

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra sociální a kulturní ekologie

Ing. Jitka Preusslerová

**Alternativní a doplňkové
ekonomické systémy v praxi**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák, Ph.D.

Praha 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Ing. Jitka Preusslerová

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala vedoucímu práce za podnětné připomínky a poskytování potřebného klidu ve chvílích nejistoty. Dále můj dík patří všem inspirativním osobnostem, se kterými jsem měla tu možnost v rámci výzkumu navázat hovor.

Obsah

1.	Úvod.....	13
3.	Teoretická část	15
3.1	Ekonomie očima pozorovatele současného i minulého	15
3.1.1	Věda tvrdá a deskriptivní	15
3.1.2	Obchod, dar a Homo economicus	17
3.1.3	Kapitál, zdroje, statky.....	20
3.2	Ekonomie jako živý tvor	21
3.2.1	Konzum, luxus, komodifikační teze.....	21
3.2.2	Krize, revoluce a svědomí.....	24
3.2.3	Cirkulární ekonomika a přírodní kapitalismus.....	26
3.3	Trvale udržitelný rozvoj a životní prostředí.....	27
3.3.1	Růst nebo nerůst?	28
3.3.2	Etika a morálka ve vztahu k životnímu prostředí.....	29
3.3.3	Integrace a globalizace	30
3.3.4	Ekologie v ekonomickém myšlení	31
3.4	Typy ekonomických vztahů	31
3.4.1	Směna, reciprocita	32
3.4.2	Sdílení.....	33
3.4.3	Hierarchie	35
3.5	Globálnost, lokálnost a glokalizace.....	35
3.6	Peníze a směnný systém, cena	37
3.6.1	Podstata a povaha peněz.....	38
3.6.2	Kam oko tržní ekonomiky nedohlédne	40
3.6.3	Povaha peněz.....	41

3.6.4	Hodnota versus cena.....	41
3.7	Alternativní a doplňkové ekonomické systémy	42
3.7.1	Posun v hodnotovém žebříčku a zpomalení běžecského tempa	44
3.7.2	Společné rysy ekonomických alternativ	46
3.8	Vybrané příklady alternativních měn	47
3.8.1	LETS – Local Exchange Trading Systém	49
3.8.2	Alternativní měny těžící z technologického pokroku.....	50
3.9	Související diplomové práce katedry Sociální a kulturní ekologie	52
3.9.1	LETS go?.....	52
3.9.2	Návrat do budoucnosti.....	54
4.	Metodologie.....	55
4.1	Cíle	55
4.2	Metoda šetření	55
4.3	Popis terénu	56
4.4	Tvorba dat.....	57
4.5	Etické aspekty.....	58
4.6	Analýza dat.....	58
5.	Praktická část.....	59
5.1	Účastnit se směny – vstup do terénu	59
5.2	Průběh výzkumu a představení vzorku	64
5.2.1	Pralets	64
5.2.2	Jizerská koruna	66
5.3	Odpovědi na otázky výzkumné	68
5.3.1	Způsob fungování systémů.....	68
5.3.2	Čím se od sebe odlišují? Aneb komparace neporovnatelného	76
5.3.3	Povaha sociálních vztahů mezi účastníky	81

5.3.4	Limity systémů a jejich vize do budoucnosti	85
6.	Závěr	91
7.	Citovaná literatura	95
7.1	Knižní zdroje	95
7.2	Internetové zdroje	98
7.3	Diplomové práce	100
8.	Přílohy	101
8.1	První Pralíst, podzim 2015	101
8.2	Zahradní slavnost Lets Trade Fest	103
8.3	Otázky k polostrukturovaným rozhovorům – původní podoba	104
8.4	Vize Tatrů pro rok 2019	105

Seznam obrázků:

Obrázek 1: Easterlinův paradox, Důchod a štěstí v USA	22
Obrázek 2: Lineární vs. cirkulární ekonomika.....	26
Obrázek 3: Dortový model: Produkční systém průmyslové společnosti	40
Obrázek 4: Truhla Pralets v komunitním centru Mezi domy.....	60
Obrázek 5: Lets Trafe Fest.....	61
Obrázek 6: Pražcový trh se smluvními cenami.....	62
Obrázek 7: Konference Naše společná budoucnost	63
Obrázek 11: Zpětné vazby transakcí osobního účtu v Pralets.....	64
Obrázek 12: Screenshoty aplikace Trisbee, přehled podniků a chybové oznámení	67
Obrázek 13: Hynza, alternativní měna z Lysé nad Labem	71
Obrázek 14: Finanční bilance Tatrů 2017	80

Abstrakt:

Tato diplomová práce vychází z premisy dlouhodobé neudržitelnosti stávajícího ekonomického systému a jejím cílem je prozkoumání jeho možných alternativ, případně doplňků, které by mohly přispět k jeho proměně v jeho životaschopnější podobu. První část tvoří literární rešerše, která obsahuje co možná nejširší spektrum souvisejících pojmů, myšlenkových směrů a neopomíjí ani historickou návaznost alternativního ekonomického myšlení. V praktické části se pak výzkum soustředí na dvě konkrétní realizace, které jsou navzájem velmi odlišné. Záměrem je průzkum funkčnosti, jejich nedostatků i pozitiv k čemuž bude využito metody zúčastněného pozorování a rozhovorů s účastníky systémů, případně jejich zakladateli. V závěrečné části je vedena polemika o tom, zda je tato cesta reformace řešením problémů a nedostatků, se kterými se současný ekonomický svět potýká nebo se jedná spíše o náplast na duši pro jedince, kteří si tyto hrozby uvědomují.

Klíčová slova: směna, peníze, obchod, komunita, přírodní prostředí, lokalita, LETS

Abstract:

This thesis is based on the premise of long-term unsustainability of the current economic system and its aim is to explore possible alternatives, or supplements, which could contribute to its transformation into more viable form. The first part consists of a literature research that contains the widest possible range of related concepts, thought and does not neglect the historical continuity of alternative economic thinking. In the practical part the research focuses on two concrete implementations, which are very different from each other. The intention is to explore functionality, their drawbacks and bright sides to which the method of participating observation and interviews with system members or their founders will be used. In the final part there is a discussion about whether this reformation path is the right solution to the problems and shortcomings that the current economic world is facing, or rather a patch for the soul for individuals who are aware of these threats.

Key words: shift, money, business, community, natural environment, locality, LETS

1. Úvod

Žijeme v době neustálých změn. Svět kolem nás běží nevídanou rychlostí a provázanost odvětví i mocenského vlivu je všudypřítomná. Relativní novinkou dnešní doby je ovšem přelévání moci z rukou politických do sféry ekonomické, která se řídí zcela jinými pravidly a zákony, místo politického prosazování veřejného zájmu se spíše řídí Darwinovým pravidlem silnější přežívá. Otázkou ovšem zůstává životaschopnost takového systému z dlouhodobého hlediska. Jedním z jeho základních principů totiž zůstává jeho potřeba neustálé expanze, jejíž zastavení vyvolává v mnoha lidech vzdělaných v oblasti ekonomie pocit paniky. Představa skokového růstu inflace, nezaměstnanosti, zadlužení národních států a mnoho dalších důsledků představují katastrofické scénáře budoucnosti. Nemilou zprávou ovšem zůstává skutečnost, že naše planeta má pouze omezené možnosti zdrojové i prostorové a neustálý ekonomický růst, minimálně v podobě, jaké ho známe dnes, logicky možný není. Tato diplomová práce si klade za cíl zmapování alespoň některých ekonomických alternativ a doplňků, které zmírňují nebo napravují některé z tržních nedostatků. Mohly by tak pomoci předejít potenciálně blížícímu se kolapsu nebo jej alespoň učinit snesitelnějším.

Teoretická část práce je v počátku tvořena zejména ujasněním si pojmů s prací souvisejících, které jsou ve velké míře čerpány ze tří stěžejních vědních disciplín: ekonomie, politologie a sociologie. Všechny tři oblasti pak prolíná motiv souvislosti s životním prostředím, který by měl být jejich integrovanou součástí, nikoli stát samostatně, jak se často děje. V další podkapitole pak přichází přehled několika typů doplňkových a ekonomických systémů, který by měl přiblížit jejich pestrost i stručný historický vývoj takového snažení. V této části bude využito návaznosti na dvě diplomové práce, které vznikly na půdě katedry Sociální a kulturní ekologie UK v uplynulých letech, čímž se autorka snaží o docílení kontinuálního procesu výzkumu daného tématu v rámci domácí katedry.

Po zpracování literární rešerše přichází kapitola shrnující užitou metodologii pro provedení sociologického šetření k této diplomové práci. K získání potřebných podkladů budou popsány metody kvalitativního výzkumu, zejména pak zúčastněného pozorování včetně na něj navazujících metod jako je vedení terénního deníku a pořizování audio i vizuálních záznamů. Další data pak budou získávána z analýzy dostupných dokumentů a zejména pak z polostrukturovaných rozhovorů s účastníky a iniciátory daných systémů. Tyto

podklady pak budou zpracovávány, kódovány pomocí příslušného software Atlas.ti, který byl k potřebám výzkumu poskytnut Univerzitou Karlovou.

Praktická část práce se pak soustředí na účast ve dvou předem zvolených skupinách používajících tyto alternativní a doplňkové systémy. První z nich je LET systém fungující v prostředí hlavního města Prahy, který nese název PRALETS. Jedná se o poměrně soudržnou skupinu lidí, jejímž stěžejním cílem je tvorba komunity lidí, kteří mezi sebou budou vzájemně provozovat směnu prostřednictvím vlastní měny. V kontrastu k němu pak stojí lokální měna nesoucí název Jizerská koruna. Jedná se o doplňkový systém, který působí na území Jizerských hor, zejména pak ve městech Liberec a Jablonec nad Nisou. Jeho hlavním cílem je podpora místních menších podnikatelů a spolupráce mezi nimi. Záměrem této diplomové práce je zmapovat fungování těchto dvou odlišných iniciativ, jejich limity, přínosy a vize budoucího rozvoje pomocí výše zmíněných metod. V závěru práce pak proběhne polemika autorky nad životaschopností dvou modelových případů, jejich přínosu pro společnost i udržitelnější budoucnost.

Téma této diplomové práce bylo zapojeno do projektu Spory o přírody pod vedením Mgr. et Mgr. Arnošta Nováka, Ph.D. a Mgr. Bohuslava Kuříka, Ph.D.

3. Teoretická část

3.1 Ekonomie očima pozorovatele současného i minulého

3.1.1 Věda tvrdá a deskriptivní

V prvních odstavcích diplomové práce z ekonomicky zaměřené oblasti se sluší uvést několik základních ekonomických východisek, na kterých bude později stavěno, případně naopak o jejichž platnosti bude vedena polemika.

V přednáškových síních v úvodu ekonomických oborů zaznívá celé spektrum definic, nejčastěji pak bývá citována právě tato „*Ekonomie je věda zabývající se lidským jednáním ve světě omezených zdrojů a neomezených potřeb.*“ Případně „*Ekonomie je nauka, která se zabývá popisem a analýzou výroby, distribuce a spotřeby ekonomických statků (zejména zboží, služeb a peněz) a zkoumá, jak jsou omezené zdroje alokovány mezi jednotlivá využití.*“ (Samuelson & Nordhaus, 2007) Ačkoli se může na první pohled z povahy věci zdát její zaměření poměrně úzké, v konečném důsledku ovlivňuje každodenní činnosti každého z nás. Její rozporuplná povaha je znatelná již z dvou uvedených definic. První z nich naznačuje zkoumání chování člověka a jeho potřeb, čímž se staví po boku k „měkkým“ vědám jako je psychologie, sociologie, filozofie a v neposlední řadě i historie, která pomáhá pochopit vývoj minulý, současný a tím pádem lépe predikovat i dění budoucí. Druhá definice naproti tomu hovoří o popisu a analýze, výrobě, distribuci, spotřebě a alokaci jako by se jednalo o data mrtvolně nehybná, striktně daná. V takovém případě bude ekonomie čerpat především z vědních oborů jako je matematika, statistika a jejich vděčné kombinace ekonometrie. Jedná se tedy o vědu značně interdisciplinární, navíc pohybující se na hraně mezi vědami pozitivními a normativními. Tato skutečnost ekonomii přináší jedno z největších úskalí, stává se živým bojištěm, úrodnou půdou pro mnohé konflikty a nedorozumění. Z opačného úhlu pohledu skýtá ovšem právě její komplexita velkou příležitost pro ujasnění si priorit směřování lidstva jako celku. V ideálním případě by mohla čerpat z každého z výše zmíněných (a mnohých dalších) oborů to podstatné a poskytnout tak prostor pro veřejnou debatu o rozumném budoucím směřování na úrovni jednotlivce, regionu, národa i v globálním měřítku. Klíčem k takovému postupu ovšem zůstává pokorná debata a schopnost kritického myšlení.

Moderní ekonomie se dělí na dva relativně nezávislé, ale přesto úzce související podobory. Prvním z nich je mikroekonomie, vědní disciplína zkoumající tvorbu cen statků a služeb, fungování trhů, alokace a využití zdrojů, zjednodušeně řečeno zkoumá chování ekonomických subjektů v tržním prostředí. Druhým oborem je makroekonomie, která se soustředí na studium ekonomiky jako celku: hospodářským růstem, cyklicitou, inflací, nezaměstnaností a na další zejména agregátní veličiny. Jak již bylo řečeno obě poloviny ekonomie jsou od sebe neoddělitelné a pro tuto diplomovou práci podstatné. (Sojka & Konečný, 2006)

Způsob, jak se vypořádat se třemi základními ekonomickými otázkami (Co a kolik vyrábět? Jak vyrábět? Pro koho vyrábět?) je dán převládajícím nastavením ekonomického systému v dané společnosti. Rozlišujeme základní tři typy. Prvním, nejstarším z nich je zvyková ekonomika primitivních společností, která je i v dnešní době živá v některých částech světa, například mezi amazonskými indiány. Druhým typem je tržní ekonomika, uspořádání nám známé z většiny rozvinutých, ale i rozvíjejících se zemí. Třetím typem je ekonomika centrálně plánovaná charakteristický pro bývalý Sovětský svaz, dále například Kubu nebo Severní Koreu. Charakteristickým rysem ekonomických systémů je uspořádání tržních a vlastnických vztahů v dané společnosti a kompetence politické moci. Podle výše zmíněných faktorů a zejména díky historickému vývoji rozlišujeme kromě tří základních modelů také mnohé další jako feudalismus, socialismus, komunismus nebo smíšená ekonomika. (Sojka & Konečný, 2006) Kromě těchto oficiálně uznávaných pak ještě celou řadu alternativních, které se liší podle zaměření i velikosti. Příkladem za všechny je fenomén posledních několika málo let, který se rozšířil v globálním rozměru téměř rychlostí světla především díky rozvoji IT v oblasti finančnictví – anarchokapitalismus. Jednotlivé ekonomické systémy se ovšem vyskytují v „čistě“ formě pouze v učebnicích ekonomie. V praxi se pak navzájem překrývají a pohled na ně je vcelku mlhavý. I zde totiž lze aplikovat otázku, jestli bylo první slepice nebo vejce – jestli bylo v prvopočátku kulturní prostředí a z něho pramenil ekonomický systém, nebo to bylo naopak. Ať tak či onak, kulturní rozmanitost v globálním měřítku vzniká i rozmanitost ekonomických systémů, které se jen zřídkakdy vejdu do pomyslných škatulek.

3.1.2 Obchod, dar a Homo economicus

Společenská instituce, která umožňuje setkávání nabídky (lidí, kteří chtějí prodat statky) a poptávky (těch co chtějí naopak nakoupit) se nazývá trh. Lidská činnost spočívající ve směňování zboží nebo služeb za peníze, případně za jiné zboží nebo služby je pak obchod. Hnacím motorem většiny institucionalizovaných obchodních jednání (v rámci podnikohospodářství) je dosažení zisku. (Sojka & Konečný, 2006)

Legendární citát otce moderní ekonomie Adam Smith, který se vryl hluboko pod kůži současnému přístupu ekonomických myslitelů, zní: *„Není to laskavost řezníka, sládky nebo pekaře, které vděčíme za svůj oběd, ale je to jejich ohled na jejich vlastní zájem. Nespoléháme se na jejich lidskost, ale na jejich sebelásku a nikdy jim nezdůrazňujeme naše potřeby, ale jejich výhody.“* (Smith, 2017) Egoismus je tedy podle této teorie hlavní hybnou silou každého z nás k tomu, abychom obchodovat vůbec chtěli. Na tuto tezi pak přímo navazuje další citát, který popisuje legendární moc neviditelné ruky trhu. *„Když se jedinec ze všech sil snaží použít svůj kapitál na podporu domácího průmyslu tak, aby výroba měla co největší hodnotu, pak nutně usiluje o to, aby roční příjmy společnosti byly co nejvyšší. Ovšemže většinou není jeho úmyslem podporovat veřejný zájem a ani neví, nakolik jej podporuje ... myslí jen na svůj zisk a v tom, jako v mnohém jiném, jej vede neviditelná ruka, aby podporoval cíl, který neměl vůbec v úmyslu.“* (Smith, 2017) Podle slov klasika tedy existuje určitá síla, která je očím neviditelná, zakořeněná hluboko v nás samých, která nás nutí neustále zvyšovat (maximalizovat) svůj osobní zisk, čímž přispíváme k růstu příjmů celé společnosti, ačkoli to neděláme vědomky. Že by Perpetuum mobile nakonec přece existovalo?

Do opozice vůči „tatíčkoví“ ekonomie se staví mimo jiné David Graeber, který napadá toto paradigma z mnoha úhlů. V první řadě považuje Smithe za utopistu popisujícího kapitalismus jako pohádku pro dospělé, ve skutečnosti však (a o to méně v době života Adama Smithe) v takové podobě jaké ji popsal nikdy neexistoval. Bájná představa vývoje společnosti od primitivní k vyspělé, kde lidé jsou v počátku samozásobující se, poté se specializují a dělí si práci mezi sebe, aby si mohli posléze vymyslet peníze a na závěr dojít k systému půjček a dluhů je podle Graebera mylná a univerzálně neaplikovatelná. Poukazuje na historické záznamy i studie některých soudobých kmenů žijících na, podle tohoto měřítko, primitivnější úrovni. Předkládá důkazy, že směna jako taková probíhá čistě mezi jedinci, kteří jsou si buď neznámí, nebo jsou dokonce vůči sobě v nepřátelském postavení. Popisuje

tradiční rituály spojené s takovými obchody v původních kmenech, které často bývají spojené s celou řadou intrik, předstírané i skutečné agrese, zábavy a nebezpečí. Takový typ směny, který Smith považuje za věc přirozeného vývoje, není v zásadě prováděn mezi lidmi, kteří se mezi sebou dobře znají. Jedná se spíše o projev nepřátelství, se kterým úzce souvisí tendence protistranu lidově řečeno „ošukbat“, snaha získat více nežli dáváme. Existuje tedy jasná hranice mezi směnou a tržní směnou a kapitalismus jako takový není přirozeným vyústěním lidského směřování.

Graeber se vymezuje vůči klasickému směnnému vývoji Smithe a představuje svou teorii ekonomiky darů. Podle ní pak lidé žijící v komunitě (primitivní kmeny) měli rozvinutý systém darování si věcí, čímž vznikaly závazky a stabilní pouta mezi lidmi, která danou společnost tmelila a prakticky vzato udržovala. Věnováním darů se utvářela pozice nadřazenosti vůči obdarovanému, ten tak byl zavázán v dohledné době opětvat laskavost původnímu dárci a koloběh těchto, chtělo by se říci úplatků, mohl pokračovat donekonečna. Z takového systému na úrovni tradičních národů by postupným vývojem, který nepopírá, měla šanci vzniknout jiná podoba ekonomiky, než na kterou jsme v dnešní době zvyklí (obchodní), a dává jí název ekonomika komunitní. Základem takového systému je skupina lidí, která využívá vlastní peníze se společenskou úlohou a s mocí vytváření, udržování a rušení vztahů mezi lidmi. To je jev, který konvenční obchodní ekonomika neumí – vznik jakýchkoli vztahů mezi stranami z principu věci neumožňuje, ostatně to přesně vyjadřuje sousloví „vyrovnat se spolu“ – nevzniká žádný závazek, lidé jsou si rovni a nedostávají se do pozice podřazenosti ani nadřazenosti. Jednou z výhod komunitní ekonomiky, jakou popisuje, je jedinečnost každého účastníka díky specifickému vztahu s ostatními členy komunity. (Graeber, 2012) O specifické pozici daru, jakožto nositeli prestiže darujícímu a zároveň sice prospěchu, ale i závazku obdarovanému hovoří ve svém díle mimo jiné i první děkan Fakulty humanitních studií. (Sokol, 2016)

„To, co jsem ulovil dnes, můžeš ty ulovit zítra. My tu říkáme, že člověk si bičem vychovává psy, dary otroky.“ (Freuchen, 1961)

Marcel Mauss přináší zajímavé poznatky o daru získané pozorováním Maorů. Mimo to, že dar zavazuje zjistil, že podle jejich učení není dar pouhým nezúčastněným objektem, ale aktivním spojením mezi dárcem a obdarovaným. Třebaže už předmět nepatří svému původnímu majiteli, nadále si z něj uchovává část z jeho duchovní podstaty. Odmítnout takový dar pak znamená urážku rovnající se odmítnutí spojenectví a přátelství. Také on se

opírá o paradigma schopnosti fenoménu daru udržovat společnost soudržnou. Výměna darů totiž není jednorázovou záležitostí, ale neustále se opakujícím koloběhem, který je střídán trojí povinností: dar dávat, přijímat a posléze oplácet. „*Bezohledné sledování individuálních zájmů je zhoubné pro cíle a stabilitu celku, rytmus jeho práce i jeho radostí – zpětným působením i pro jednotlivce sama.*“ Zároveň ale upozorňuje na nebezpečí přemíry štědrosti a komunismus, který je pro jednotlivce i pro společnost stejně škodlivý jako současné krátkozraké sobectví a individualistické zákony. (Mauss, 1999)

Víš-li o druhu,
jemuž věřit můžeš
a dobrého chceš od něj dosáhnout,
svěř mu svou mysl,
dary si s ním vyměňuj
a co nejčastěji ho navštěvuj.

Nemůžeš-li někomu věřit
a z proradnosti ho podezíráš,
měj pro něj úsměv,
mysli si však:
jaký dar, takový dík.

(Maorské úsloví) (Mauss, 1999)

Existuje tedy celá řada podložených, domnělých i čistě logických důvodů si myslet, že Homo economicus, člověk ekonomický, kterého popisuje klasická ekonomie, slouží, podobně jako mnohé další ekonomické konstrukty, k popisu modelové situace, která dokonale sedí do grafů a statistik, ale o reálném světě toho příliš nevypovídá. (Mill, 2004) Ve skutečnosti je každá lidská bytost zasazena do kulturního a sociálního prostředí, je poháněna více méně neracionálními emočními vlivy, okolím, náladou, vzděláním a

v neposlední řadě je třeba zahrnout do úvah i časové hledisko ke kterému není imunní. Pokud tedy potřebujeme vytvořit člověka, který nám bude sedět do našich kalkulací, Homo economicus je pro nás tím pravým. Pokud ale chceme vycházet z reálných osobností, které pak tvoří společnost, je potřeba postupovat přesně opačným směrem – začínat u člověka samotného a poté teprve můžeme začít vytvářet pozitivní ekonomické soudy namísto normativních.

3.1.3 Kapitál, zdroje, statky

Soubor aktiv, která mohou být vlastněna a směňována na trhu se nazývá kapitál. Tento souhrn můžeme dělit do mnoha různých kategorií, nejčastěji se však používají tři jeho typy (kapitál nemovitý, finanční a pracovní), které jsou využívány domácnostmi, podniky i úřady. (Piketty, 2015) Téma kapitálu a jeho vlastnictví bylo velkým tématem posledních dvou set let, které byly značně ovlivněny Marxovým Kapitálem. Pro potřeby této diplomové práce není zásadní podobnou politicko-filozofickou polemiku vést, jelikož cílem práce je zmapování alternativních ekonomik v praxi.

Předměty, které se jeví jako užitečné jsou nazývány statky. Statky dělíme do dvou skupin podle náročnosti jejich získávání. První z nich jsou statky volné, které jsou přístupné všem lidem, aniž by museli vynaložit úsilí nebo ekonomický zdroj k jejich získání. Druhým typem pak jsou statky vzácné, které analogicky úsilí vyžadují. (Sojka & Konečný, 2006) Pro tuto práci je ovšem relevantnější jejich rozdělení podle vylučitelnosti ze spotřeby a rivality mezi jejich uživateli do kategorií statků veřejných, soukromých a smíšených. Právě existence veřejných statků jakožto předmětů a služeb, které nelze vyloučit ze své spotřeby a zároveň vlastnosti nezmenšení se jeho množství s dodatečným uživatelem, je považována za jedno ze selhání trhu. (Mankiw, 2000)

Podle výše zmíněného se zdá být ekonomické uspořádání fungující podobně jako promyšlená stolní hra, ovšem v realitě se objevují trhliny v jejích pravidlech. Ukázkovým příkladem budiž otázka vyčerpatelnosti některých zdrojů, která začíná čím dál tím více pálit lidstvo. Zlom v těžbě fosilních paliv bude pravděpodobně znamenat velké změny ve vývoji ekonomické situace celého světa, zejména vezmeme-li v úvahu strmě rostoucí trend poptávky po energii v kombinaci s příliš pomalou integrací systémů k získávání té obnovitelné. (Douthwaite, 2011) Zajímavé také je, že ekonomie prakticky nevidí rozdíl mezi

statkem vyrobeným a službou, za kterou stojí činnost konkrétních lidí. Dochází tak k jakémusi „odlidštění“. Překvapivě v záplavě dělení a kategorií konvenční moderní ekonomie se objevuje až v posledních letech rozdělení primárních zdrojů na obnovitelné a neobnovitelné a zároveň sekundárních na vyrobené a služby. (Schumacher, 1982) Možná se tak dělo v duchu hesla Johna Manarda Keynesese:

„Ekonomové přemýšlí pouze v krátkodobém horizontu, protože v dlouhodobém jsme již všichni po smrti.“ (Johanisová dle Keynesese, 2014)

Klíč k přechodu k životaschopnému modelu i do budoucnosti je otázkou vyžadující urychlené řešení. Zvyšování účinnosti v kombinaci s dematerializací a zjednodušením by mohlo být jednou z cest. V této souvislosti lze mluvit o „zeštíhlujícím myšlení“ o ekonomickém systému současně se snahou o docílení radikální produktivity zdrojů, bezodpadového hospodářství, přechod od ekonomiky zboží a nakupování k ekonomice služeb a toků a v neposlední řadě investování do přírodního kapitálu. (Lovins, Lovinsová, & Hawken, 2003) V souvislosti s restrukturalizací výroby a průmyslu autoři často pracují s pojmem „muda“, čímž označují viditelné i neviditelné plýtvání všeho druhu, které je třeba minimalizovat.

Je na čase začít přemýšlet o planetě Zemi a o přírodních zdrojích, které na ní máme, jako o živém organismu, který je sice pružný a schopný relativně dobře reagovat na vychýlení, některé změny ale už mohou být natolik velké, že může dojít k jeho úplnému kolapsu. Ovšem že můžeme spoléhat na to, že se naše příroda přizpůsobí podmínkám pro optimální život, stejně jako Lovelockův Svět sedmikrásek, otázkou ale zůstává, jestli se ještě na takové Zemi počítá s přítomností lidí. (Lovelock, 1994)

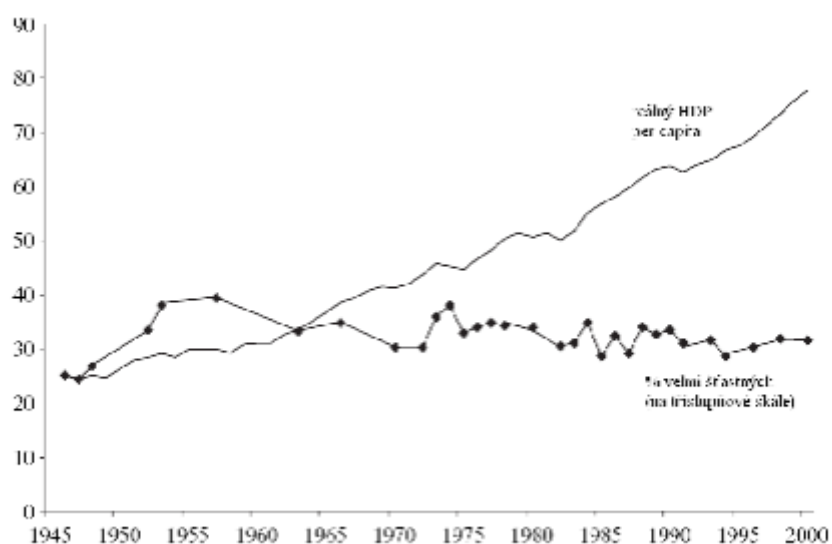
3.2 Ekonomie jako živý tvor

3.2.1 Konzum, luxus, komodifikační teze

Současný nejen ekonomický systém nám jakožto lidstvu umožňuje vyrábět dech beroucí množství produktů i služeb, které nám umožňují žít život pohodlnější a fyzicky nenáročnější než kdy dříve. Přirozenou reakcí na nasycení potřeb by bylo zklidnění, spokojenost, podle vzoru ostatních primátů, jak poznamenává Kohák, by měl přijít čas k tomu věnovat se hře místo práce. Člověk se ovšem v tomto ohledu chová velmi

nepřirozeně. (Kohák, 2011) Exaktnějším vyjádřením tohoto tvrzení je tzv. Easterlinův paradox popisující vzájemnou souvislost ekonomického blahobytu měřeného ukazatelem HDP a celkové spokojenosti obyvatel. Easterlin názorně ukazuje, že růst důchodu v čase má souvislost se spokojeností jen do jeho určité úrovně, po jejímž dosažení již je „bohatnutí“ irelevantní, nebo dokonce může mít i negativní dopad. Je třeba ale také zmínit, že prokázal souvislost subjektivního štěstí s poměrem vlastního příjmu obyvatel ke svému bezprostřednímu okolí. Jinými slovy, když se člověk považoval za bohatšího než soused, cítil se šťastnější. (Štika, 2013)

Obrázek 1: Easterlinův paradox, Důchod a štěstí v USA

Zdroj: Štika, Pavel; Institut Ekonomických Studií, Fakulta Sociálních Věd, Karlova Universita

Technologický rozvoj nám pomáhá produkovat efektivní nadvýrobu. Ovšem s masovou produkcí je velké množství fyzicky náročných prací přenecháváno strojům, ze samotné pracovní činnosti zbylo jakési torzo, které se mnohým zdá nudné, neumožňuje dohlédnout na výsledky své činnosti, chybí kreativita, zaměstnání rukou, radost z práce samotné. Charakter pracovní činnosti se od základu proměnil. (Schumacher, 1982) Výstižně je tento fenomén vyjádřen v eseji Práce na hovno, v jehož úvodu zmiňuje autor predikci Johna Maynarda Keynesa z roku 1930, podle které by měly země jako Velká Británie nebo USA do konce století dosáhnout patnáctihodinového pracovního týdne. Z technologického hlediska měl patrně tehdy velikán ekonomie možná pravdu, ovšem otázka standardů ekonomické efektivity se od té doby poněkud změnila (Graeber, 2013). O něco méně pesimisticky vidí Keynesovu predikci český ekonom Tomáš Sedláček, který tvrdí, že

kapitalismus je pouze přechodný stav, převodník, který všem umožní zbohatnout. To nám pak umožní přestat se prát, soutěžit ostrými lokty. Lidé si pak budou moci dovolit chavat se hezky. V důsledku toho následně výrazně poklesne význam ekonomiky a ekonomové přestanou být kněžími. (Sedláček & Chlupatý, 2013) Otázkou ovšem zůstává kdy taková doba přijde. A poznáme to vůbec, že už je tady?

Životní úroveň tedy neustále roste a pracovní doba se nezkracuje. Dochází tak k neustálému zrychlování roztočené spirály konzumního chování spojenému s přívalem nekvalitního zboží i služeb, které lidem ve výsledku zvýšení pocitu štěstí nepřinášejí. Člověk, rozumějme spotřebitel a nákupčí (ale o tom níže), je postaven před širokou škálu možností, výběr je široký až oči přecházejí. Najednou ale zjišťuje, že možnost výběru už mu nepřináší potěšení, ale naopak je nucen investovat příliš mnoho energie k tomu, aby provedl volbu na které mu často ani příliš nezáleží. Když dosáhneme bodu nasycení, každá další volba radost snižuje, přináší spíše vyčerpání a nevolnost, v horším případě znechucení životem až depresi. Mezní užitečnost při určité úrovni voleb klesá. Prokletí příliš mnoha voleb tak vede k tomu, že posouváme na vyšší úroveň to, co se nám kdysi zdálo luxusem a byli jsme zvyklí konzumovat to v malých dávkách – najednou si toho stejného dopřádáme ve velkém, čímž ovšem děláme z luxusu standard. Pro psychickou rovnováhu jedince se zdá problematická i tendence přílišného individualismu a komodifikování věcí, které nemají s tržním systémem nic společného (umění, krása, moudrost), ale ve výsledku pak i sebe samotného. (Eriksen, 2010) Opět se zdá, že moderní ekonomie se svým vlastním pojmem užitek a zejména pak mezní užitek neumí příliš dobře pracovat v případě, že se to jaksi neshoduje s grafy.

„Vyhlídka na to, že se člověk ocitne ve světě, ve kterém není nic po čem by se dalo toužit, musí být nejchmurnější z děsů konzumenta (a samozřejmě nejčernější z nočních hrůz reklamního agenta).“ (Bauman, 2002)

Člověk ovšem není pouze trpným objektem, který je vláčen nástrahami sobeckého kapitalismu, individualismu a materialismu, jemuž je předem souzen zmar pokusů o udržitelnější alternativy. Tyto vlastnosti totiž nejsou pevně daným rysem lidské povahy. (Pickett & Wilkinson, 2014) Existuje fenomén tzv. dobrovolné skromnosti, tedy uvědomělého snižování své spotřeby. Kohák ovšem doporučuje spíše koncept výběrové náročnosti, která má zdůrazňovat radost ze života a prožitků než sebeomezování a asketismus. (Kohák, 2011) Brněnská socioložka navíc rozpracovává dva stěžejní pojmy,

ekologický luxu a ekologická cnost. Ekologickým luxusem nazývá takové chování, které je ekologicky příznivé, spojené se snižováním ekologické stopy a různou mírou sebeomezení a vztahování se k nemateriálním hodnotám. Ekologicky příznivější chování pak je cností. Vypůjčuje je od Enzensbergerera kategorizaci šesti nových luxusních statků: čas (ten považuje za nejpodstatnější ze všech), pozornost, prostor, klid, přorodu a bezpečnost. (Librová, 2003) Možná bychom mohli hledat inspiraci v buddhistické ekonomii, jejímž cílem je dosažení maximálního efektu s minimální spotřebou. (Schumacher, 1982)

„Opravdu bohatý je ten člověk, který si dovede vážit mála, chudý ten, kdo má tolik, že si toho nestačí vážit.“ (Kohák, 2011)

3.2.2 Krize, revoluce a svědomí

Současný ekonomický systém je založen na principu nekonečného růstu a akumulace, přírodní zdroje jsou považovány za pasivní složku a jsou vyčerpávány a drancovány. Mechanismus je globálně integrován do takové míry, že se zdá jakákoli změna téměř vyloučená. Ovšem, jak tvrdil Karel Marx, pokrok je realizován revolucemi. A pokud tedy budeme trvat na myšlence neustálého pokroku, revoluční změna není nemožná, ale je potřebná k dalšímu rozvoji. Zůstane pak na nás, jestli bude tato proměna mít fatální důsledky, nebo ji provedeme řízenou mírumilovnou formou. (Liu, 2018)

Aby mohlo dojít k pozitivní změně, je třeba si nejprve uvědomit nedostatky, hranice a rizika, která současný stav má. Ovšem potíže nacházíme hned v tomto prvním bodě, u integrovaného a globalizovaného systému se konkrétní pachatelé hledají obtížně, máme tendenci svalovat obvinění na jiné, případně výše postavené veřejné činitele, na abstraktní systémové uspořádání ekonomiky, politiky, světa... V horším případě máme pocit, že uvedené dokonce vůbec neexistují. Pro tento jev je možné použít Baumanův pojem morální slepoty, který úzce souvisí s byrokratizací, racionalitou, technologizací, odosobněním a důrazem na efektivní postupy. Modernita je v jeho podání stvoření mající dvě hlavy. Jedna z nich je ta, která je objektivně žádoucí, poskytuje lidstvu blahobyť, výhody sociálního státu a zdravotní péče. Ta druhá je ovšem mnohem vrtkavější, umožňuje nevidět hrůzy holokaustu a poskytuje úrodnou půdu pro umrtvení černého svědomí, které by mělo nastoupit v případě probíhajícího bezpráví. Lékem proti takovému osudu je nezapomínat na svědomí a etiku.

Více škody často nenapáchá člověk, který porušuje pravidla a zákony, ale ten, který je slepě dodrhuje. (Bauman, 2002)

Eriksen, uvádí tři pádné důvody ke změně životního stylu, které by neměly být naší generací opomíjeny. První z nich je globální nespravedlnost rozdělení bohatství, poněkud zjednodušeně se uvádí dělení světa na bohatý sever a chudý jih. Druhým je mezigenerační nespravedlnost, upozornění na to, že v současnosti lidstvo čerpá příliš mnoho zdrojů a děje se tak na úkor budoucích generací, které již nebudou mít k dispozici podmínky, jaké jsme dostali my od našich předků. Poslední, třetí, je pak již výše popsany růstový model, který je hlavním hnacím motorem, avšak uspokojení a štěstí nám přesto nepřináší. (Eriksen, 2010)

Lidstvo je příliš soustředěné na současné uspokojování vlastních potřeb, které navíc nesahá dále, než, obrazně řečeno, za hranice vlastního dvorku. Dnešní doba je nazývána antropocentrickou a myšlení v dlouhodobém horizontu nám není vlastní. „*Tam, kde se věci jeví jako bezduché, zvířata jako věci, Bůh jako iluze a člověk jako jediný subjekt a smysl, hodnota, vzniká antropocentrismus.*“ Jedná se o rysy, které byly již dříve zaznamenány u vyspělých civilizací, které byly velmi blízko ke kolapsu. (Kohák, 2011) Pokud provedeme analýzu zborcení se dřívějších velkých říší, civilizací, nacházíme několik styčných bodů, které se nebezpečně podobají rysům, které je možné pozorovat v dnešní době. Patří mezi ně klimatická změna (často to bylo velké sucho, které způsobilo neúrodu a hladomor) a nedostatek energetických zdrojů (zejména pak dřeva). Dále nedostatek surovin, o některých civilizacích říkáme, že takzvaně „snědly sami sebe“. Dále je charakteristický vznik zvláštních elit, migrace a stavba megalomanských budov. (Cílek, 2017) To jsou indikátory, které nám naznačují budoucí významný transformační proces, který nemá jasné rysy, navíc je umocňován rychlostí plynoucího času a vzájemnou integrovaností planety Země. Změna ovšem nemusí být smrtelná, jak ale podotýká Kohák, průmyslová revoluce vyžadovala vykořisťování podle rasy, pohlaví, zvířat, přírody... Současná revoluce bude vyžadovat zejména zapojení srdce a soucitu. (Kohák, 2011)

O něco radikálněji vidí současnou situaci Graeber, který předpovídá konec kapitalismu v dnešní podobě v zhruba v průběhu jedné generaci. Hlavním důvodem je podle něj to, že není možné udržovat ekonomický mechanismus u takto rozjetém růstu na konečné planetě kterou máme k dispozici. Zároveň dodává, že „*posledních 30 let probíhalo ve znamení budování obrovského byrokratického aparátu určeného k vytvoření a udržování beznaděje, vyvinutého především k tomu, aby zničil jakýkoli smysl pro alternativní možnosti*

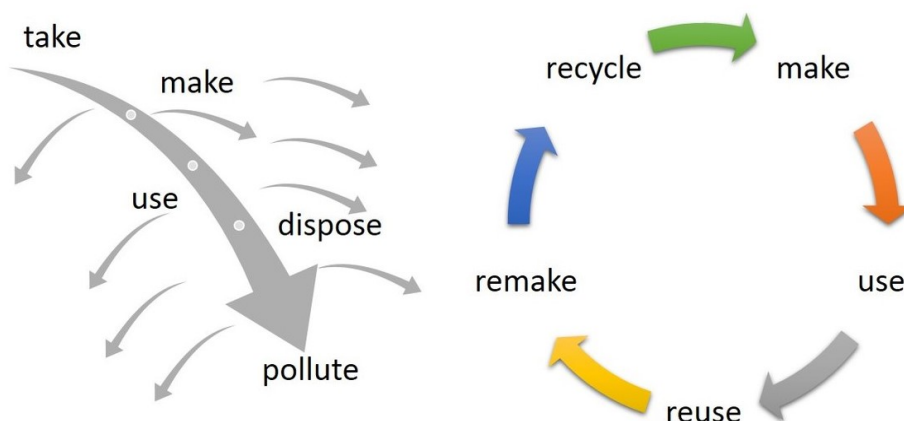
budoucnosti. “ Podle něj stojíme na prahu nového historického cyklu souvisejícího s tvorbou nových svobodnějších struktur omezujících drancování, aby to ovšem bylo možné, je třeba se oprostit od starých kategorií myšlení. (Graeber, 2012) Nová společnost by měla nést rysy vyšší decentralizace hospodářství a usilovat o obnovu individuální iniciativy. (Fromm, 1992)

3.2.3 Cirkulární ekonomika a přírodní kapitalismus

Jednou z hlavních obžalob současného systému je jeho neudržitelnost z hlediska nekonečného čerpání zdrojů, které nebere ohled na omezené možnosti planety. V této souvislosti je na místě uvést koncept cirkulární ekonomiky, který neřeší problém bezzbytku, ale nabízí možnou cestu dalšího směřování. Tato kapitola úzce souvisí s pojmem udržitelnosti, který bude podrobněji rozebrán v dalších částech práce.

Cirkulární ekonomika je konceptem zvyšování efektivity produkce, jehož hlavními cíli jsou ochrana životního prostředí a růst kvality lidského života. Středobodem mechanismu je oddělení materiálů a zdrojů do dvou nezávisle cirkulujících okruhů, se kterými je nakládáno odlišným způsobem. První z nich je koloběh organických odbouratelných látek, jejichž cílem je jejich návrat do biosféry. Druhý okruh je tvořen syntetickými látkami, které by měly být použity tak, aby bylo možné je zase zpětně extrahovat a opětovně použít (a tím pádem se do biosféry nedostaly). (McDonough & Braungart, 2002) Celý koncept je tedy postaven na rotaci látek, což je hlavním rozdílem oproti stávajícímu lineárnímu jednosměrnému toku. Jednotlivé fáze jsou zobrazeny na obrázku níže.

Obrázek 2: Lineární vs. cirkulární ekonomika

Zdroj: Catherine Weetman, 2016

V České republice se tomuto tématu věnuje Institut cirkulární ekonomiky, který vydává publikaci Cirkulární Česko. Tato brožura obsahuje nejen vysvětlení celého konceptu, postoje politiků, ale zejména pak příklady dobré praxe z českého podnikatelského prostředí a návody, jak začlenit tento koncept i do vlastní firmy. Důraz je kladen na selský rozum, uvědomělou výrobu i spotřebu a úctu k přírodním zdrojům. Zároveň zde nejsou opomíjeny aspekty, které jsou atraktivní i pro podnikatele, jako je zvyšování soběstačnosti výroby v oblasti zdrojů a generování zisku v dlouhodobém měřítku, a to nejen prostřednictvím úspor, ale i hledáním inovací, které budou zvyšovat konkurenceschopnost firmy na trhu. Výroba nových produktů by měla být založena na efektivním využívání zdrojů, předcházet vzniku odpadů, preferovat obnovitelné zdroje energie a návrh výrobků takovým způsobem, aby bylo možné je vrátit zpět do oběhu. Zavedení principů cirkulární ekonomiky nemůže být na úkor kvality konečných produktů a tím i profitability podniku. (Jonášová, 2018)

Takové inovace lze nazývat „zeleným rozvojem“. Jeho základem je nezanedbávání ani jedné z těchto kategorií: efektivita využívaných zdrojů, vnímavosti vůči životnímu prostředí, pozornosti ke spokojenosti lidí a finančního úspěchu. Klíčem je integrace disciplín, zjednodušení a důsledné zeštíhlující myšlení. Důsledkem takové snahy bude ekonomický růst se stále menší spotřebou zdrojů. Podle studie pro knihu Přírodní kapitalismus je možné dosáhnout 90–95 % snížení spotřeby materiálu a energie, aniž by došlo ke snížení množství nebo jakosti služeb, které lidé požadují. (Lovins, Lovinsová, & Hawken, 2003)

3.3 Trvale udržitelný rozvoj a životní prostředí

Definovat termín trvale udržitelný rozvoj by vydalo na sepsání samostatné diplomové práce. Pro potřeby této bude pracováno s následující definicí, která pochází ze zprávy Světové komise OSN pro životní prostředí. „Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby.“ (Brundtland, 1991) Tento koncept má tři, potažmo čtyři, základní pilíře, společně tvořící pomyslnou stoličku, na které budoucí rozvoj stojí. Obrazně řečeno, pokud by jakákoli z jejích nosných nohou byla podceňovaná, byla kratší než ty ostatní, byla by narušena stabilita, došlo by ke zborcení. Nosné pilíře tvoří rovina hospodářská, která zahrnuje i vědu a technologii, sociální, přírodní a politicko-

společenská. Odpovědnost s plněním jednotlivých cílů je dvojího charakteru, časového (vůči budoucím generacím) a prostorového (od lokálního až po globální rozměr). „*Jde o výzvu k převzetí individuální i skupinové odpovědnosti za globální stav světa v prostoru i čase.*“ (Rynda, 2000)

3.3.1 Růst nebo nerůst?

Reálně potřeby člověka jsou veskrze velmi skromné. K přežití toho nepotřebujeme příliš, avšak potřeby, které máme mohou být nekonečné. Toho si byl vědom již klasik ekonomie a spoluautor pojmu Homo economicus, John Stuart Mill. Jeho vize do budoucnosti, nutno říci, že žil v 19. století ve Velké Británii a Francii, zahrnovala do značné míry nasycení lidí svými materiálními potřebami, což poskytlo úrodnou půdu (za podmínky omezení populačního růstu) pro jejich kultivaci a posun hodnotového rámce. Předpovídal vysoké zdanění spekulativních zisků i zisků z vlastněných přírodních zdrojů, což mělo zabránit drancování přírody. (Johanisová, 2014) Růst je aktivita vlastní všemu živému, ovšem otázkou zůstává, jaké povahy by měl tento růst být. Jak upozorňuje Sedláček, zatímco od dítěte budeme fyzický nárůst očekávat, u dospělé osoby bychom to už za zdravé nejspíše nepovažovali. Od dostatečně narostlého jedince očekáváme spíše nárůst kulturní a vzdělanostní, a to stejné platí pro vyspělou společnost. (Sedláček, 2018)

Jak již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, zdroje planety, na které žijeme jsou omezené. Pokud bychom k situaci přistupovali z mikroekonomického hlediska a podívali se na planetu Zemi jako podnik, nutně bychom došli k závěru, že nyní je sice možné generovat nebývalé zisky, do budoucna nám ale hrozí krach a bankrot. Jako manažeři bychom totiž jasně viděli, že část kapitálu se rychle spotřebovává a dodavatelé, ani jeho substituty nejsou k dispozici. Firma „Spaceship Earth“ sice rychle vyletěla na hodnotě vzhůru, ovšem postupem času ji čeká strmý pád, pokud se něco nezmění. (Schumacher, 1982)

„Je racionální mít cenový systém, který budoucnost prodá se slevou a jenž pořádá výprodej minulosti?“ (Lovins, Lovinsová, & Hawken, 2003)

Trh je dobrý sluha, ale špatný pán, a ještě horší náboženství. Nabízí se několik variant budoucího vývoje, který může nastat. První z nich je pokračování současného vývoje, což s velkou pravděpodobností vyústí v několik souběžných kolapsů, které dohromady mohou tvořit rozbušku pro konflikt globálního charakteru. Z celé řady rizikových oblastí lze

jmenovat vyčerpání fosilních paliv, klimatickou změnu a s ní související přírodní katastrofy, problém sucha, nedostatku potravin, vody a s nimi související migrace. Tato a mnohá další potenciální epicentra jsou umocněna jejich integrovaností v celosvětovém měřítku. O nutnosti zbrzdění ekonomického růstu mluvil již Herman Daly, který představil schéma přechodu od maximalizovaného růstu k růstu optimalizovanému. Takový koncept začlenění přírodního prostředí do výrobních vstupů a výstupů nazval ekonomikou ustáleného stavu. (Johanisová, 2014) Myšlenka ekonomického nerůstu a přechodu k němu nerevoluční cestou je podmíněna třemi nástroji: V první řadě systémem na sdílení benefitů využívání fosilních paliv. Dále novými způsoby financování podnikání a v neposlední řadě pak zavedením bezdluhových regionálních a lokálních měn. (Douthwaite, 2011)

3.3.2 Etika a morálka ve vztahu k životnímu prostředí

V diskuzích o morálních právech a etice využívání přírodních zdrojů dochází k vzniku propastných rozdílů mezi postoji zúčastněných. Na jedné straně stojí skupina aktivistů, lidí vnímavějších k environmentálním problémům, kteří (nejen) po zveřejnění Souhrnné zprávy Mezivládního panelu změny klimatu (IPCC), která prakticky shrnuje, že naše planeta má za pět minut dvanáct (ne-li po), upadají do pocitů deprese a environmentálního žalu. Druhá skupina stojící na opačném břehu ovšem zůstává ledově klidná (a tím přivádí tu první k šílenství). Často obviňuje první část z ekoterorismu a hysterie, první druhou naopak z cynického přehlížení vědeckých výzkumů a morální slepoty.

Jak se zdá, ekologická krize má kořeny v krizi společenské. (Bookchin, 2007) Úcta k přírodnímu prostředí stojí v protikladu k panskému postoji a snaze podmanit si jej, která nemusí být ani konána vědomě, ale spíše jako důsledek jakéhosi mechanismu, kterého jsme součástí a příliš mu nevěnujeme pozornost. Takový přístup, přenášení odpovědnosti, umrtvování morálky a svědomí ovšem vedl v minulosti k těm nejhorším katastrofám. (Bauman, 2002) Mezi těmito dvěma nesmiřitelnými tábory snad existuje ještě třetí cesta, která hledá kompromisy, snaží se uspokojit potřeby lidstva i živočichů, rostlin a přírody, která by měla kopírovat kroky trvale udržitelného rozvoje. (Kohák, 2011) Otázkou ovšem zůstává, zejména po prostudování již zmíněné Souhrnné zprávy, zda to bude stačit.

Základním kamenem pro to, aby se svět neřítíl plnou rychlostí do propasti není člověk bezmyšlenkovitě jednající, který se soustředí na hromadění majetku a materiální růst.

Naopak by to měla být osoba aktivní, přemýšlivá, nezávislá a svobodná se schopností kriticky přemýšlet. Je třeba razantní změna hodnotového rámce, podle Fromma přechod z módu mít k být. (Fromm, 1992) Události posledních měsíců, které přinesly studentské stávky po celém západním světě v čele s mladou Švédkou Gretou Thunberg dávají naději, že zejména u mladé generace je tento posun znatelný a reálný. Současná podoba systému se postupně stává neuvěřitelnou karikaturou starých pořádků, které jsou v dnešní době překonány. Ovšem „*Nebude to poprvé v historii, že menšina naznačuje směr, jímž půjde historický vývoj. Existence této menšiny dává naději v obecnou změnu v postoji od mít k být.*“ (Fromm, 1992)

3.3.3 Integrace a globalizace

Dnešní svět je charakteristický vzájemnou propojeností, všeobecnou integrací, díky které může vznikat překombinovaný zmatek, ve kterém se těžko pohybujeme a ztrácíme tak jasný cíl a vizi směřování. Cesty zpět z tohoto stavu není, naší volbou však zůstává, zda se z často až dogmatického gigantismu rozhodneme vyvarovat nepotřebného informačního nánosu a vytyčíme si jasnou cestu, zbavíme se vznikajících zpoždění, zmatku, zpětných kroků... Zbavíme se „mudy“. (Lovins, Lovinsová, & Hawken, 2003) Díky zeštíhlujícímu myšlení začneme myslet jako hora. (Leopold, 2000)

Sedláček poukazuje na to, že standardní dělení ekonomiky na mikro a makro úroveň je zcela nedostačující. Naprosto totiž opomíjí dvě oblasti, které jsou pro fungování společnosti v dnešním světě klíčové. První z nich je nano úroveň, na jejíž bázi funguje zejména rodina a úzký okruh lidí, druhou pak mega úroveň, která je naopak globální a v dnešním integrovaném světě již nelze tuto sféru opomíjet. Zajímavý moment ovšem nastává při porovnání chování těchto čtyř úrovní, kdy zjistíme, že mikro a makro sféra se chovají relativně podobně a (velmi) odpovídají mechanismům, jejichž popisu se věnují ekonomové po celá staletí. Ovšem dvě „nově“ popsané úrovně, nano a mega, se chovají podle zcela odlišných pravidel. Ještě zajímavější je pak skutečnost, že si jsou v mnoha rysech chování podobné. U obou se aplikuje komunistické pravidlo „Každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb.“, jak se ukázalo například při řešení krize Řecka. (Sedláček, 2018) Světová veřejná správa tedy skutečně stojí na prahu zásadní restrukturalizace, je na čase začít se dívat na svět jinýma očima, než jsme byli doposud zvyklí.

3.3.4 Ekologie v ekonomickém myšlení

Ekologie je podle humanistického výkladu náboženstvím bez božstva. Analogicky pak platí, že humanismus musí být nutně ekologicky příznivým, snažit se hledat budoucnost planety takovou, kde si lidé nebudou pod sebou podřezávat větev. Ovšem dnes, možná víc než kdy jindy, je třeba ustoupit od strašení ekologickými riziky, protože lidé, kteří jsou ochotni naslouchat a jednat podle toho už tak dávno učinili, ale představit spíše životaschopný pozitivní projekt do budoucnosti. (Eriksen, 2010) Jinak řečeno v současnosti už vážnost situace došla i těm pomaleji chápajícím, ovšem cynikům odmítajícím přiznat si riziko, kteří argumentují nereálností vizí, je třeba ukázat, že to prostě jde dělat jinak, existují alternativní cesty k dnešním zaběhnutým mechanismům. Je to krok nejen možný, ale přímo nutný, pokud chceme zanechat planetu obyvatelnou i pro následující generace. Nehledně na to, že násilí na přírodě téměř bezvýhradně povede k násilí mezi lidmi (Schumacher, 1982)

Můžeme sice spoléhat, že planeta Země má schopnost pružně přizpůsobovat své podmínky, zejména ty teplotní, tak, aby byly co nejvhodnější pro život na ní stejně jako Lovelockův Svět sedmikrásek. Ovšem i tato schopnost pružnosti má své meze, jejichž překročení znamená nevratný proces. Zároveň ovšem zmiňuje pojem neviditelná ruka evoluce, jejíž cíl je nám neznámý. Není jisté, co se stane v situaci, kdy pomyslný hlídací pes, obránce Země proti katastrofám (lidstvo) fatálně selhal, je velmi pravděpodobné, že pokud je planeta skutečně živým, jemně myslícím organismem, najde si svůj plán B jak si s těmito svými služebníky, kteří se vymkli kontrole poradit. (Lovelock, 1994)

3.4 Typy ekonomických vztahů

David Graeber, americký spisovatel, který sám sebe označuje za anarchistického antropologa, nabourává tradiční představu o přirozeném vývoji člověka ekonomického, jejíž základy položil Adam Smith. Podle této teorie byli zjednodušeně prapůvodně lidé samozásobiteli, postupně docházelo k rozvoji, dělbě práce a specializaci, což vedlo k potřebě vyměňování si vlastních výrobků s ostatními členy skupiny. Aby byla tato směna usnadněna, zcela přirozeně si pak lidé vynalezli primitivní peníze (mušle, kožešiny, sůl). Ve zkratce řečeno, pokud je primitivní skupina ponechána svému vývoji, dojde logicky k vynálezu vlastního platidla. Graeber ovšem tuto představu nabourává a jakožto antropolog dokládá reálné důkazy toho, že tento princip neplatí vždy, ne-li téměř nikdy. Argumentuje, že různé

druhy peněz sice byly používány ke směně zboží, avšak tato směna neprobíhala v rámci dané skupiny, ale naopak ke komunikaci s okolním světem. Tímto způsobem si obyvatelé nakupovali zboží od cizinců, lidí, kterým nedůvěřovali, nebo dokonce nepřátel. Zatímco uvnitř komunity fungovaly (a v některých místech světa stále fungují) zcela odlišné principy výměny, nebo spíše by se dalo říct nikdy nekončícího koloběhu věcí a protislužeb, který nazývá ekonomikou darů.

Graeber dále rozlišuje tři přirozené morální principy, na kterých lze zakládat ekonomické vztahy, s nimiž se setkáváme v průběhu celých lidských dějin. Tyto prototypy se často navzájem prolínají a jen těžko se mezi nimi hledá ostrá hranice. Přesto ale můžeme říci, že některé odlišné kultury preferují jiné typy ekonomických vztahů, typicky západní civilizace například preferuje směnu, zatímco například latinská Amerika naopak sdílení. (Graeber, 2012)

3.4.1 Směna, reciprocita

První z těchto ekonomických vztahů, jak již bylo řečeno ten nejvýraznější pro západní společnost, je reciproční směna. Jedná se o oboustranný proces založený na předpokladu rovnosti. Celá činnost je relativně neosobního charakteru a typické je pro ni to, že po jejím ukončení zaniká vztah vzájemnosti. Cílem takového počínání pak bývá vydělat, získat co nejvíce (na úkor druhého), nebo alespoň „nepřijít zkrátka“. Prototypem směny je tržiště, kde dochází k setkávání nakupujících a prodávajících, kteří se snaží za co (pro ně) nejvýhodnější cenu dosáhnout výhodné obchodní transakce. Podle Graebrový teorie vzniká takový krátkodobý vztah typicky mezi lidmi neznámými nebo nedůvěryhodnými, proto je pouze pomíjivý a brzy zaniká.

Zajímavým „vedlejším produktem“ takové směny je její nedokončená varianta – v takovém případě vzniká dluh. Za předpokladu, že směna a obchod je středobodem dnešní západní civilizace, nutně se jí týká i otázka zadlužení, které v dnešní době vzniká na několika různých úrovních (osobní, firemní, státní, nadnárodní), člověk je tedy zadlužen mnohonásobně. Příliš velký tlak na efektivitu v kombinaci s psychickou tíhou zadluženosti vede západní společnost k systematickému redukování podstaty lidství na kořistnictví, které by nám mělo pomoci k vyšší svobodě. (Graeber, 2012) Ovšem místo vyšší svobody často přináší spíše další nezřízené nákupní chování, čímž se spirála dluhu roztáčí ještě rychleji.

Celé situaci navíc napomáhá inflační působení, které trestá věřitele a napomáhá dlužníkům i rozchazovačným, což v konečném důsledku znamená hospodářský růst založený na dlužním principu, který vede k čerpání zdrojů budoucnosti. (Sokol, 2016), (Sedláček, 2018) Ovšem to už spadá do kadence jiné kapitoly.

3.4.2 Sdílení

Obousměrný proces sdílení staví oproti ostrému individualismu prvního typu spíše na předpokladu zvýšení efektivity spojením sil a spoluprací. Čistým prototypem takového ekonomického vztahu je mateřství, bezpodmínečná péče, které předchází sdílení živných látek, těla. Preference sdílení je patrná v asijské nebo latinskoamerické kultuře, projevuje se například v rituálech spojených se sdílením talířů a misek s jídlem. Charakteristické je, že není vždy vyžadována reciprocita, a naopak žádoucí je (zejména v porovnání s posledním typem ekonomických vztahů) důraz na rovnost. (Graeber, 2012)

V našem, českém prostředí, se se sdílením setkáváme nejčastěji v rámci rodinného kruhu, případně mezi blízkými přáteli. Typickým příkladem je pozvání kamaráda na skleničku, je to situace, kdy se alespoň na určitý moment tváříme, že peníze pro nás nehrají žádnou roli. Krásným dokladem toho zvyku je podávání účtu v dražších restauracích v kožených deskách tak, aby částku k zaplacení viděla pouze platící osoba a nikoli ostatní účastníci hostiny. (Sedláček, 2018). Sdílení je nrecipročním, prosociálním aktem distribuce našeho vlastnictví jiným lidem k užití. Je to komunální akt, který vytváří pocit sounáležitosti a je velmi často spojen se specifickými rituály. (Bell, 1972)

Obecně můžeme říci, že sdílíme ve dvou případech. První případ je sdílení mimo svou komunitu (sharing-out), když se nám ona nabízená věc jeví jako malicherná (žvýkačka, cigareta). Naopak u sdílení uvnitř skupiny (sharing-in) předpokládáme, že vztah bude dlouhodobý a bude pokračovat i v budoucnosti. Tím sochází k tvorbě určité sítě širších vztahů, „extended self“, skrze kterou následně vnímáme i svou vlastní subjektivitu. Tento jev, identifikace sebe sama prostřednictvím vztahů ke skupině ve které daná osoba žije, je opět silnější v komunitněji fungujících společenstvích. V protikladu k tomuto rozšířenému já stojí společnost individualizovaná, u níž je jednou z hlavních hodnot nezávislost a má tendenci identifikovat sebe sama prostřednictvím vlastnictví a demonstrace svého sociálního statusu. (Belk, 1988)

V souvislosti se sdílením nelze opomenout legendární koncept Tragédie obecní pastviny (výstižnější je anglický název Tragedy of commons). Zjednodušeně řečeno tragédií je v tomto příběhu vypasení a zničení společného vlastnictví (pastviny) příliš chamtivými pasáčky, kteří se snažili co nejvíce maximalizovat svůj vlastní užitek. Z příběhu by mělo vyplývat, že rozumným řešením je vlastnictví privatizovat nebo zvolit státní regulace k jeho ochraně. K příběhu se objevila celá řada výtek, zejména přílišné zjednodušení a schematizace, dále výtky obvyklé ke konceptu Homo Economicus a jeho jedinou vizí maximalizace užitku. Co ale především nebylo zahrnuto v úvahu je zvykové právo. Tradiční postupy a schopnost komunikace lidí, kteří ve společném zájmu mohou ukrojit ze své touhy „vyhrát“ souboj kdo ukořistí více. V českém prostředí se možná taková úvaha zdá poněkud zpátečnická, naivní a utopická, ale ukazuje se, že menší komunity lidí sdílející společný zájem na němž mohou dlouhodoběji pracovat nemají ani v České republice odzvoněno. Komunitou podporované zemědělství, sdílené zahrady, joint possession, menší družstva a další iniciativy vznikající převážně (a možná jedině) zdola jsou znovu objeveným pokladem. Snad jsme se v českém prostředí z fatálních chyb minulého režimu poučili a teď budeme schopni vzít si střípky toho pozitivního, co jsme na naší cestě potkali.

Zajímavým fenoménem posledních let je tzv. Sharing economy, sdílená ekonomika, pod kterou se standardně zařazují platformy jako Uber, Airbnb, Couchsurfing, sdílená auta, kola nebo koloběžky a mnoho dalších. Zdá se, že sdílená ekonomika je tématem budoucnosti, nové startupy vznikají s nebývalou rychlostí. Nutno ovšem říci, že některé z nich mají ke sdílení popsanému výše více, ale mnohé spíše méně blízko. Jejich společným jmenovatelem je ovšem většinou uživatelská přívětivost, přímá komunikace mezi uživateli a využívání technologického pokroku. Ze samotného uživatele, který byl dříve jen pasivním příjemcem zboží a služeb se stává aktivní entita, která si sama často určuje jemu přímo na míru šitý produkt, o který má zájem. Standardizace a hromadná výroba se v mnoha odvětvích začíná jevit jako přežitek. Jsou to mladé firmy, které staví svou filozofii na zcela jiných základech než technologičtí giganti minulého tisíciletí a dokázaly se prosadit s nebývalou rychlostí a to v globálním rozměru. Je to zcela nový koncept, který bude do budoucnosti hrát velkou roli a proto by zmínka o něm neměla v této diplomové práci chybět.

3.4.3 Hierarchie

Typickým znakem pro poslední z ekonomických vztahů je nerovné postavení stran a závislost. Lze rozlišovat dva typy, první z nich je čistě negativní, jedná se například o drancování nebo loupež. Na druhé straně stojí dobročinnost, charita, vztah rodičů a dětí (analogicky pak občan – stát, zaměstnavatel – zaměstnanec a podobně). Důležitý je také jednostranný tok a nutnost následné reciprocity. (Graeber, 2012)

Sám Graeber do této kategorie řadí i dar, i když uznává, že v případě daru je situace značně zamlžená a není snadné jednoznačně určit jeho příslušnost. Jiní autoři dar považují spíše za odloženou formu směny, která má ovšem přátelštější a lidštější podobu (Mauss, 1999), případně ho považují za hraniční formu mezi sdílením a směnou (Bell, 1972). Jisté je, že dar v čisté podobě by měl být nerekiproční, čímž se vymezuje oproti hierarchii. Takzvaně čistou formou daru je kupříkladu darování krve (neznáme v takovém případě příjemce a není tedy možné dar oplatit).

3.5 Globálnost, lokálnost a globalizace

Svět se přímo před očima proměňuje, s nadsázkou řečeno se zmenšuje jeho plocha, a zrychluje se plynoucí čas vlivem rozvoje informačních technologií a dopravních možností. Časoprostorová komprese planety Země znamená její smrskávání se. Albert Einstein by se divil. Žádný národní stát již není samostatně činnou jednotkou, ale je neustále ovlivňován politicky, environmentálně, kulturně, ekonomicky. (Bauman Z. , 1999) Nejedná se o řízený projekt, ale proces, který se odehrává nezávisle a samovolně, nelze ho popírat ani proti němu bojovat, lze s ním ale pracovat tak, aby se vyvíjel ve prospěch světové populace, a ne proti němu.

Vysoce integrovaná globální společnost se však stává velmi křehkou. Nebezpečná je zejména situace, kdy v jednom koutě světa vznikne rozruch, konflikt, krize, zkrátka něco neočekávaného, což jak víme z historie se stává každou chvílí. V minulosti by to znamenalo lokální problém, ovšem v dnešním světě má sílu postihnout celý svět s nebývalou silou a rychlostí. Nemluvě o tom, že, jak již bylo řečeno, chybí globální instituce, které by měly moc takovému šíření zabránit. Globální společnost je zranitelná a v důsledku šíření informací (a dezinformací) v rámci sociálních sítí i snadno ovlivnitelná. Chybí kritické myšlení, schopnost rozpoznat populistická slova a dešifrovat působení šikovných

marketingových expertů. Lidé se snadno nechávají ovlivnit populisty. Je dokázáno, že lidé žijící ve vysoce soběstačných komunitách mají mnohem menší náchylnost k tomu se účastnit velkorozměrného násilí než lidé, jejichž existence závisí na world-wide trhu. (Schumacher, 1982)

Důležitým termínem je globalizace. Snaha o kladení vyššího důrazu na kontinentální a globální úroveň (zejména politickou), která má vyšší schopnosti řešit některé problémy, jež na žádné nižší úrovni být řešeny nemohou. Klimatická krize budiž toho příkladem. Druhým pólem je pak význam lokality, místní a regionální správy, která zajišťuje stabilitu konkrétnímu území. (Sharma, 2009) Je to univerzální pravidlo, které je uplatnitelné v tuzemském prostředí, stejně jako v Gándhího Indii. (Johanisová, 2014) Jistá je nutnost redefinice politické správy a přesun pravomocí po vertikále politické síly.

Stěžejním motivem této diplomové práce je lokální rozměr a decentralizace, proto bude rozebrán blíže, ačkoli i na globální úrovni vzniká několik zajímavých finančních celků. Důraz na lokalitu má tedy benefity sociální a politicky stabilizační a je zároveň další z ekologických cností, které by měly být pěstovány, pokud se pokoušíme směřovat k trvalé udržitelnosti. Protože, jak vtipně poznamenává Librová, není možné argumentovat environmentálně nižším dopadem vegetariánství a veganství, a stravovat se datlemi, sójou a kokosovým mlékem v prostředí České republiky. Tím samozřejmě není myšlen útok na tyto způsoby stravování, ale upozorňuje na nižší ekologickou stopu lokálních potravin (i když masitých) než rostlinných z druhého konce světa. (Librová, 2003) Region, lokalita (a sezónnost v případě potravin) by měla stát v centru našeho zájmu, pokud je naším cílem snižovat svůj dopad na životní prostředí.

Používání regionálních měn nese několik stěžejních výhod. První z nich je vysoká míra obchodování v regionu. V praxi to znamená, že se peníze „točí“ v dané lokalitě, lidé spolu čile obchodují. Zadruhé je pro obyvatele relativně snadné získat přístup k penězům, což také přispívá k navazujícímu benefitu – místní ekonomika se stává odolnější proti šokům přicházejícím „zvenčí“. Zatřetí povede používání lokální měny zároveň i k tomu, že bohatne region, čímž se při správném nastavení dostávají finance i do místní správy a je tak dostatek prostředků na realizaci lokálních projektů. V neposlední řadě je potom benefitem nižší míra regionálního zadlužení. (Douthwaite, 2011)

Graeber dále staví do protikladu ke konvenční (obchodní, tržní) ekonomice její komunitní variantu. Podle daného schématu jsou v tržní ekonomice peníze používány jako

prostředek k zakoupení věcí, zatímco v té komunitní plní spíše roli společenskou, která vytváří, udržuje a ruší vztahy mezi lidmi. Každá osoba je v takovém systému jedinečná a má neopakovatelnou hodnotu, protože je ve specifickém vztahu s ostatními. Stále se jedná o ekonomiku se svými zisky a ztrátami, ovšem nadřazenější je utváření vztahů než prostředek samotný. Vztahů, jejichž povaha není laciná. Graeber jde ještě dále s tvrzením, že tržní ekonomika přeměňuje lásku, tvořivost, oddanost a spolupráci na čísla, nebo hůře dluh. (Graeber, 2012)

Alternativní nebo doplňkový ekonomický systém může přinést pozitivní vliv na psychickou pohodu člověka, donutit ho se uvažovat nad bezmyšlenkovitým utrácením peněz v anonymním obchodě ze zcela jiné perspektivy. Podle Eriksena je lidská mysl schopná vnímat dva různé typy plynutí času. První z nich je pomalý, který plyne jaksi samovolně, nikam nespěcháme. Druhý z nich je naopak rychlý, kdy čekáme akci, pohyb. Důležité pro život a pohodu člověka je mít oba dva v rovnováze, ideálně ve stejném poměru. Při přemíře prvního se totiž člověk začíná nudit. Naopak při přemíře druhého vzniká stres a dlouhodobě vede k syndromu vyhoření. (Eriksen, 2010) Takový ekonomický systém založený na sociálních vztazích, který by mohl sloužit i jen jako doplněk ke konvenčnímu by mohl pomoci plynoucí čas zpomalit a přispět tak k duševní rovnováze člověka.

3.6 Peníze a směnný systém, cena

Peníze jsou zástupným symbolem, který nezávisle na sobě vznikal různých koutech světa a bral na sebe mnoho odlišných podob. Vývoj jejich podoby i charakteru je často dokladem technologické a kulturní vyspělosti dané civilizace. Nejstarší artefakt, který by se dal nazvat penězi, pochází z Mezopotámie a jeho stáří je odhadováno na 5 000 let. Jednalo se o tabulky z hlíny, na které byly zaznamenávány dluhy. Tabulky byly relativně lehké a tedy přenosné, začaly tedy kolovat jako primitivní oběživo. (Sedláček, 2018) V různých částech světa nabývala platidla rozličných podob, v Etiopii bylo běžné platit solí, v Indii lasturami, ve Virginii zase tabákem. Jako platidlo byly dále používány sušené tresky, cukr, opracované zvířecí kůže, hřebíky a další hodnotné komodity. Tyto předměty byly sice cenné a prakticky použitelné, ovšem chyběly jim některé potřebné vlastnosti, zejména trvanlivost, odolnost, přenosnost a dělitelnost. A tak došlo k vynálezu prvotních mincí. Kov (železo, měď, stříbro, zlato) bylo rozděleno na stejné kousky a bylo opatřeno znakem nesoucím

„podpis“ autora. První mince pochází z roku asi 500 před Kristem z Efesu. Výroba mincí těsně souvisí se vznikem mincoven, které byly často ve vlastnictví vlády nad daným územím a tak došlo k zásadní proměně, vzniká zde autorita, která je oficiálně výrobcem dané měny a má na její proudění zásadní vliv. (Graeber, 2012) Na kovové mince navazuje vznik papírových bankovek, které, jak již název napovídá, byly původně obchodními směnkami, cennými papíry emitovanými bankou a byly kryty cennými kovy, nejčastěji zlatem (zlatý standard). Tento systém zaručoval měně relativní stabilitu a předcházel přílišnému znehodnocování měny (inflaci). Od zlatého standardu bylo upuštěno během první světové války a po jejím skončení se již ani jedna ze stran konfliktu k němu nevrátila. (Rothbard, 2001) V roce 1968 dochází k další revoluci v platebním styku, vzniká první univerzální kreditní karta a spolu s ní systém Visa a Mastercard. Později se objevují karty debetní a v devadesátých letech startuje bezhotovostní ekonomika. (Sedláček, 2018)

3.6.1 Podstata a povaha peněz

Peníze jsou ve své podstatě dluhopisy, jsou závazkem, že za ně bude možné získat něco hodnotného. Jsou zároveň zbožím i symbolem dluhu, zaručuje se za ně stát, který má zároveň zájem na jejich stabilním oběhu a jejich jednotě (proto se na bankovkách objevují symboly státnosti, osobnosti, které mají budit důvěryhodnost). (Graeber, 2012) Peníze mají schopnost distribuovat moc založenou na důvěře všech. Tato moc je téměř nezatelná, dokud jsou peníze rozptýlené, ovšem pokud dojde k jejich koncentraci, zřetelně se to projeví. (Sokol, 2016)

Zjednodušeně řečeno peníze jsou tedy artefaktem, jsou symbolem, který je používán lidmi k reprezentaci všeobecné hodnoty. (Liu, 2018) Jsou ztělesněním důvěry ve velké společnosti lidí, kteří si díky nim nemusí důvěřovat navzájem (mohou si být navzájem cizí) a přesto si mohou vyměňovat statky. Je to základní předpoklad specializované společnosti, kde není možné přežít bez součinnosti nám neznámými a jejichž osud je nám lhostejný. „*Umožňují tak sblížovat vzdálené a vytvářet propast mezi blízkými.*“ (Sedláček, 2018) Díky existenci peněz existuje nesrovnatelně více vazeb mezi lidmi, než jich kdy existovalo, ovšem otázkou je také jak se změnila povaha těchto vazeb. (Simmel, 2006) Jsou totiž krátkodobé a pomíjivé, jejich životnost končí prakticky v témže okamžiku, ve kterém započala.

Úlohou peněz je v první řadě zabezpečit hladký průběh směny mezi navzájem si cizími lidmi, čímž v konečném důsledku je umožněna specializace konkrétních lidí v různých oborech (ovšem co bylo dřív, slepice, nebo vejce?). Peníze jsou univerzálním mazadlem, které umožňuje udržování ekonomiky v neustálém, hladkém chodu. Ve své podstatě nejsou komoditou, protože postrádají vnitřní užitnou hodnotu, ale přesto po nich lidé touží a chtějí je hromadit pod polštářem. (Johanisová, 2014) Staly se zvláštním fetišizovaným objektem, který fascinuje a láká, i když je dokázáno, že nutně vyšší štěstí nepřináší. Jsou tedy něčím, co člověku pomáhá nejen určit cenu (nebo snad hodnotu?) věci kolem něj, ale zároveň jejich prostřednictvím si zvykl určovat do značné míry i hodnotu sebe sama. Tato redukce a zploštění interpretace vlastní osobnosti je sebedestruktivním způsobem jak nepochopit podstatu člověčenství.

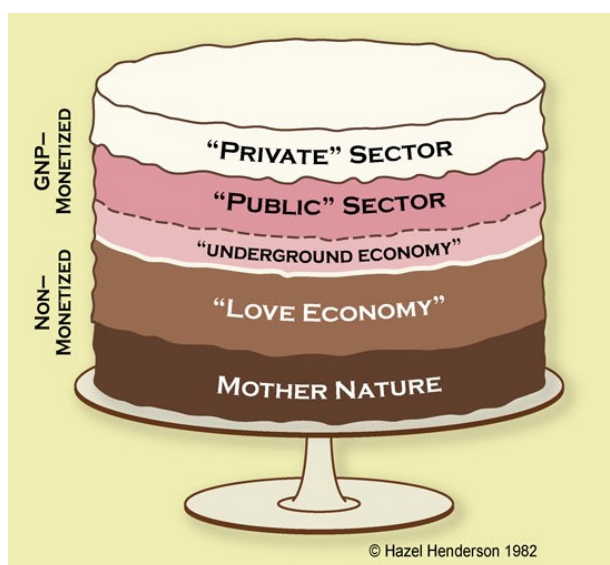
V současné době je podoba peněz, které používáme typem neplnohodnotných peněz s nuceným oběhem. Neplnohodnotné, protože samy o sobě mají zanedbatelnou hodnotu, jsou kusem papíru, u kterého platí všeobecná dohoda, že jsou cenné. Peníze s nuceným oběhem pak znamená, že jsou zákonem a úřady uznávanou měnou, kterou lze splácet úvery, finanční obligace a daně. Cena tohoto platidla je dána balancováním poptávkové a nabídkové funkce, křivkami určenými množstvím peněz v oběhu a úrokovou mírou. Poptávka je spjata s tvorbou zdrojů v ekonomice a nabídka je pak dána politikou vlády a centrální banky. (Sokol, 2016) Poptávková funkce je tedy určivána generováním určité užitné hodnoty, čerpáním zdrojů, tvorbou produktů a nabízenými službami. Druhá křivka, nabídková, je dána operacemi politické moci, která je s tou ekonomickou nerozlučně spjata a v případě potřeby může, zejména díky pohybům s úrokovými měrami, které provádí centrální (národní) banka, reagovat na vývoj ekonomiky a regulovat tak množství peněz v oběhu. Centrální banka (která by se dala nazývat bankou vlády) samozřejmě v rukou i sadu „pomalejších“ nástrojů, jako jsou operace na volném trhu, míra povinných rezerv, diskontní sazba, úvěrové limity, kontingenty a podobně. (Sojka & Konečný, 2006) Účastí a plnou závislostí na tomto systému mu dáváme do rukou moc, která určuje v konečném důsledku veškerou naši existenci, od potavin, které si nakoupíme až po světlo, které bude proudit ze žárovky když si budeme chtít přečíst knihu. Systém jako takový je dobrý, dokud funguje tak jak má. Ovšem v době řešení celé řady krizí uvedených a ohrožení, o kterých pojednává kapitola 3.2.2 je možná dobré myslet na zadní vrátka, která bychom mohli použít v případě, že se sesype jako domeček z karet.

3.6.2 Kam oko tržní ekonomiky nedohlédne

Ekonomie má již ze své povahy tendenci svět kolem nás zjednodušovat. Převádět ideálně na počítatelné komodity, které lze snadno zařadit do předem připravených škatulek. K tomuto účelu jí dopomáhají peníze, vynález, který je schopen převést na číselné hodnoty nepřevoditelné, mimo jiné zdroje obnovitelné i neobnovitelné, přírodu, volný čas, životy zvířat, a dokonce i lidí. (Schumacher, 1982) Dokonale jí chybí čidla etiky nebo morálky.

Výstižně je grafické provedení Hazel Henderson, která ekonomiku navrhuje jako model třípatrového dortu s polevou. První, nejnižší patro, které tvoří základnu celku, je přírodní prostředí a jeho zdroje. Druhé patro je dáno mimoprodukční ekonomikou, která je nepeněžní a zahrnuje ženskou práci. Souhrnně tuto vrstvu nazývá „Love Economy“. Třetí vrstvu dezertu pak představuje veřejný sektor. Přes celý dort je pak nalita poleva – tržní ekonomika. Hazel upozorňuje na značné nesrovnalosti ve vnímání celého systému, zejména pak to, že ekonomové mají tendenci věnovat pozornost pouze třetí vrstvě dortu a zejména pak jeho polevě, ale zapomínají na stabilní základ prvních dvou, bez kterého by dort nebyl dortem. Zcela jim uniká základní souvislost, že poleva sama o sobě, ani v kombinaci s nejvyšší vrstvou (mikro ekonomie a makroekonomie) netvoří honosný dezert, ale pouze placku se spoustou cukru na povrchu. Majestátný cukrářský výtvar je tvořen kombinací všech čtyř a nepochybně i mnohem více vrstev. (Johanisová, 2014)

Obrázek 3: Dortový model: Produkční systém průmyslové společnosti

Zdroj: Hazel Henderson, Building a Win-Win World

3.6.3 Povaha peněz

Jak již bylo řečeno, hlavní podmínkou funkčního oběžného platidla je, že v něj musí daná komunita lidí důvěřovat. Hlavní oficiální měna je zaručena proto státem a podpořena právním systémem.

Pokud se podíváme podrobněji na jejich vlastnosti, zjistíme, že pro jejich hladký koloběh by měly být splněny tyto čtyři podmínky:

- 1.) Měly by být žádány, být vzácné.
- 2.) Umožňují odložení spotřeby na později, být trvanlivé.
- 3.) Je možné je mít kdykoli u sebe, být příruční.
- 4.) Existuje způsob, jak s nimi počítat, být rozměnitelné. (Sokol, 2016)

K vyjmenování vlastností peněz je záhodné připojit i jejich tři základní funkce:

- 1.) Prostředek směny – schopnost zprostředkovat směnný akt, aniž by kupující musel na výměnu nabídnout produkt ekvivalentní hodnoty.
- 2.) Zúčtovací jednotka – umožňují kalkulovat tržně hodnotné věci.
- 3.) Uchovatel hodnot – možnost odložit spotřebu na později. (Sojka & Konečný, 2006)

3.6.4 Hodnota versus cena

Cena určité věci (zdroje, služby...) je číselná hodnota, která je vytvářena nabídkou a poptávkou na trhu. Spravedlivost není podmínka, která musí být splněna při její tvorbě a jak můžeme čerpat ze zkušeností z minulého režimu, je dobré nechat její tvorbu veřejné soutěži na trhu, (Sokol, 2016) minimálně v oblastech, ve kterých nedochází k tržním selháním, trh funguje zdravě.

Do určité míry v opozici k ceně statku stojí jeho hodnota, která je dána ryze subjektivně. Už samotné slovo vychází z pojmu hodnotit, tedy posuzovat něco, přemýšlet, uvažovat. Samotnou hodnotu můžeme mít dvojího typu, a to užitnou a směnnou. Užitná hodnota udává, jak moc je pro mne jako osobu výhodné ji sám použít a ta směnná zase jak moc se mi vyplatí daný předmět při směně s ostatními. (Sokol, 2016)

Mezi pojmy cena a hodnota, ač často v praxi zaměňovanými, je třeba nakreslit ostrou linii. Pod taktovkou neoliberální subjektivity člověk tendenci bagatelizovat věci skutečně hodnotné, které ve finanční mluvě nevykazují žádné číselné sumy, a naopak přisuzovat vysokou cenu některým statkům pomíjivým, radost takřka nepřinášejícím.

„Lidé znají cenu všeho, ale hodnotu ničeho.“

Oscar Wilde.

Důraz na přepočítání lidských hodnot na finanční ukazatele je zhoubným procesem, který je cestou do pekla, i když dlážděnou možná původně dobrými úmysly nazývanými materiální blahobytem. Cíl naší společnosti (tím je zde míněna západní společnost, toto hodnocení se ale dotkne i mnohých jiných) by neměl být spočitatelný peněžně a materiálně, tím totiž dochází k jeho dehonestaci, dochází k převodu hodnoty lidství na peníze, hromadu nablýskaných drobných, na kterých jsme se společně domluvili, že jsou cenné, ovšem vnitřní hodnotu mají takřka mizivou. Západní společnost trpí nedostatkem kolektivního projektu, jsme vlkem, co sežral prasátka a teď zjišťuje, že nemá skutečné vize ani smysl další existence. (Eriksen, 2010) Jsme individualizovaní a atomizovaní, chybí nám tmel. Na začátku průmyslové revoluce bylo smyslem vývoje to, že stroje umožní lidem méně pracovat, usnadnění života. To můžeme v dnešní době považovat za splněný úkol, ovšem vynalezli jsme jiné činnosti, které je třeba provádět. Netrpíme tak spíše kolektivní skepsí, že se nám nepodařilo dojít vytyčeného cíle? Nestalo se nám to, že jsme při poklusu v cílové rovině ztratili směr, vypadli z běžecké trasy a střemhlav se vrhli někam, kde jsme vlastně ani nechtěli být, i když jsme tam doběhli jako první?

3.7 Alternativní a doplňkové ekonomické systémy

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, stěžejní podmínkou pro funkční oběh platidla je důvěra v něj. Již podle Aristotelových slov jsou peníze pouhou společenskou konvencí, mohou být čímkoli, co se za ně lidé rozhodnou považovat. A protože peníze, jak je známe v dnešní podobě, vznikly právě díky společné dohodě, je v naší moci tuto dohodu změnit nebo ji prohlásit za zbytečnou, jestliže se rozhodneme, že to tak chceme. Hlavní myšlenkou na tomto místě není nabádat k ekonomickému převratu a oddání se divoké anarchii, ale spíše pozastavit se nad skutečností, že finanční systém, jak jej známe, není

otázkou tvrdě daných podmínek fyzikálními zákony, ale jedná se o měkkou dohodu mezi lidmi o tom, že právě tento systém je ten nejlépe vyhovující. Ovšem pokud máme pocit, že neplní mnohé funkce, které by plnit měl, nemusíme pouze v tichosti přihlížet a krčit rameny. Je dobrý důvod si myslet, že ekonomický systém projde v následujících několika letech zásadními proměnami a je na nás abychom nezůstali pasivními pozorovateli, ale aktivně se účastnili ovlivňování jeho budoucí podoby a povahy. (Graeber, 2012)

Jedním z hlavních aspektů, kterým by se měl tento budoucí systém věnovat je posun od bezmyšlenkovité přeorganizovanosti ke zjednodušení struktury a zkrácení dopravních cest mezi výrobcí a spotřebiteli. Tento předpoklad sebou nese zároveň i druhý neméně významný rys, kterým je posun od pasivního příjemce statků k aktivnímu účastníkovi dění.

„Chudý svět nemůže být zachráněn masovou produkcí, ale jedině produkcí masami.“

Mahatma Gandhi (Johanisová, 2014)

Současný systém založený na masové produkci a obřích investicích vede v konečném důsledku k environmentální krizi a erozi společenského kapitálu. Oproti tomu drobnější aktivity velkého množství lidí povede k mobilizaci jich samotných, jejich myšlení i rukou a povede ke zlepšení všeobecné psychické pohody. (Schumacher, 1982) Mám vážně podezření, že drobná manuální práce je z psychologického hlediska těžce nedocenenou aktivitou.

„Člověk je malý, tudíž malé je milé.“

Ernst Friedrich Schumacher

Dalším důležitým rysem je důraz na demokratičnost, rovnost a spravedlnost, což bývá často spojeno s tvorbou komunity a pěstování vzájemných vztahů. Tomáš Sedláček nabízí vtipné přirovnání kapitalismu k většímu (globálnímu) provedení kultovní hry Monopoly, kde na startu mají všichni dané stejné podmínky, stejně jako teoreticky v reálném životě. Ovšem již během několika málo prvních hodů kostkou se, do značné míry podle ruky

šťěstěny, šance na budoucí úspěch vykryštalizuje. Ten, komu se zadaří v počátku hry, má možnost investovat, expandovat, nakupovat nemovitosti a velmi se tak zvyšuje pravděpodobnost, že se mu podaří brzy vytlačit ostatní hráče z kola ven. Nevýhodou takové světové ekonomické hry v duchu Monopol je to, že se nedá vyhlásit konec a nedojde k anulování skóre, hra nemůže začít zase od začátku. (Sedláček, 2018) Tomuto kořistnickému chování se často snaží tyto systémy do značné míry předcházet.

3.7.1 Posun v hodnotovém žebříčku a zpomalení běžeckého tempa

V úvodu této podkapitoly je dobré zmínit autorku, která se dlouhodobě věnuje tématu poněkud odlišnému, ale přesto příbuznému, zkoumá život lidí, kteří se rozhodli žít svůj život alternativně, přírodě příznivěji. Nazývá je „pestrými a zelenými“. Ještě možná zajímavější je ovšem její kniha navazující, která zkoumá vývoj těchto rodin po 10 letech a zkoumá jejich odchylky od původních stanovených hodnot, pocity, změny. Z výzkumu vyplývá, že většina z nich zůstala věrná svému původnímu záměru, stále přetrvává jejich motivace. Ovšem pro tuto práci mnohem zajímavější je pocit změny jejich vnímání ve společnosti. Dříve prý bývali za skupinku „exotů“, zelených podivínů, kterým nikdo moc nerozuměl proč to všechno vlastně dělají. Ovšem v dnešní době považují za jakýsi společenský standard se minimálně zamyslet nad tím, zda je etické pojídat denně kilogramy masa dovezeného z druhého konce světa, snídat cornflakes vyrobené z GMO kukuřice nebo používat pleťový krém, který byl testován na zvířatech. Mluví o hodnotovém posunu v rámci celé společnosti, což skýtá velký prostor pro fantazírování o světlejších zítřkách. Zároveň ve druhé knize označuje novou skupinu lidí ve společnosti, jimiž jsou „vlažní a váhaví“. Tito lidé jsou uvědomělá skupina obyvatel, kteří nejednají natolik heroicky jako pestří, ale hledají kompromisy mezi etickou rovinou a radovánkami, cností a prospěchem, požadavky budoucnosti a kvalitou současného života. Snaží se být lepšími. (Librová, 2003) Možná i právě tato početná skupina lidí přispěje zásadním způsobem k tomu, že se alternativy dostanou z okrajové záležitosti několika výstředníků do popředí zájmu většinové společnosti.

Skrze neoliberální subjektivitu máme často tendenci hodnotit svět kolem sebe (i sebe sama) prostřednictvím materiálních, hmotných věcí kolem sebe. Jinak řečeno, čím více člověk vlastní, čím je bohatší, tím hodnotnější je. (Bauman, 2002) Tento způsob uvažování nabádá k roztáčení a zrychlování spirály konzumního chování, chamtivosti. Erich Fromm

s podobnými tezemi pracuje ve svém konceptu módu Mít. V protikladu k němu stojí on kýžený mód Bytí, který v člověku podněcuje orientaci na tvořivost, řízení se svědomím, osobní zodpovědností vůči sobě sama i ostatním, lásku, sdílení a dávání. Je předpokladem nezávislosti, svobody a kritického myšlení. Takový člověk v módu Být musí být nutně aktivním, účastnit se dění kolem sebe a nesklouzávat k apatičnosti a morální slepotě. V konečném důsledku nutně povede tato zvýšená občanská angažovanost k vysokému stupni decentralizace hospodářství a moci. (Fromm, 1992)

*„Nebude to poprvé v historii, že menšina naznačuje směr, jímž půjde historický vývoj.
Existence této menšiny dává naději na obecnou změnu v postoji od mít k být.“*

(Fromm, 1992)

Běžecové tempo, kterým se současný pohybuje, není z dlouhodobého hlediska udržitelné. Dochází k trvalému znehodnocení přírodního prostředí, které se stále stupňuje společně s hospodářským růstem, a to zejména kvůli rostoucímu průtoku materiálních a energetických zdrojů. Herman Daly, Američan, který pracoval na pozici analytika ve Světové bance a dlouhodobě se věnoval tématu trvalé udržitelnosti, navrhuje koncept ekonomiky ustáleného stavu (Steady-State Economy). Stěžejním motivem toho schématu je postavení přírodního prostředí nejen do pozice vstupů výrobního procesu, ale staví ji do role všeobsahující nadkategorie, která je podmínkou nejen výroby, ale stojí nade všechny činnosti. Jako optimální strategii navrhuje nikoli snahu o maximalizaci růstu, ale o dosažení růstu optimálního, rovnovážného stavu, tak, aby k trvalému znehodnocování přírody nedocházelo. (Daly, 1996) Na konceptu myšlenek Hermana Dalého staví své vize hnutí ekonomického nerůstu, jehož ideálem je úplné zastavení hospodářského rozvoje na určité úrovni. Podobného tématu se velmi úzce dotýkají i čeští ekonomové, Tomáš Sedláček v tomto ohledu navrhuje dlouhodobou politiku snižování zadluženosti obyvatel, podniků i státního sektoru, zvyšování úrokové sazby, což povede k pomalejšímu tempu investování i půjčování. V konečném důsledku tedy bude opět efektem zpomalení ekonomiky. Sedláček nezatrácuje ekonomický růst jako takový (protože jak říká vše živé roste), ale je proti růstu podle jeho slov umělohmotnému, jež je založen na čerpání zdrojů z budoucnosti, které už začínají pomalu docházet. (Sedláček, 2018) Ve světle úvah o hospodářské udržitelnosti je jasné, že zpomalení růstu a zejména pak jeho povaha (která může zahrnovat přesun od

výroby statků k nabízení služeb) je nevyhnutelně nutná. Otázkou zůstává, zda je nutné úplné zastavení, přiškrcení, nebo lze nalézt cestu zásadní restrukturalizace tak, aby byl rozvoj i nadále umožněn, ovšem nepokračovala by újma na okolním prostředí. Jedním z hlavních motivů k psaní této diplomové práce je zjistit, jaké prostředky mohou k tomuto cíli efektivně přispět.

3.7.2 Společné rysy ekonomických alternativ

Alternativních ekonomických systémů existuje pestrá škála a není snadné charakterizovat jejich společné charakteristiky. O obecný souhrn se pokouší Johanisová, nutno ovšem říci, že tento souhrn je vhodný pro specifickou výseč těchto systémů, zejména pak těch souvisejících s vypořádáváním se se sociální tematikou.

Rysy společné pro ekonomické alternativy dle Johanisové:

- Řízení uvnitř systému probíhá demokraticky a komunitně, často mívá každý z členů jeden hlas a probíhá hlasování.
- Snaha o vystoupení z tržní logiky a přemýšlení v širších souvislostech, netržní produkce a směna.
- Důraz na napojení na místo a čas, kde směna probíhá.
- Hlavním cílem není generování zisku, ale cíle „vyšší“. (Johanisová, 2015)

Jak již bylo řečeno, některé z těchto rysů sedí na specifickou podmnožinu a na jiné naopak nesedí téměř vůbec. Společným jmenovatelem pro všechny zůstává tendence podívat se na svět kolem sebe jinýma očima, snaha o nový přístup k jinak zaběhnutým konvencím. Jejich směna může probíhat nejčastěji na lokální úrovni, ovšem jsou i systémy globálního rozměru, pojí je ovšem určitá forma nesouhlasu s většinovým proudem.

Dalším jevem, který se zdá být společným motivem, je tendence k decentralizačnímu posunu, snaha nebýt pouhým ozubeným kolečkem ve velkém aparátu, na jehož chod nemají účastníci téměř žádný vliv. Člověk potřebuje cítit zodpovědnost za své jednání a svou činnost, potřebuje činnost, která bude prospívat seberozvoji, a ne jej umenšovat, jak se někdy v rámci dnes běžných pracovních pozic stává. Potřebuje vidět na konec svého jednání, vidět výsledky smysluplné práce, ne dělat práci jen pro práci samotnou. (Graeber, 2013) To jsou jen jedny z mála motivací vedoucím uživatele k alternativním ekonomickým systémům,

kteře jsou patřně z již dostupné literatury, objevit další a porozumět jim je jedním z hlavních úkolů této diplomové práce.

3.8 Vybrané příklady alternativních měn

V průběhu historie vznikala celá řada měnových systémů, které se vymykaly oficiálním vládním vyhláškám. Vyjmenovat všechny není v možnostech diplomové práce a není to ani jejím cílem. V této kapitole jsou vybrány některé příklady, které mají souvislost se zkoumanými systémy a mohou proto pomoci lépe porozumět dané problematice.

„Míra obchodování v lokalitách je závislá na toku národní měny do místní ekonomiky. Snížení množství peněz vede k poklesu obchodování, zvýšení nezaměstnanosti a sociálním problémům.“ (Linton, 1994, autor Green dollars)

Jedním z motivátorů k tomu, aby se lidé rozhodli používat vlastní, nezávislou měnu je všeobecný nedostatek peněz, který přichází s krizí. Typickým příkladem takové situace je období válek, kdy je velká část finančních zdrojů investována do strategických odvětví a často chybí prostředky pro každodenní život občanů. Peníze začínají pozbývat své hodnoty, nebo je jich nedostatek. Takovým příkladem za všechny je meziválečná vlna zakládání alternativních neoficiálních měn v Německu a Rakousku, kde nedostatek říšské marky inspiroval ke vzniku hnutí Frewirtschaft, svobodná ekonomika, pod taktovkou práce Silvia Gesella. Tento reformátor zastával názor, že peníze jako takové jsou tzv. všeobecně sloužícím zbožím a za jejich užívání je třeba platit nízký poplatek v případě jejich držení, nikoli získávat úrokový výnos. Peníze by v takovém konceptu nebyly neomezeně platné, ale byly by opatřeny časově omezeným kolkem, který byl za právě tento poplatek znovuobnoven, což by v konečném důsledku mělo podpořit čilé obchodování mezi lidmi namísto „schovávání si úspor pod polštář“. První tištěné peníze tohoto druhu vznikly v Německu ve 30. letech a nesly název Wära (složenina ze slov ware a währung, zboží a měna). S používáním této měny se pojí příběh malého bavorského města Schwanenkirchen s asi pěti sty obyvateli. V obci byl provozován již téměř krachující uhelný důl. Jeho majitel se pro jeho záchranu rozhodl k nezvyklému kroku, rozhodl se platit mzdu dělníkům ve měně Wära. Tuto měnu museli začít akceptovat prodejci v místních obchodech, kteří poté nakupovali zásoby u svých dodavatelů, kteří pak zase zpětně nakupovali za Wäru uhlí v místním dole. Došlo tak k ucelenému koloběhu, ve kterém kolovalo bezmála 20 000

bankovek této měny. Jedním z aspektů, proč měna rychle rotovala byl právě kolkovní systém, který omezoval platnost bankovky na jeden měsíc a po uplynutí této doby bylo třeba nalepit kolek nový v hodnotě 2 % hodnoty bankovky. V době jejích rozkvětu ji používalo 2000 obchodníků a mezi let 1930 a 1931 ji použilo na 2,5 milionu lidí. Experiment byl natolik úspěšný, že velmi brzo obec zaplatila své dluhy a tato svobodná ekonomika se šířila po Německu. Konec rozkvětu této lokální měny přichází záhy, v listopadu roku 1931 byla německou centrální bankou zakázána z titulu jejího monopolu na vydávání peněz, zejména z obavy, že by Wära mohla způsobit inflaci oficiální měny. Jedním z důsledků tohoto zákazu bylo mimo jiné i zkrachování uhelného dolu a zmiňovaní dělníci tak přišli o práci.

Podobný osud čekal rakouskou měnu, která byla vydána na žádost starosty obce Wörgl se 4300 obyvateli. Bylo vydáno 14 000 šilinků ve snaze snížit vysokou nezaměstnanost, která dosahovala 35 %. Během dvou let jejího kolování se podařilo dosáhnout v obci plné zaměstnanosti, byly opraveny a vyasfaltovány silnice, rozšířena kanalizace, opraveno mnoho domů, daně byly placeny včas a vysazeny nové stromy v okolí města. Zajímavé je, že rychlost, se kterou tyto peníze kolovaly, byla 14krát vyšší než u konvenční rakouské měny, což v konečném důsledku vedlo k nárůstu počtu pracovních míst, tedy vyřešení prvotního problému, proč byla měna zavedena. Podobně jako v sousedním Německu byla i měna Wörglu zakázána centrální bankou s podobným odůvodněním. (Jakubec, 2002)

Zajímavým konceptem jsou původem americké časové banky. Jedná se o alternativní měnu, jejíž principem není určování hodnoty produktů a služeb pomocí cenového systému, ale prostřednictvím potřebného času k jeho výrobě. V praxi to pak znamená, že každou strávenou hodinou ve prospěch někoho jiného si člen vydělá jeden „časový peníz“ a to bez ohledu na typ činnosti, kterou vykonával. Hlavním přínosem takového systému je tvorba komunity a navozování pocitu užitečnosti, což může v dnešní době přinášet značné uspokojení, jak vyplývá z literatury (On the phenomenon of bullshit jobs), zejména pak může být vhodný v oblastech s vysokou mírou nezaměstnanosti. Časové banky dobře souží jako doplněk ke konvenční měně, má sílu doplnit chybějící mezičlánky, které tržní systém nepopíratelně má. Nejlepší uplatnění tohoto konceptu je pak souběžně s veřejně prospěšnými organizacemi, jako jsou školy, nemocnice, komunitní centra atp. (Lenka B., 2013). Podobný nápad byl realizován pod taktovkou Roberta Owena (praotce časových bank, družstevních hnutí i LETS) v okolí Londýna a nesl název Labour Exchanges. Rozdílem ovšem bylo, že hlavní cílovou skupinou byli zejména drobní řemeslníci, kteří měli

mezi sebou směňovat svůj čas v lokalitě jejich bydliště. Projekt ovšem nebyl natolik úspěšný, možná proto, že chyběla správná motivace účastníků. (Johanisová, 2014)

„V rámci časové banky nepomáháte okolí jen tím, že vykonáte nějakou službu, ale i tím, že přijmete pomoc. Tímto krokem totiž jinému členovi systému ukážete, že si jeho služby vážíte a dáte mu možnost někomu pomoci a cítit se užitečný.“ (Křižanová, 2011)

První docentka „zelené ekonomie“ Molly Scott Cato navrhuje zavádění lokálních měn, na kterých by byla vyobrazena zajímavost místního regionu (významný rodák, vzácný druh motýla). Cirkulace této měny by měla být podpořena kolky s platností půl roku, které by měly hodnotu 3 % hodnoty bankovky, čímž se opět vracíme k principu známému z měn meziválečného Německa a Rakouska. (Johanisová, 2014)

Nekonvenční plán má i Richard Douthwait, který navrhuje rozdělit Evropskou unii do 271 regionů s vlastním měnovým systémem. Ideální velikost každého z nich by byla od 800 000 do 3 000 000 obyvatel. Tyto měny by měly mít plovoucí kurz ke společné měně euru, čímž pádem vlastně i k sobě navzájem. (Douthwaite, 2003)

Výběr jednotlivých koncepcí alternativních ekonomik rozhodně není vyčerpávající, ale není ani náhodný – autorka se zde snažila vybrat stručný přehled několika z nich, které mohou co nejlépe přispět k pochopení souvztažností u systémů, které je cílem této práce zkoumat.

3.8.1 LETS – Local Exchange Trading System

LETS neboli systém lokální (s)měny je koncept založený na výměně komodit či služeb za místně vytvořené platidlo, které má hrát roli doplňku nebo dokonce náhrady státní měny v daném regionu. Stěžejním motivem LETS je důraz na vzájemnost, která je podpořena právě lokální úrovní tohoto systému. „LETS definuje prostředí trhu, zakazuje vybírání úroku, umožňuje specificky rozsah nabízeného zboží a často zdůrazňuje komunitní hodnoty a motivy.“ (Gudeman, 2008)

„Peníze, které v nich kolují, jsou vytvořené a kontrolované místními lidmi – jejich uživateli, ne v zastoupení a ne institucemi, které chtějí mít z této činnosti zisk nebo které zajišťují služby společnosti jako celku.“ (Bartůšková, 2007, s. 8)

Důvody, proč bývají LET systémy někdy zakazovány jsou dva. První z nich je problém kontroly nabídky peněz a tím pádem inflace a směnných kurzů. Druhým z důvodů je, že díky nim získá území určitou formu autonomie, která může představovat nebezpečí pro danou vládní garnituru. Tyto aspekty jsou opět stejné, jako u značné části dalších platidel, tato měna bývá ovšem tolerována, nebo minimálně přehlížena a to zejména proto, že hraje ve velkém objemu běžných ekonomických transakcí zanedbatelnou roli. (Douthwaite, Elliott, & Whyte, 2003)

V praxi existuje barevné spektrum různých typů těchto systémů podle sofistikovanosti platidla, způsobu komunikace, velikosti skupiny i typu směňovaných komodit. Společným cílem bývá se částečně vymanit ze závislosti na oficiální měně, potažmo bankovním systému. Douthwaite ovšem upozorňuje, že do budoucnosti by měla komunita, pokud si chce skutečně zachovat soběstačnost v podstatných oblastech, přemýšlet zejména nad budováním vlastního zdroje energie. Tím možná vykresluje koncept budoucího rozvoje těchto systémů. (Douthwaite, Elliott, & Whyte, 2003)

Do rozporu s oficiálním státním aparátem se mohou uživatelé lets dostat v oblasti placení daní ze své činnosti. Na tuto problematiku lze nahlížet ze dvou různých úhlů pohledu. První z nich říká, že směna jako taková se nerovná vydělávání korun českých, čímž vlastně říká, že daňové příznání není třeba podávat. Druhý z nich pak tvrdí, že do kompetencí finančního úřadu spadá i barterový obchod a další formy směny a v případě ročního zisku vyššího než 30 000 ekvivalentů ke korunám českým by mělo být daňové příznání podáno. Podle platné legislativy by měla být zvolena druhá možnost, ovšem objem směňovaných prostředků jen zřídka dosáhne takové výše. V případě, že k tomu dojde, je tato povinnost u většiny systémů přenechána na samotném uživateli. (Kotala, 2015)

3.8.2 Alternativní měny těžící z technologického pokroku

V době, kdy se se stále větším počtem úkolů lidé spoléhají na počítače nebo mobilní telefony je tento trend silně promítnut i do platební oblasti. Jsme svědky elektronické platební revoluce, která se děje na poli standardních plateb i těch alternativních. Jak již bylo

zmíněno, platidla jako taková procházejí v průběhu historie zásadními proměnami, od lasturek a vydělaných kůží přes mince, bankovky, zlatý standard až po bezkontaktní platby. Zajímavá je obliba bezkontaktních plateb mezi českými spotřebiteli, podle průzkumů VISA z roku 2017 je Česká republika zemí s druhým nejvyšším podílem bezkontaktních plateb na světě (první místo si drží Austrálie), číselně vyjádřeno se jedná o celých 91 % transakcí. To dává tušit, že čeští nákupčí jsou otevřeni inovacím a technologickým vylepšením. V současné době hýbe českou platební scénou zavedení možnosti Apple Pay. Platební trendy jdou však ještě mnohem dále, již dnes je možné provádět platbu mobilem, hodinkami, náramky, prstýnky nebo čipy. Konkrétně poslední možnost je vcelku zajímavá, čipy se dají implementovat pod kůži, nejčastěji na ruce, aby se tak dala pohodlně provést platba. Takové a mnohé další „vylepšení“ těla technologickými vychytávkami se nazývá bio-hacking a v současné době je možná takováto platba pouze v kryptoměnách. (Studenta, 2019)

Technologické inovace nabízejí široké spektrum možného dalšího vývoje, stěžejním tématem zůstává maximalizace bezpečnosti platby a pohodlí jejího provedení. Tyto vlastnosti nabízejí i zmíněné kryptoměny, elektronické peníze opírající se o řetězení digitálních podpisů konkrétních převodů (block chain). Peer-to-peer převody umožňují značnou decentralizaci a díky téměř nemožnosti tento zápis vymazat také vysokou míru zabezpečení a transparentnosti. (Martinák, 2015) Kryptoměny mají tak svým způsobem podobné charakteristiky jako zlatý standard, zejména pak nezávislost na vládě, rezistenci k inflaci, menší spotřebu. (Hiltzik, 2006) Nejznámějšími zástupci jsou Bitcoin, Ethereum, Litecoin a Ripple, vznikla jich ovšem již celá řada.

*„Jeden z hlavních rysů nové společnosti: vysoký stupeň decentralizace
hospodářství, obnova individuální iniciativy.“*

(Fromm, 1992)

3.9 Související diplomové práce katedry Sociální a kulturní ekologie

3.9.1 LETS go?

Diplomovou práci s podtitulem „Lokální systémy výměnného obchodu a jejich přínos pro lokální komunity a jejich rozvoj v České republice“ napsala Šárka Bartůšková a byla obhájena v roce 2007. Práce poskytuje přehled o fungování čtyř českých a dvou slovenských LETS a rozhovory s jejich koordinátory. Jedná se o pražský Pojd'me si pomáhat, brněnský Rozlet, českobudějovický Letokruh, Lunária z Jindřichovic pod smrkem a dva bratislavské systémy: Svojpomoc a Studnička. Povaha zkoumaných lokalit je tedy relativně pestrá – převažují velká města (Praha, Brno, Bratislava), ale zahrnuje i města menší (České Budějovice a k nim napojený Písek, Český Krumlov) i systém malého lokálního rozsahu (Jindřichovice pod Smrkem).

Z výzkumu vyplývá mnoho zajímavých skutečností, na které se bude tato práce pokoušet navazovat.

V době, kdy byla diplomová práce psána se nacházely všechny ze zkoumaných systémů ve stádiu (podle slov autorky) hibernace. Autorka hovoří o snaze „*Implementovat staronové myšlenky vycházející z ekonomiky daru, která je přitažlivá svou jednoduchostí, ale její realizace vyžaduje buďto opravdovou ekonomickou tíseň v oblasti, která donutí lidi aktivně se zapojit do systému anebo silnou etickou motivaci a dostatek volného času, který členové chtějí dobrovolně věnovat tvorbě obchodní sítě systému a komunitě, i když sami v ekonomické tísní být nemusí.*“ (Bartůšková, 2007, s.82)

Avšak z výsledků výzkumu vyplývá, že se koordinátorům příliš nepodařilo své záměry úspěšně realizovat, tyto systémy, i přes mnohdy slibně vypadající počátky, postupně upadají nebo úplně ukončují svou činnost. Vytvořit soběstačnou síť mezi lidmi, která by zajišťovala jejich potřeby po stránce materiální i sociální se v drtivé většině případů nepodařilo.

Hlavní příčinou tohoto úpadku bylo přílišné přetížení iniciátora, se kterým často celý systém začínal a následně také končil svou působnost.

„*Současný stav, to jak je systém nastaven a jakou v jeho financování hrají roli, považují koordinátoři za neudržitelný a znemožňující větší rozvoj systémů. V našem prostředí, kdy LETS vznikly na základě myšlenky a členy nenutí ekonomická potřeba k*

investování do systému, je asi nutné zajistit finanční minimum k pokrytí nákladů nejlépe kombinací různých možností.“ (Bartůšková, 2007, s.57)

Téma financování administrativních činností se stalo velmi diskutovaným, docházelo k přetížení koordinátorů, kteří se vydávali na provoz systému jak časově, energeticky, tak i finančně, což vedlo k pocitu nedocení a v konečném důsledku vyhoření, které souviselo s úpadkem konkrétního LETS. Tento aspekt se promítá i do naděje členů ve zlepšení situace společně s přechodem do online prostředí, které se z dnešního pohledu, zdá se, daří plnit.

„Využití internetu finanční zátěž hodně snižuje, ale myslím si, vzhledem k výsledkům výzkumu, že pro rozvoj kvalitního zázemí pro LETS je promyšlení způsobu financování základní administrativy spolu s propagací systému zásadní.“ (Bartůšková, 2007, s. 56)

Z práce dále vyplývá jasný komunitotvorný a etický motiv jako hlavní z důvodů proč se do systému zapojit. Dalšími podstatnými motivátory pak jsou zejména zvědavost a sebenaplnění. Ekonomická potřeba zůstává spíše v pozadí a nedaří se ho ani zcela naplnit, zejména pak z důvodu omezenosti nabízených statků a služeb. Uživatele systému pak Bartůšková rozděluje podle motivace k zapojení do sedmi charakteristických kategorií s různými hybnými silami: pozorovatelé (žene je zvědavost), altruisti (touha pomoci), příznivci trvale udržitelného způsobu života, alternativci a příznivci uvědomělé skromnosti, ekonomicky potřební, společenšší a osamělí, hledači seberealizace.

V závěru práce pak shrnuje jistou skepsi vlastní, která pramení možná z pocitu vyhoření koordinátorů, se kterými vedla rozhovory.

„Zřejmě ještě nenastala správná doba pro jejich velké rozšíření.“ (Bartůšková, 2007, s. 84)

Ale zároveň vyjadřuje důvěru v budoucí potenciál LETS, kterému v té době ještě nebyly společenské podmínky nastaveny. Budoucnost vidí v českém prostředí zejména ve dvou typech systémů, které by mohly být dlouhodobě životaschopné: drobnější komunity na bázi ekovesniček, které vede k jejich provozu nedostatek běžné měny a etický motiv anebo naopak větší LETS založený na silném zázemí a kvalitní koordinaci, který by měl být v ideálním případě financován z veřejných finančních zdrojů. (Bartůšková, 2007)

3.9.2 Návrat do budoucnosti

Etnografický výzkum francouzského lokálního výměnného systému v Toulouse obhájila Eva Lédlová v minulém roce (2018). Práce přináší pohled na problematiku ze zahraničí do českého prostředí a měla i významný vliv na fungování pražského Pralets. Díky jejímu výzkumu došlo například k zavedení pravidla 3 nabídek + 3 poptávek. Zajímavá je zejména kontrastně odlišná pozice v porovnání s českými LETS, zejména v důsledku odlišného stádia vývoje systému. Francouzská uskupení vznikaly v reakci na politickou situaci v šedesátých letech, čehož důsledkem je diametrálně odlišný profil účastníků. Členy jsou zejména starší, ekonomicky slabší lidé, naproti tomu v pražském uskupení je většinová základna tvořena mladými rodinami s dětmi. Jednou z nejpálčivějších potíží, se kterými se tento systém potýká je nedostatek nových členů, kteří by zpestřili stávající nabídku. Mladé lidi systém z Toulouse mívá, podle názoru Lédlové to může být zapříčiněno nedostatkem času, „nedozrálostí jejich názorů“, nedostatečným doceněním mluveného slova oproti zrychlené internetové komunikaci, nebo existencí jiných pro mladé lidi atraktivnějších zachytých sítí. To ostatně přiznává i sama autorka práce.

„Ani mne by systém nejspíš nelákal, pokud bych měla stabilní sociální zázemí a práci. Jakmile jsem se však ocitla bez záchranné sítě známých, díky které jsem v minulosti vždy bez problémů našla i práci, pochopila jsem, v čem je lokální výměnný systém potřebný. Jde o strukturu pro lidi, kteří záchrannou síť z nějakého důvodu nemají.“ (Lédlová, 2018, s. 61)

Podstatný pro tuto diplomovou práci je důvod k zapojení se, který tito uživatelé místní měny „cocagne“ vidí zejména v oblasti sociální a komunitotvorné. Druhým zmiňovaným aspektem byl politický podtext a v neposlední řadě i ekonomický. Poslední zmíněný ovšem nebyl vždy do důsledku naplněn, což bylo dáno zejména omezeností nabízeného zboží a služeb.

„Když jsem se přidala do systému, čekala jsem, že budu potřebovat méně peněz, protože mi bude schopen zajistit například čerstvou zeleninu nebo vajíčka, ale bohužel tomu tak není.“ (rozhovor s Letitií, s. 71)

Dále zaznívala také snaha oprostít se od komodifikace různých oblastí života, snaha vyhnout se nadměrné konzumaci a nakupování. Zmíněno bylo i sympatizování s myšlenkou ekonomického nerůstu. (Lédlová, 2018)

4. Metodologie

4.1 Cíle

Mezi hlavní cíle této diplomové práce se řadí diskuze relevantních teoretických pojmů, které souvisejí se směnou, darem, stručným úvodem ekonomických pojmů a několika příkladů alternativních ekonomických systémů. V praktické části se pak zaměřuje na detailnější prozkoumání dvou z nich, které jsou zcela odlišné z hlediska velikosti, lokality i záměru s jakým byly vytvořeny. Jeden z nich je pražský lokální výměnný systém Pralets. Pro výběr tohoto uskupení přispělo více aspektů, jedním z nich byl fakt, že na Katedře sociální a kulturní ekologie již byla před lety napsána práce zabývající se LETS v Praze, a proto bude tato výzkumná práce chronologicky navazovat na předchozí, čímž by mělo být dosaženo prohloubení poznání o tomto útvaru. Dalším důvodem je pak pro autorku dobrá dostupnost, která umožňuje pravidelnou a častou účast v rámci dění ve skupině. Druhým vybraným fenoménem je Jizerská koruna, systém fungující zejména v oblasti Liberce a Jablonce nad Nisou, jehož cílem je podpora a rozvoj místního regionu se zaměřením na drobnější podnikatele.

Výzkumným problémem práce je tedy způsob fungování vybraných alternativních ekonomických systémů. Výzkumné otázky jsou pak následující:

- a) Jakým způsobem tyto alternativní systémy fungují?
- b) V čem se od sebe navzájem zvolené alternativní systémy liší?
- c) Jaká je povaha sociálních vztahů mezi účastníky?
- d) Jaké jsou hlavní benefity a limity těchto systémů?

4.2 Metoda šetření

K provedení empirické části této diplomové práce byl zvolen kvalitativní výzkum, konkrétněji pak případová studie s více aplikacemi. Tato metodika umožňuje získat podrobný popis a rozbor jevu, čehož je docíleno sběrem velkého množství dat od jednoho nebo mála jedinců. Na samém konci je pak toto poznání zasazeno do širších souvislostí. (Hendl, 2008)

K pochopení souvislostí a funkce systémů byla použita metoda zúčastněného pozorování v obou systémech a v průběhu celého výzkumu byl veden terénní deník. Dále byly analyzovány dostupné materiály a s účastníky pak vedeny polostrukturované rozhovory, ze kterých byl pořizován audio záznam. Rozhovory byly následně ze zvukové podoby převedeny do psané a pomocí otevřeného kódování byly hledány souvislosti v textu.

„Proces kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Je to ústřední proces tvorby teorie z údajů.“ (Strauss & Corbinová, 1999)

4.3 Popis terénu

Vzhledem k různorodosti alternativních ekonomických systémů a účasti autorky v několika z nich bude v této práci uveden detailnější popis dvou a okrajově, doplňkově, zmíněna i účast v dalších.

První stěžejní zkoumaný systém je výměnný lokální systém fungující na území Prahy, Pralets. V úvodu je záhodno poznamenat, že v hlavním městě to není první LET systém, jeho činnosti předcházelo uskupení „Pojďme si pomáhat“, které zaštiťovala Agentura GAIA. Toto uskupení s vlastní měnou zvanou „chechtáky“ zejména z důvodu přílišné administrativní náročnosti a odchodu hlavního ideového guru postupně ukončilo svou činnost, poslední zaznamenaná transakce proběhla v roce 2006. (Bartůšková, 2007) Nový LET systém vzniká v Praze několik let poté, má už ovšem významně odlišnou povahu. V porovnání s původním má mladší členskou základnu, která je tvořena zejména rodinami s dětmi (zatímco v Pojďme si pomáhat to byli spíše ekonomicky slabší lidé pokročilejšího věku) a zásadní změnou je převedení většiny operací výhradně do digitální podoby, čímž bylo výrazně usnadněna administrativní činnost. Používaná měna nese jména pražec a její orientační hodnota je přibližně podobná Koruně české. Podle posledního bulletinu je aktuální stav 174 členů, 175 aktivních inzerátů a za jeden den proběhnou 1–3 transakce v průměrné ceně 80 pražců.

Druhým zkoumaným útvarem je pak Jizerská koruna. Motivem k založení této lokální měny bylo ochránit a posílit ekonomiku v regionu Jizerských hor prostřednictvím nového způsobu platby zboží a služeb. S tímto záměrem úzce souviselo i umožnění drobným

obchodníkům, řemeslníkům, obcím a neziskovým organizacím v regionu snadno přijímat platby a tím celou směnu učinit rychlejší a pohodlnější. Systém byl založen v červnu roku 2015 v Jablonci nad Nisou a postupně se z něj rozvinula celá řada navazujících projektů, které mnohdy předčily a přesáhly původní myšlenku lokální měny.

4.4 Tvorba dat

V obou (a více) případech jsem se přímo účastnila směny v rámci zvolených alternativních systémů. Jednalo se tedy o zúčastněné pozorování, ze kterého byl pořizován terénní deník. Jsem si vědoma skutečnosti, že svou přítomností jsem mohla do určité míry ovlivnit účastníky, a to i v průběhu následných polostrukturovaných rozhovorů, ačkoli snaha o to se tomu vyhnout byla maximální. Rozhovory byly vedeny v prvním případě s průvodci Pralets. Dále jsem si vědoma toho, že pozice průvodce je specifická, ale bylo tak provedeno zejména z důvodu předpokládaného vyššího vhledu do fungování systému a zároveň vyššího zájmu i zesílených postojů a názorů na fungování tohoto systému, a to jak těch pozitivních, tak i negativních. V rámci Pralets byly provedeny čtyři polostrukturované rozhovory s časovým rozpětím asi 75 minut. Ve druhém případě byly rozhovory dělány se dvěma aktivními uživateli, kteří se pohybovali v bezprostředním okolí provozovatelů této měny a s jedním ze spoluzakladatelů měny. Důvody k jejich volbě byly opět podobné jako u první zmíněné skupiny a délka jejich trvání byla asi 90 minut, což je dáno i bližším vztahem autorky k dotazovaným, což mohlo vést k vyšší míře otevřenosti. Ke každému z rozhovorů byla předem připravena sada 13–15 tazatelských otázek, které byly v průběhu sezení doplňovány celou řadou otázek odbočujících, plynoucích z probíraného tématu. Zároveň vedle hlavních rozhovorů byla pořizena sada neformálních, které vznikly na základě směny/nákupu statků a nenesou tedy tuto strukturu ani nekopírují přesně připravené otázky. Třetím důležitým zdrojem dat a podkladů pak byly dostupné materiály, zejména pak na sociálních sítích (Facebook), internetových stránkách daných uskupení a články v periodikách i vnitřní zprávy nebo prohlášení, jako občasník pražského systému Pralist.

4.5 Etické aspekty

Otázka etické bezúhonnosti výzkumu byla řešena následujícím způsobem. V první řadě jsem informovala účastníky rozhovorů i mimo ně o psaní této diplomové práce, o jejich záměrech a o oblastech zájmu. Dále bylo třeba k pokračování získat poučený souhlas, vzhledem k tomu, že k účelům práce nejsou zpracovávány citlivé informace, byl postačující pasivní souhlas podaný ústní formou. Dotazovaní měli samozřejmě plné právo se výzkumu odmítnout zúčastnit, bez výjimky jsem se ovšem setkala s pozitivním ohlasem k tomuto záměru. K zabezpečení anonymity účastníků byla v rámci lokálního výměnného systému Pralets pozměněna jejich jména tak, aby nebylo možné okamžitě identifikovat jejich osobu. (Hendl, 2008) Ovšem autorka si nedělá iluze o tom, že vzhledem k velikosti skupiny nebude činit velký problém si konkrétní osoby odvodit.

4.6 Analýza dat

Na fázi tvorby podkladů pomocí zúčastněného pozorování, polostrukturovaných rozhovorů a získávání informací z dostupných zdrojů přichází fáze analytická. Ve chvíli, kdy jsem měla připravený terénní deník s podrobnými poznámkami, přepsané audiozáznamy do psané podoby a zpracované texty bylo možné přistoupit k otevřenému kódování materiálu.

V této fázi dochází k postupnému rozboru textu, kdy každému samostatnému jevu, myšlence nebo události je přiděleno jméno, které se stává pojmem. Následuje jejich kategorizace a seskupování rámované snahou objevit nové nečekané souvislosti. (Maříková, Petrušek, & Vodáková, 1996) K usnadnění třídění a kódování dat bylo využito programu ATLAS.ti, který byl k potřebám výzkumu poskytnut Univerzitou Karlovou.

5. Praktická část

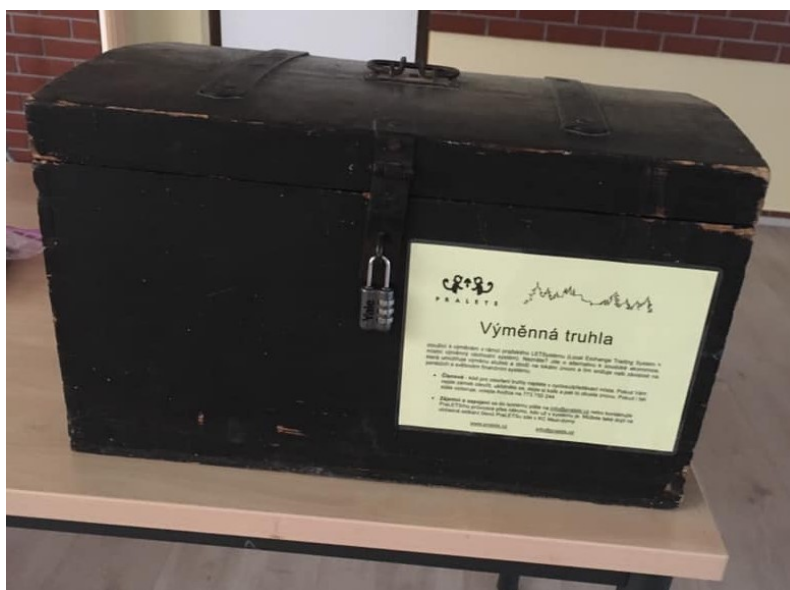
5.1 Účastnit se směny – vstup do terénu

První ze zkoumaných útvarů je Pralets, lokální výměnný systém fungující na území hlavního města Prahy. První kontakt, žádost o přidání do skupiny, proběhl v září roku 2017 prostřednictvím jejich stránky na Facebooku. Odpověď přichází se značným časovým zpožděním, reaguje Aleš a radí ať se přihlásím na společném e-mailu skupiny. Po zahájení e-mailové komunikace je mi přidělena průvodkyně Iveta, která mi okamžitě nabízí tykání a rozdává prvotní úkoly. První z nich je sestavení medailonku s fotografií, prostudování zasláných pravidel o fungování a zaslání padesáti korun na transparentní účet u Fio banky. Po splnění těchto prvotních podmínek, které se později dozvídám, že jsou „prvotním testem“ zda daný uchazeč o účast ve skupině skutečně stojí, si domlouváme schůzku v hradčanské kavárně Café 131.

Setkání proběhlo velmi neformálně nad kopečkem zmrzliny a společně jsme si prošly systém fungování Pralets, ukázaly si jakým způsobem směna probíhá na počítači, jak platit, zadávat inzeráty, posílat zprávy a na co si dát pozor. Bylo mi vysvětleno pravidlo 3+3, které v praxi znamená, že každý z účastníků je povinen zveřejňovat tři nabídkové a tři poptávkové inzeráty tak, aby se směna co nejvíce rozproudila a lidé skutečně přemýšleli co chtějí směňovat. Dozvěděla jsem se, že inzeráty jsou zároveň časově omezené, aby byla zaručena jejich skutečná aktuálnost. Zvolila jsem si přihlašovací údaje, jméno a heslo, a Iveta hned provedla registraci do systému. Sdělila mi, jak fungují předávací truhly, místa, kde si praletsané mohou přenechávat své výrobky a doporučila řadu souvisejících společných akcí, knihu a film. Z celého setkání jsem měla pocit, jako by se jednalo o jednu velkou reálnou hru Monopoly propojenou s Facebookem dohromady, jen se tu neobchodovalo s nemovitostmi, ale s domácím kváskovým chlebem a marmeládami. Velmi mne zaujal systém truhel, kterých je celá řada v různých částech Prahy. Po otevření jedné z nich se objevila nesourodá směsice věcí, které měly vždy na sobě lísteček se jmenovkou adresovaného příjemce. Nad tuto truhlu jsme přímo na místě společně nalepily nápis s informacemi o Pralets a výzvou k zapojení se pro ostatní návštěvníky kavárny. Z posezení jsem odcházela plná nových informací a ujasněnou vizí toho, co bych chtěla poptávat a nabízet, což mi do té doby činilo největší vrásky. V průběhu výzkumu se ukázalo, že co jsem chtěla nabízet se neseťkávalo s poptávkou (hlídání psů), ale naopak zcela jiné služby byly

žádoucí (vedení anglické konverzace). Byla jsem namotivována k aktivitě a v případě jakýchkoli nejasností jsem byla ujištěna, že se mám na koho obrátit.

Obrázek 4: Truhla Pralets v komunitním centru Mezi domy

Zdroj: Facebook Pralets

Hned další den jsem, patrně stále v nadšení ze schůzky s Ivetou, okamžitě zaplatila účastnický poplatek 50 pražců na společný účet a nahrála první nabídkové inzeráty. Zároveň jsem si všimla, že systému se účastní jedna z hereček Dejvického divadla, kam normálně je bez půlnočního vyesedávání u rezervačního systému nemožné sehnat vstupenky, a nabízí přístavkové židle. Neváhala jsem a začala s nákupem. Zároveň jsem si upravila úvodní text i fotografii.

Prvotní fáze mé účasti v Pralets byla poměrně bouřlivá, pod návaľem nadšení jsem nakupovala a nabízela relativně velké množství věcí i služeb, zejména pak domácí pečivo, ořechy, sušenky, celkově především potraviny. Zjistila jsem, že se často začínám setkávat s podobnými lidmi, nebo alespoň s lidmi, kteří znají mé známé. Je sice pravda, že účastníků systému je téměř 200, těch opravdu aktivních ovšem je relativně málo a dobře se mezi sebou znají. Platba za provedené transakce probíhala bezproblémově, většinou ještě na cestě v tramvaji prostřednictvím mobilního telefonu, která, pravda, mohla by být pro uživatele mobilních zařízení přívětivější, ale vždy se ve výsledku podařila. Okamžitě po provedení platby přijde na e-mail žádost o uvedení zpětné vazby, a to pomocí hodnotové škály i slovního hodnocení spokojenosti. Tato činnost má na jednu stranu pozitivní vliv, zejména

pak pro začlenění nových uživatelů, ale při pravidelně probíhajících platbách může být poněkud na obtíž.

19. května 2018 se konala událost s názvem Lets Trade Fest ve Staré Boleslavi, zahradní slavnost rodinného centra Klíček, které provozuje vlastní měnu a přizval k této akci i ostatní účastníky alternativních měn včetně Pralets. Jednalo se o venkovní setkání spojené s bleším trhem a nákupem dobrého jídla i pití za alternativní měny. Plakátek k propagaci této události je v příloze číslo 2 a fotografie níže. Na místě hrála kapela, divadlo pro děti, diskutovalo se, pekl se chleba ve venkovní tradiční peci a probíhala směna knížek. Nakoupila jsem zde za pražce útlou knížku s názvem „Lokální a alternativní ekonomické systémy“, která vyšla v rámci edice Permakultura cs, která nejen že se tematicky hodila k psaní této diplomové práce, ale navíc jsem pro tuto platformu později začala psát články na téma dobrovolné skromnosti a pobírala za ně drobný plat v pražcích.

Obrázek 5: Lets Trade Fest

Zdroj: Vlastní fotografie

V průběhu směňování jsem se dostávala do různých fází, od nadšeného směňování v začátku, kdy jsem se dostala poměrně dost do mínusových hodnot (zejména kvůli nákupu drahých lístků do divadla), přes období útlumu k současnému relativně stabilnímu období, kdy vyučuji angličtinu, z čehož mám stabilní pražcový příjem a za něj nakupuji zejména domácí pečivo a ořechy. Největším problémem, se kterým jsem se setkala, bylo dlouhé zkoušení toho, co bych mohla nabízet a setkávalo by se to s poptávkou. To jsem nakonec překlenula tím způsobem, že jsem vyhledávala poptávané statky.

Dlouhodobým cílem Pralets je pořádát množství setkání, v ideálním případě pak každoměsíční, což se zejména v letních měsících daří. K těmto setkáním si vybírají zajímavá místa povětšinou s komunitním zaměřením, ku příkladu 7. října 2018 bylo setkání na střeše Lucerny, 4. prosince 2018 v kavárně Studio Hrdinů, 24. ledna 2019 v komunitním centru Nesečím, sousedím. Tato setkání jsou často propojena se společným jídlem, bleším trhem a výměnou věcí a tematickým workshopem. Na posledním zmíněném probíhala výroba pickles, zkvašené zeleniny z vlastních přinesených surovin, dále probíhal workshop výroby vlastních barefoot sandálů nebo promítání tematických filmů.

Obrázek 6: Pražcový trh se smluvními cenami

Zdroj: Facebook Pralets

Setkání Praletsanů bývají pestrá, veselá, plná dětí. Nevýhodou bylo to, že se často plánovala na poslední chvíli, a tak se často stává, že se už nevejdou do diáře. Je to další aspekt časové náročnosti aktivní účasti v takovém systému. Jednou se mi stalo, že byl sraz naplánován na místě (Stanice mladých přírodovědců), které bylo špatně zaznamenáno v Google mapách a bloudila jsem dobrou hodinu po okolí, načež jsem to ve výsledku vzdala. Z této zkušenosti jsem si vzala ponaučení, že je pro příště dobré se zapsat do tabulky účastníků a být v kontaktu s přímým organizátorem setkání. Ve výsledku jsem se osobně zúčastnila několika setkání, které byly někdy spojeny s náborem nových členů. Celková atmosféra by se dala přirovnat k setkání starých známých, kteří si přinesli navzájem dárky na výměnu.

V rámci skupiny Pralets se často objeví i pozvánky na zajímavé události, které tematicky souvisejí s alternativním životním stylem. Jedno z nich byla například konference Naše společná budoucnost, která se konala na půdě Univerzity Karlovy. V jejím průběhu vystoupila k tématu dlouhodobé udržitelnosti života celá řada akademiků i laiků, mezi nimiž byli i zástupci Pralets. Probíraná témata ve větší nebo menší míře souvisela s alternativní ekonomikou, jako příklad lze uvést permakulturu, udržitelnou spotřebu, fenomén zerowaste, samozásobitelství, odpadové hospodaření.

Obrázek 7: Konference Naše společná budoucnost

Zdroj: Vlastní fotografie

Za dobu působení v Pralets jsem vyzkoušela velké množství činností a ochutnala potraviny, ke kterým bych se jinak pravděpodobně neodhodlala, nevyhledávala je. To je patrně dáno omezenou nabídkou, která pak ponouká účastníky k experimentování. Jako příklad bych uvedla psaní článků do časopisu, výsadbu keřů do sadu ve Velkých Přílepech, vyzkoušení špenátového chleba nebo obilného amasaké.

Celkově na mě jako na uživatele udělala velký dojem přátelská, komunitní atmosféra lidí, pojetí systému trochu v „hippie“ stylu, jež má v prostředí velkého města zajišťovat pocit sousedské soudržnosti. O něco slabší se mi zdálo technologické zázemí systému, ačkoli oproti předchozímu LET systému Pojd'me si pomáhat urazilo obrovský kus cesty, stále je zde značný prostor pro inovace (zejména pak mobilní aplikace by mohla být uživatelsky přívětivější).

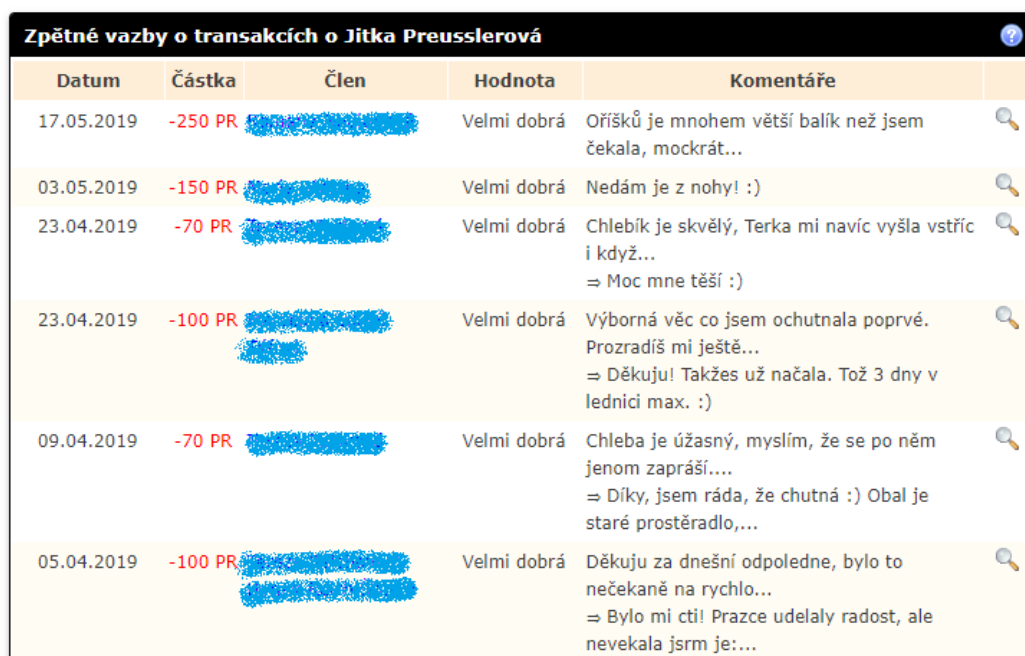
5.2 Průběh výzkumu a představení vzorku

Původním záměrem bylo udělat aplikaci těchto metod na širší spektrum alternativních systémů, jeden z nich měl být z řad kryptoměn, Litecoin. Od tohoto záměru bylo nakonec ustoupeno, směny za tuto měnu jsem se sice účastnila, ale do práce jsem se již rozhodla tuto měnu nezahrnout, a to zejména z důvodu přílišného „nabobtnání“ tématu, které je již v této podobě dostatečně široké. Zapojení globálního měnového systému na bázi blockchain by vyžadovalo mnohem vyšší náročnost časovou i rozsahovou, která by již překročila možnosti této diplomové práce. Nutno ovšem zmínit, že splňuje některé aspekty popsané v kapitole Globálnost, lokálnost a glocalizace, zejména pak značnou míru decentralizace a nezávislosti na politické moci.

5.2.1 Pralets

Účast v systému započala v září roku 2017. Za dobu účasti bylo reálně provedeno 26 transakcí z čehož bylo 12 nákupů a 14 prodejů. Pro ilustraci je přiložena níže tabulka zpětných vazeb k několika posledním provedeným směnám.

Obrázek 8: Zpětné vazby transakcí osobního účtu v Pralets

Datum	Částka	Člen	Hodnota	Komentáře
17.05.2019	-250 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Oříšků je mnohem větší balík než jsem čekala, mockrát...
03.05.2019	-150 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Nedám je z nohy! :)
23.04.2019	-70 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Chlebík je skvělý, Terka mi navíc vyšla vstříc i když... ⇒ Moc mne těší :)
23.04.2019	-100 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Výborná věc co jsem ochutnala poprvé. Prozradíš mi ještě... ⇒ Děkuju! Takžes už načala. Tož 3 dny v lednici max. :)
09.04.2019	-70 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Chleba je úžasný, myslím, že se po něm jenom zapráší... ⇒ Díky, jsem ráda, že chutná :) Obal je staré prostěradlo,...
05.04.2019	-100 PR	[redacted]	Velmi dobrá	Děkuju za dnešní odpoledne, bylo to nečekaně na rychlo... ⇒ Bylo mi ctí! Prazce udelaly radost, ale nevekala jsrm je:...

Zdroj: Vygenerováno z vlastního účtu v rámci Cyclos

Předání zakoupených věcí proběhlo vždy s využitím truhel a nabízené služby pak na předem domluvených místech, většinou podle přání poptávajícího. Výuka angličtiny například probíhá pravidelně v místě pracoviště studentky. V rámci těchto osobních setkání byly provedeny neformální rozhovory o fungování Pralets, ty formální pak byly poptávány jako služba autorkou této práce, byly naceněny sazbou 100 pražců a pozváním na kávu. Sehnat respondenty se podařilo překvapivě rychle, stačilo zveřejnit inzerát poptávající rozhovor se stručným popisem tématu diplomové práce a první z nich se ozvali sami, poté již se další z nich „nabalili“ metodou sněhové koule. Celkově byl plný polostrukturovaný rozhovor proveden se čtyřmi koordinátorkami. Výběr samých žen nebyl záměrný. V Pralets ženy silně převažují mužskou část a není tomu jinak ani mezi koordinátory. Společným rysem pro všechny z nich je skutečnost, že jsou matkami relativně malých dětí a často se toto projevovalo i v samotných rozhovorech – ať již přímo přítomností dětí v kavárně, nebo pak komunikací s nimi přes telefon, případně s partnerem (Kdo vyzvedne děti ze školky a podobně). Dalším společným rysem (snad náhoda?) bylo to, že přišly později, než zněla dohoda, což bylo patrně dáno jinak nabitým programem všech z nich. Dále byla u všech patrná velká snaha mi co nejlépe zodpovědět otázky a předat co nejvíce informací, často se tak rozhovory prodloužily i na hodinu a půl, což bylo mnohem déle, než jsem očekávala, a byly ještě dodatečně doplňovány poznámkami, dodatky a doporučením dalších zdrojů informací prostřednictvím e-mailu. Předem bylo ke každému rozhovoru připraveno 13 otázek, které byly v průběhu pozměňovány a doplňovány na míru danému členovi systému. Jejich znění je uvedeno v příloze číslo 3. V průběhu výzkumu se mi dvakrát stalo to, že byl rozhovor na poslední chvíli zrušen, většinou z důvodu nemoci dítěte, a jedna respondentka byla s poděkováním odmítnuta z toho důvodu, že byla v systému nováčkem a na některé otázky by tak bylo složité nebo nemožné poskytnout odpověď. V počátcích výzkumu jsem měla pečlivě připravené otázky, kterých jsem se snažila co nejvíce držet, aby se později lépe zpracovávaly a „vešly se do škatulek“, ale v průběhu rozhovorů jsem došla k závěru, že je lepší nechat protistranu co nejvíce mluvit samotnou, protože povětšinou mají na danou věc svůj jasný názor, který není zatížený právě zmíněnými „přihrádkami“ a je tedy mnohem cennější. Postupně tak docházelo k rozvolňování struktury rozhovoru v méně formální variantu. Zajímavé bylo, že přes jednu z respondentek se mi podařilo získat cenné informace ohledně druhé zkoumané měny, respektive jejího potomka Trisbee.

„Myslela jsem si, že dnešní rozhovor bude poslední, ale ukázalo se, že Hanka je skvělý informátor! Nejenže mi dala tip na další lidi z Pralets, ale zná i kluky z Trisbee. Světy se začínají propojovat, paráda.“ (poznámka z terénního deníku, 1. dubna 2019)

5.2.2 Jizerská koruna

Poprvé jsem platbu Jizerskou korunou vyzkoušela asi před šesti lety v Jablonci nad Nisou, bylo to s přáteli v pozdních nočních hodinách u půllitru chlazeného piva. Celý koncept mne natolik zaujal, že jsem se rozhodla se alternativní ekonomice začít věnovat hlouběji, již v té době jsem se zajímala o různé jiné možnosti směny věcí (oblečení v rámci Vinted, barterový obchod, později mne zaujal koncept kryptoměn) a tohle bylo něco opravdu hmatatelného, navíc propojeného s mým rodištěm. Jizerská koruna je koncipována jako sada nástrojů, které mají pomáhat místním obchodníkům získávat si a udržet zákazníky. Zároveň je kýženým stavem snižování nákladů na rozvoj a modernizaci ekonomiky v regionu Jizerských hor. Program je určený zejména pro firmy, řemeslníky, podnikatele, obce a nevládní organizace se sídlem v okrese Liberec nebo Jablonec nad Nisou. (Ibl, 2016)

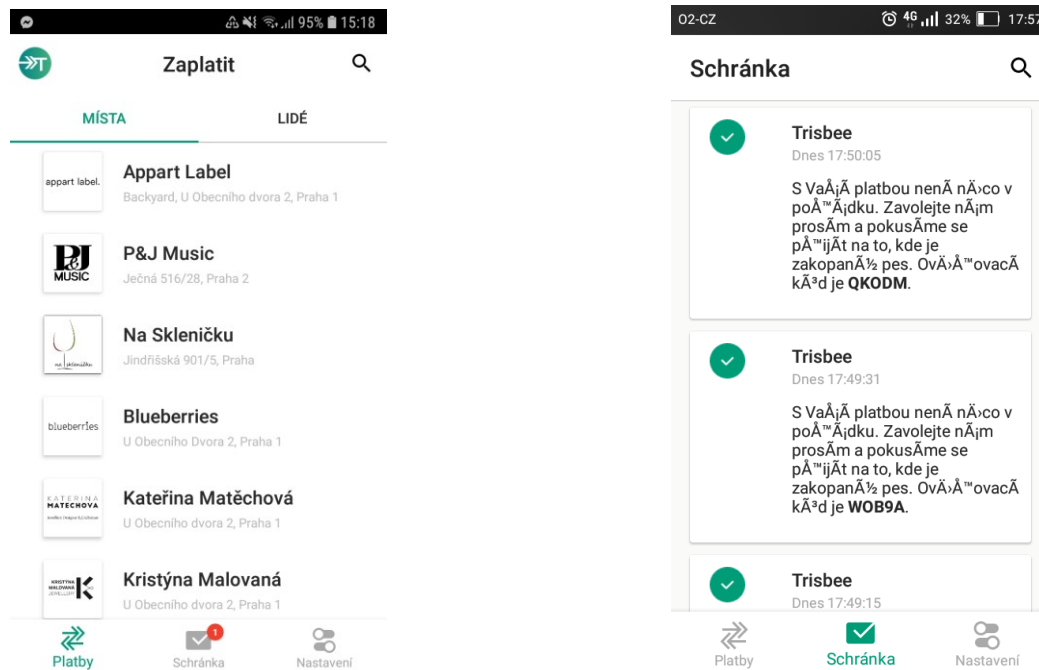
Od doby užívání měny prošla ovšem Jizerská koruna proměnami uvedenými v kapitole 5.1.2 a v současné době tak jsou v provozu pouze některé její segmenty. Jako současný uživatel (nikoli výrobce) jsem měla možnost vyzkoušet aplikaci Trisbee a navštívit třikrát Tatrhy.

Putovní trhy jsem měla možnost navštívit 22. dubna 2018 v Liberci, 12. srpna 2018 v Jablonci u přehrady a poslední Jarní Tatrhy a Den Země konané v Liberci 14. dubna 2019). Na všech třech akcích jsem byla překvapena množstvím stánkařů a pestrostí jejich produktů, které všechny pocházely z regionu. Neodmyslitelně k nim patřilo dobré jídlo a pití. Poslední z Tatrů byly spojeny se Dnem Země, v jehož rámci se organizátoři snažili šířit informace o kompostování, semenaření, odpadovém hospodářství, ekologických centrech, velkochovech slepic a podobně. Nešlo pouze o informativní tabule s nápisy, ale cílem byla interaktivita. Příkladem budiž čtveřice slepic ve výběhu, dvě z nich byly ve zuboženém stavu z velkochovů a dvě zdravé. Kolem se seskupilo velké množství lidí, kteří na toto téma vedli diskuzi.

Aplikaci Trisbee jsem se pokoušela vyzkoušet několikrát, konkrétně pak v libereckém zmrzlinářství Leda, bistru Široká, pivnici Vokno nebo jablonecké La kavárna.

Tento pokus byl bohužel pokaždé neúspěšný, většinou z toho důvodu, že personál neuměl aplikaci používat nebo neměl k dispozici telefon, na kterém by měla být platba přijímána (ten měl u sebe většinou majitel podniku, který zrovna nebyl přítomen). V jednom případě neplatilo ani jedno z předchozích, ale zase selhala platba, aplikace hlásila chybové oznámení. Na obrázcích níže jsou printscreeny obrazovky mobilního telefonu, na prvním je seznam podniků, kde přijímají platbu Jizerskou korunou. Za povšimnutí stojí to, že od doby, co se Trisbee přesunulo pod správu nových lidí, přesunulo se také její cílené působíště. Hlavní místo užívání aplikace je nyní město Praha a pro region Jizerských hor tak ztrácí status lokální měny. Na druhém obrázku je pak zmíněné chybové oznámení při pokusu o platbu v Bistru Široká.

Obrázek 9: Screenshoty aplikace Trisbee, přehled podniků a chybové oznámení

Zdroj: Vlastní zpracování pomocí aplikace Trisbee

Rozhovor jsem o Jizerské koruně a s ní souvisejících projektech udělala se třemi respondenty. První dva byli uživatelé, podnikatelé menšího rozsahu, a třetím z nich byl jeden ze zakladatelů. Se druhým zakladatelem se bohužel rozhovor udělat nepodařilo, protože je dlouhodobě pracovně mimo republiku. Všechny rozhovory probíhaly v Liberci nebo Jablonci nad kávou nebo pivem v místním podniku.

V průběhu zpracovávání výzkumu jsem procházela fázemi paniky z toho, jakým způsobem se celý koncept proměňuje doslova před očima a jeho část je prakticky nečinná. Nevěděla jsem jakým způsobem bude vůbec možné s takovými podklady pracovat v rámci diplomové práce. Po konzultaci s vedoucím práce mi bylo naznačeno, že mám na výběr buď Jizerskou korunu z výzkumu vynechat anebo se snažit najít zajímavé nuance i v tomto tekutém prostředí, které právě může přinést zajímavé výsledky.

„Mám pocit, že se mi celý výzkum rozpadá pod rukama. Třikrát sakra!“

(citace z terénního deníku, 15. března 2019)

Rozhodla jsem se pro volbu druhé varianty, snahu o složení střípků dohromady, a to z toho důvodu, že myšlenky a technologické řešení projektu je neopakovatelné a důkladnější studii si jednoduše zaslouží.

5.3 Odpovědi na otázky výzkumné

V následující kapitole jsou shrnuta poznání čerpaná z kvalitativního výzkumu, zejména z polostrukturovaných i neformálních rozhovorů a dokumentové analýzy.

5.3.1 Způsob fungování systémů

Na tuto otázku bylo již z části odpovězeno v předchozí kapitole „Účastnit se směny – vstup do terénu“, která shrnuje poznatky ze zúčastněného pozorování autorky. Tato část práce se ovšem soustředí na způsob, jakým reflektují účastníci svou činnost.

Většina z dotazovaných popisovala svou účast v systémech v průběhu času jako vlny aktivity, které se pojí v případě Pralets často se životní situací.

„První rok to zase tak hrozné nebylo, to si tak nějak nevybavuju, ale třeba jedna, dvě transakce za měsíc. Ale od té doby, co jsem doma s malým, tak to mám jako koníček v podstatě. Takže teď třeba osm transakcí za měsíc v průměru.“

(rozhovor s Hankou, Pralets, 21.2.2019)

V případě Jizerské koruny se užívání liší podle navštíveného podniku a zejména pak podle zájmu majitele nebo provozního o její užívání.

„Byly podniky, kde tím občas někdo zaplatil, ale spíš jako ty nadšenci, který přišli jako vy to tady máte, já vím, že to tady máte! A pak byly místa, kde to postě bylo jako každé den x transakcí, protože se rozhodli to tam tlačit. Hlavně třeba když tam byl sám majitel, tak byl pak schopnej nabrat desítky těch zákazníků do toho systému, který si na to fakt zvykli. Třeba Bistro Široká, věčně tvrdili, že nechtějí terminály, měli JK. No a sypali to tam.“ (rozhovor s Jurou, Jizerská koruna, 24.5.2019)

Pro účast v takovém typu systému je podstatné vyvinout určitou formu osobní otevřenosti a aktivity. K tomuto účelu jsou účastníci motivováni různými způsoby, ať už pravidlem 3+3, které má v Pralets iniciovat vkládání více aktuálních inzerátů, nebo v případě Jizerské koruny určitá forma podpory prodeje, věrnostních slev a zvýhodnění. Podle polemiky vedené v kapitole 3.7 se jedná o drobnou činnost, osobní aktivitu, která v ideálním případě prováděná velkým množstvím lidí povede k mobilizaci a změně hodnotových postojů ve společnosti. Zdá se ovšem, že k takovému vyvinutí cílené činnosti je nutné být o celé myšlenice nejen přesvědčen a důvěřovat systému, ale zároveň je zapotřebí být ochoten a schopen obětovat čas a energii, které, jak se v průběhu výzkumu ukázalo, není vždy dostatek.

Hlavní zmiňovaný důvod k zapojení se do systému je jeho komunitotvorná funkce, a to v obou zkoumaných případech. V případě let systému bylo toto zjištění nasnadě již předem, účastníci hovořili o záchranném kruhu sociální skupiny kolem sebe a o náhradě sousedské výpomoci, která v rámci velkého města nefunguje. Inspirace potkávanými lidmi i službami, které nabízejí nebo možnost se alespoň částečně vymanit z konvenčního ekonomického systému.

„Taková soběstačnost a taky zajímavá komunita lidí. Lidí, který mají podobný smýšlení. Prostě zajímavá věc, no. Taky i trochu zvědavost.“

(rozhovor s Hankou, Pralets, 21. 2. 2019)

Ovšem pro autorku bylo zajímavé zjištění, že sociální aspekt stojí na prvním místě i u druhého ze zkoumaných systémů, který se na první podle zdá spíše ekonomicky založený.

„Z neznámého kolem tebe najednou začne vznikat známý, máš kolem sebe lidi, společný téma, záměr. Je hezký bejt v centru toho záměru, je to hrozně odměňující. Asi ne moc finančně, bohužel, ale jako máš prostě fakt pocit, že něco děláš pro ten reálnej svět, kterej jsi schopnej uchopit.“ (rozhovor s Jurou, JK, 24.5.2019)

V případě podnikatelů, ale ve výsledku i směňujících v rámci LETS, umocňuje tento motiv pocit pragmatické potřeby systému. V rámci severočeské lokální měny se jedná částečně o upevnění pozice podniku v rámci konkurenčního boje o zákazníky. Z odpovědí členů bylo patrné, že k aktivní účasti je podstatný určitý ideologický motor. Ovšem tento hybatel, který je zejména z počátku často velmi silným, začne postupem času s ubývající energií slábnout a na ideově laděnou touhu je třeba aby navazovala potřeba čistě pragmatická. Takovým způsobem je systém schopen ustát konfrontaci s okolním „reálným“ světem a nestát se pouhou vznešenou myšlenkou, která v běžném životě nemá šanci dlouhodobě přežít.

„Takže vlastně jako jsou tam správný i ty idealistický, i ty sobecký zájmy, jsou celkem v harmonii. Protože kdyby to bylo prostě jenom jako Ji-zer-ky! Je to skvělý! Tak vlastně jako jo, je to fajn, tak přijďte, vyfoťte si mě tady a já vlastně na to nemám moc čas.“ (rozhovor s Jurou, JK, 24.5.2019)

V rámci pražského lokálního systému pak může být tímto přídatným motorem nedostatek konvenčních finančních prostředků. Účastníci si pak za pražce mohou „přilepšit“ něčím, co by si za normálních okolností nemohli dovolit.

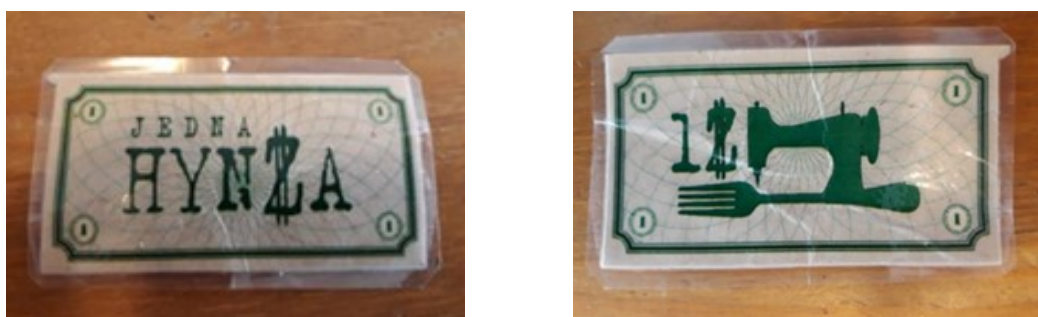
„Furt nemáme prachy, furt bojujeme s penězma, něco si půjčujeme. Ale snažíme se žít tak aby to bylo smysluplný, když už tady jsme fakt asi jenom jednou. Je to jedno, i

kdybychom tady byli víckrát, nevíš to, budu tady teď teda dělat to co nejlíp umím. A to určitě není sedět od pondělí do pátku v práci.“ (rozhovor s Lucií, Pralets, 5. 4. 2019)

V otázce předmětu směny se oba dva systémy setkávají, hlavním směnným artiklem je jídlo. V rámci směny prostřednictvím Pralets jsou to pak dále bazarové věci, zejména dětské oblečení, a služby. U JK se na druhou stranu setkáváme s drobnějšími výrobci například oblečení, pletených čepic a podobně. Zajímavý dopad mají tyto směnné systémy i na myšlenkové pochody jejich uživatelů. Zejména Pralets stimuluje lidskou aktivitu, přemýšlení, čím by mohl účastník přispět celku (a tím si vydělat nějaké ty pražce) a stát se tak komunitě prospěšným. Podobný efekt může mít i severočeská měna, která sdružuje drobnější podnikatele a výrobce, což je samo o sobě inspirující k tomu začít něco, třebaže „na koleně“ vyrábět a prodávat na místních trzích. Prvním předpokladem k tomu je, že cestička k snadnějšímu zvládnutí administrativy (i prostřednictvím Malé pokladny) je vyšlapána a břímě byrokratického zatížení se zdá menší.

Styčným bodem obou měn byla jejich elektronická podoba, která skýtá rychlost, transparentnost a uživatelskou pohodlnost. Zajímavé ovšem je, že v obou případech se setkáváme s úvahami nad zavedením měny fyzické, papírové. Zdá se, že pocit nějaké skutečné, hmatatelné podoby měny je v lidech zakořeněn hlouběji, než se může na první pohled zdát. Níže jsou přiložené fotografie laminované měny Hynza z Lysé nad Labem, které nosí jedna z respondentek pro štěstí v peněžence.

Obrázek 10: Hynza, alternativní měna z Lysé nad Labem

Zdroj: Vlastní fotografie

K této zálibě lidí ve hmatatelné měně se přiklání i severočeská skupina:

„Oni v tom Brixtonu (pozn.: čtvrť v Londýně, kde dotazovaný pracoval na technologii zavádění tamní lokální měny a kde zároveň načerpal inspiraci k její zavedení na území Jizerských hor) měli ty bankovky, což byla většinou jako ekonomicky nefunkční věc, ale byl to skvělejší fundraisingový nástroj, že si to ty lidi kupovali a odnášeli jako suvenýry. Což je jako nádherná věc, ty rodáci z Brixtonu na tom. Pro mě teda na tom bylo nejzajímavější, že to bylo hmatatelný, reprezentace toho, že se tady snažíme tu komunitu udržet.“

(rozhovor s Jurou, JK, 24.5.2019)

Z technologického hlediska vidí obě skupiny potenciál v používání mobilního telefonu, Jizerská koruna staví prakticky celou svou existenci na mobilních platbách a zástupci Pralets pak v této oblasti nacházejí úzké místo systému a možnost pro jeho budoucí vylepšení, čímž si slibují i přilákání nových mladších členů skupiny. Otázkou na tomto místě ovšem zůstává účelnost takového snažení, zejména v době, kdy jsme svědky střemhlavého nárůstu plateb prostřednictvím mobilních telefonů a Apple Pay. Existují tedy dva paralelně se vyvíjející se směry, které se, zdá se, nevylučují, a to technologický pokrok, jakási nová forma platby v čistě digitální podobě, a zároveň návrat k papírové (kovové nebo jakékoli jiné, ale hlavně hmatatelné) formě.

S online komunikací úzce souvisí i hlavní nosná média, která jsou používána ke komunikaci s uživateli. U Jizerské koruny se jedná zejména o sociální síť (Facebook), dále pak webové stránky a čilá komunikace probíhá i prostřednictvím médií (Liberecký deník, iDnes, reportáž v České televizi i regionální RTM). V případě let systému pak také dominuje komunikace na Facebooku i tištěných médiích (Pravý domácí časopis, Permakultura cs). Tímto způsobem však probíhá zejména komunikace zejména směrem ven ze skupiny, například sloužící k náboru nových členů. Pro vnitřní sdělování je využíváno klasické e-mailové cesty a zejména pak „vývěsní zdi“ Pralets v rámci software Cyclos.

Právě zmiňovaný Cyclos je zajímavým styčným bodem, který je, zdá se, užíván většinovým množstvím alternativních ekonomických systémů, a to zejména z několika důvodů: jeho základní verze je poskytována zdarma, je volně dostupný na internetu, je snadný, transparentní, přehledný a zejména pak modifikovatelný. Má ovšem množství stinných stránek, které budou popsány v kapitole limitů těchto systémů, většina z nich ovšem souvisí s nedostatečným přizpůsobením daného serveru konkrétní skupině. Právě s tímto

bodem bylo důkladně pracováno u Jizerské koruny, kde byly jednotlivé součásti pečlivě přizpůsobovány potřebám systému prací zkušených programátorů.

„Je to vlastně banka, kompletní bankovní software včetně všech bezpečnostních věcí, vedení účtů, má spoustu zajímavých vlastností a je vlastně docela jednoduché na nasazení. Ono je vlastně úplně jedno co v něm proudí, ale vlastně to umožňuje dělat přehled těch transakcí. Je to takovej nezávislej svět a nad tím se staví vlastně všechny ty úpravy.“

(rozhovor s Jurou, JK, 24.5.2019)

Velmi často se vyskytujícím tématem, které bylo v průběhu výzkumu zmiňováno, je navázání těchto dvou alternativních ekonomických systémů na celou řadu dalších organizací nebo projektů. Skupina pražského LETS je spjatá zejména s komunitami zabývajícími se obstaráváním potravin (KPZ, komunitní zahradičeni), různá rodinná a komunitní centra nebo přímá souvislost s alegorickým průvodem masek Sametové posvícení, které kreativním způsobem uvádí různá témata do veřejné diskuze. Na Jizerskou korunu zase přímo navazuje celá řada dalších projektů, popsaných v kapitole 5.1.2., jejichž společným cílem je podpora místních podnikatelů a ekonomický rozvoj regionu. Tímto provázáním vzniká síť projektů, podhoubí, projektů, které může být na míru ušito pro potřeby konkrétního člověka. Ovšem nevýhodou pak může být neschopnost orientovat se a zejména pak věnovat svůj volný čas všem projektům najednou. S omezenými časovými možnostmi by měl být potenciální uchazeč výběrově náročný a volit jemu vyhovující projekt, aby tak nedošlo k roztržitému pozornosti a nevyšumění investované energie do ztracena. Leitmotivem takové sítě by měla být přehlednost a srozumitelnost.

Zajímavou je povaha samotné činnosti „nákupu zboží“. Podle kategorií uvedených Graeberem v kapitole 3.4 existují tři typy ekonomických vztahů: reciproční směna, sdílení (komunismus) a hierarchie. Specifická je pak pozice daru, který Graeber řadí k hierarchii, Maus ho popisuje jako opožděnou směnu a Bell jako kombinaci sdílení a směny. V kontextu tohoto diplomového výzkumu bych je přiklonila k myšlenkovým krokům Bella a zařadila bych chování účastníků někam na pomezí směny a sdílení, nutno ovšem poznamenat, že Jizerský koruna se svou povahou blíží komerční směně a Pralets komunitnímu sdílení. U obou systémů lze ovšem pozorovat charakteristické momenty pro směnu, ovšem s tím rozdílem, že ukončení směnného aktu vztah vzájemnosti mezi nakupujícím a prodávajícím

nezaniká, ale naopak přetrvává (vzniká lokální komunita lidí). Dále cílem tohoto aktu není ukořistit co největší podíl na úkor druhého, často jsou, zejména v Pralets, opačné tendence druhé, důvěrně známé straně, naopak „přilepšit“. Charakteristickým rysem tedy je navazování na kontinuální proces mezi lidmi, kteří se vzájemně znají, ale přesto mezi nimi není dostatečně silné pouto, aby mohlo přejít k čisté ekonomice sdílení. Stále je nějaká forma „odměny“ vyžadována. Lidé si kolem sebe tvoří určitou síť popisovanou jako extended self, vztahy v komunitě pokračují do budoucnosti (sharing-in). (Belk, 1988)

„Přece jen jsem pro někoho něco udělala a ještě jak se vlastně se všema ani neznáš... Jak říkám, kdybychom se všichni znali jako na té vesnici, tak by ty pražce nemusely ani být, ale já jsem prostě pořád ten člověk, který alespoň nějaké ohodnocení chce.“

(rozhovor s Hankou, Pralets, 21. 2. 2019)

Druhým možným důvodem, kdy se k používání, zejména pak opět LETS, účastníci uchýlí, a to i vůči blízkým osobám, je pak přílišná náročnost úkolu nebo cena zboží.

„Něco, co bys opakovaně nechtěl po svém kamarádovi, ale na druhou stranu to taky není něco, co je součástí normálního trhu.“ (rozhovor s Hankou, Pralets, 21. 2. 2019)

Za zmínku stojí i způsob, jakým je pracováno s lokalitou a vliv těchto lokálních měn na psychické vnímání vlastního vztahu účastníků k regionu. Z odpovědí respondentů obou systémů vyplývá, že daný systém dává smysl právě v interakci s danou oblastí, nikoli mimo ni. V idealističtějších Pralets účastníci vedou úvahy o tom, zda by bylo nutné v případě skutečně pevných důvěrných vztahů měnu vůbec používat, například v případě komunity vesnice někteří z nich uvažují, že je její užívání zcela zbytečné. Jiní naopak poukazují na to, že zavedení let systému může fungovat jako tmelící prvek k odstartování směny, který by se mohl posléze zrušit, nebo že by mohlo být funkční variantou zavést LETS se zcela odlišným charakterem, nabízející například sdílení automobilů (carsharing) nebo specifických nástrojů (zde se zase přibližujeme určité formě družstevnictví). V případě Jizerské koruny jsou motivy opět značně pragmatičtější, ovšem vazba na region je neméně znatelná. Svědčí o tom zejména téměř emoční pouto autorů k lokalitě, kteří přes počáteční drive a následné

budování velkolepého (a finančně značně náročného) projektu začali ztrácet motivaci právě v momentě, kdy se z konceptu podnikatelského záměru začal vytrácet prvek zacílení na region. Ačkoli plán měl aspirace globálního rozměru, později chtěli celý koncept aplikovat i do dalších oblastí, prvotní balíček měl být zaveden právě v Jizerských horách, což se postupem času začalo, zejména pod tlakem investorů, postupně vytrácet. Zavádění takovýchto systémů je tedy zcela v souladu s heslem „Think globally, act locally“, splňuje požadavky glocalizace ekonomiky. Jak popisuje Graeber (a kapitola 3.5) globální společnost je zranitelná a decentralizace poskytuje vyšší odolnost vůči ekonomickým šokům zvnějšku. Neméně podstatná je ovšem také jejich role jako komunitní ekonomiky, která přispívá ke zlepšení duševní rovnováhy člověka, jak zaznělo u některých rozhovorů, tyto systémy poskytují pocit záchranné sítě, komunity lidí, na které je možné se obrátit v případě životních potíží. Jejich psychologický a společenský rozměr má větší dosah než ten ekonomický.

V komparaci se společnými rysy ekonomických alternativ, které sestavila Johannisová (kapitola 3.7.2), lze říci, že jsou všechny čtyři v případě těchto dvou systémů naplněny. Rozhodování probíhá do značné míry demokraticky a komunitně, Pralets přijímá zásadní rozhodnutí v rámci valné hromady všech účastníků a má výkonný výbor o třech členech, který řeší otázky směřování skupiny. Jizerská koruna měla úzkou komunitu lidí, kteří se důvěrně znají a rozhodování probíhalo v rámci ní. Snaha o vystoupení z tržní logiky si zaslouží samostatný rozbor v další kapitole. Napojení na místo již bylo popsáno a posledním bodem je sledování vyšších cílů než jen generování pustého zisku a důraz na seberozvoj osobnosti.

V závěru této kapitoly si dovoluji polemiku se dvěma diplomovými pracemi psanými na téma lokálních výměnných systémů na půdě mé domácí Katedry sociální a kulturní ekologie. První z nich napsala Bartůšková v roce 2007, nabízí tedy k vzhledu delší časový horizont. Jako základní motiv k účasti v LETS je ekonomická tíseň nebo silná etická motivace účastníků, s čímž nelze než souhlasit. Jedním dechem je však potřeba dodat, že na ekonomickou tíseň není LETS všelék, jelikož nabídka v něm je dána charakterem účastníků, sociální bublinou, která nedokáže zajistit dostatečně širokou širší sortimentu a ekonomickou nouzi tak zcela naplnit. Silná etická motivace zase není bezedným zdrojem a při vyvinutí velké aktivity může vést k vyhoření, se kterým se často setkávají právě organizátoři zabezpečující administrativu systémů. Možná to je právě důvod, proč byly prakticky všechny Bartůškovou zkoumané systémy ve stádiu hibernace, důvody k setrvání a aktivnímu rozvoji skupiny nebyly dostatečně pádné. Přes částečnou skepsi vidí autorka budoucnost ve

dvou variantách LETS, v prvním případě v malých ekovesničkách čítajících několik málo dobře se znajících členů (tam pak ovšem vyvstává opět otázka, zda je tato měna vůbec potřeba) nebo ve velkých dobře koordinovaných systémech, které pak budou dostatečně schopny zajistit pestrou nabídku. Po dokončení výzkumu mohu říci, že pražský Pralets se vydal druhou cestou a zatím se mu tato strategie vyplácí.

Druhá diplomová práce, která byla napsána Lédlovou v roce 2018, mapovala francouzský LET systém v Toulouse. V porovnání se zjištěními v Praze lze říci, že problémy i povaha obou systémů jsou diametrálně odlišné, tamní účastníci jsou o generaci starší a jejich motivace k zapojení do systému je také odlišná. Zatímco v Pralets by (podle dělení Bartůškové) spadali do systému spíše účastníci s velkou etickou motivací, v Toulouse jsou to spíše lidé v ekonomické tísní. LET systémy tedy mohou být velmi pestrou škálou skupin lišících se zejména podle charakteru jejich účastníků, ale přesto si mohou být vzájemně inspirací, jako se tak stalo při zavedení pravidla 3+3 v Praze právě díky podnětu zmiňované diplomové práce.

5.3.2 Čím se od sebe odlišují? Aneb komparace neporovnatelného

Z kapitoly Ekonomie jako živý tvor (3.2) vychází předpoklad pro tuto diplomovou práci, tedy dlouhodobá neudržitelnost současné podoby ekonomického systému a nutnost rekonstrukce. Nová struktura by měla být svobodnější, komunitnější a měla by omezovat drancování přírodního prostředí (Graeber, 2012). Zároveň je žádoucí decentralizace hospodářství, která povede k vyšší stabilitě celku a obnova individuální iniciativy podporující pozitivní psychologický dopad na jedince (Fromm, 1992). Z dlouhodobé zkušenosti totiž víme, že ekonomický a materiální blahobyť člověku od určité úrovně nezvyšuje pocit subjektivního štěstí (Easterlinův paradox), zlatý grál tedy musíme v honbě za růstem životní úrovně hledat jinde.

S těmito premisami se každý ze zkoumaných systémů vypořádal po svém. Povaha motivace členů Pralets je mnohem více etická, rozhovory často prolínala snaha alespoň částečně se odtrhnout od konvenčního ekonomického systému, vymanit se ze zajetých pravidel. Účastníci si vytváří vlastní „protisystémovou ideologii“. Často hovoří o jiném způsobu uvažování, jakémsi povolování šroubů v hlavě, které pomáhá posouvat uvažování o financích k větší otevřenosti. Shodují se povětšinou na tom, že si dovedou představit buď

úplné zrušení měny jako takové v rámci systému (v případě, že je komunita si natolik blízká), nebo zavedou jiný typ směny, který by ve větší míře demonstroval odtržení od tržní ekonomiky.

„Nejlíp to vyřešily holky z těch Sedmihorek, kterým strašně vadil ten internetovej Cyclosovej systém, že udělaly čtyři měny. Hodně málo, málo, víc a hodně nebo tak nějak. To je prostě jako úplně wow. Prostě bychom se měli všichni znát a měli bychom si umět darovat a pomáhat abychom to vůbec nemuseli takhle zaplácnout.“

(rozhovor s Lucií, Pralets, 5. 4. 2019)

Jako jeden z hlavních silných momentů vidí osvobození se od dluhu, tedy pocit, že negativní stav konta není problematický. Toto stanovisko je patrné i ze zrušení pravidla povinnosti účastníků dostat se alespoň jednou za rok do plusových hodnot na svém účtu, toto rozhodnutí bylo odhlasováno valnou hromadou s tímto odůvodněním:

„LETS by měl mít i sociální aspekt a těm, kdo jsou zrovna v životní situaci kdy spíše potřebují brát než dávat pomoci, a ne je stresovat pocitem „dluhu“, jak se děje v běžné peněžní ekonomice.“ (PraLIST, zima 2017)

Zároveň je patrná tendence odtrhnout se od komodifikace, a naopak podporovat komunitní ráz systému. K podobným závěrům dochází i Lédlová ve svém výzkumu v Toulouse, kde se rozhodli se odvrátit od směny zboží a soustředit se pouze na výměnu služeb:

„Rozhodli jsme se nevyměňovat si zboží, protože je to nesmyslné – lidé vypočítávají, kolik je stály boty v eurech a pak to jen převedou na cocagne. To je kopie klasického obchodování.“ (rozhovor s Jacqueline, Lédlová, 2018, s. 69)

Snaha odtržení se od klasické tržní ekonomiky vrcholí pokusy o rozšířený přechod na alternativní měnu, jako se tak děje v Českých Budějovicích, kde část účastníků přechází ve svých zaměstnáních na zkrácené úvazky a nakupování v rámci LET systému se jim tak

stává již více než volnočasovou zábavou. V souvislosti s tímto krokem vyvstávají otázky typu co vlastně člověk k životu potřebuje a jaký je smysl práce. Zdá má smysl pracovat pro méně materiálního přísunu a vidět smysl ve výsledcích své práce, nebo raději věnovat většinu svého času „práci na hovno“ (Graeber, 2013) V tomto momentě je ovšem potřeba zároveň zmínit, že idealistický postoj a nadšení pro myšlenku neznámá nutně zaručený úspěch ve fungování systému, k tomu je zapotřebá značná dávka pragmatismu a ochoty osobní časové investice. Ukázkovým příkladem je skupina lidí z anarchistického hnutí, které se snažila jedna z koordinátorek naverbovat do systému. Ukázali se pro teretickou myšlenku zapálení, ovšem v praxi se jejich zapojení nedařilo.

„Ukázalo se, že ti idealisti nejsou praktický vůbec, že to nedaj. Ty se prostě musíš zvednout a někam dojet jak jste se předtím domluvili a tak. Takže ti největší ideologové který za LETS bojovali, tak vlastně jenom teoreticky a prakticky to vůbec nezvládli.“

(rozhovor s Lucií, Pralets, 5. 4. 2019)

Téma ideologické motivace je v pojetí Jizerské koruny značně odlišné. Jejich vize není nabourávat současný tržní systém, ale šířit myšlenku rozvoje lokální ekonomiky v rámci fungujících struktur.

„My nejsme aktivisti. Rozhodně ne. Nejsme ani už moc idealisti, už jsme na to moc starý a nejsme ani pořádně hackeři. My si myslíme, že některý věci by se měly dělat inovacema a že když něco funguje nebo trošku nefunguje, tak by se to mělo zlepšovat. My říkáme pojd'me udělat nástroje, který dokážou něco zlepšit a nemusíme hned celý systém bořit.“

(Ibl, 2015)

Čistě pragmatická motivace lidí k užívání lokální měny je pro Jizerskou korunu důležitějším motorem než ideologické nadšení, které má jednu prostou nevýhodu: přitáhne lidi již dopředu přesvědčené o správnosti této myšlenky, určitou sociální bublinu, která je dopředu odsouzená k relativní uzavřenosti a neschopnosti překonat bariéry s okolním světem. Celkově by se dalo říct, že Jizerskou měnu a na ní navazující projekty (Tatrhy, Trisbee) vyhledávají lidé, které nežene v první řadě ideologická motivace, ale spíše řada

dalších benefitů, které sebou nesou, ať už se jedná o technologickou inovaci a usnadnění platebního procesu nebo společenská událost lokálních trhů.

„Ty lidi moc nechápou, proč by měly ty jejich peníze zůstat v regionu, chybí jim možná patriotství. Vůbec tady v Sudetech, že jo.“ (rozhovor se Zuzkou, JK, 2. 5. 2019)

Spolek Jizerské koruny se z koncepčního hlediska od Pralets naprosto odlišuje. Zatímco pražský systém je neformální skupinou lidí, kteří se jejímu fungování věnují ve svém volném čase, Jizerská koruna je firma, která čerpala finance na rozvoj a inovace od investorů. Po celou dobu fungování se drželi pravidla nepřístupit na systém dotací z veřejného sektoru, protože ty podle jejich slov mají sloužit vyšším cílům, které nejsou s to si na sebe vydělat samy. Nutno ovšem podotknout, že to mohl být jeden z aspektů, který jim v konečné fázi zlomil vaz, protože obava, že by veřejný sektor příliš zasahoval do rozhodovacích procesů uvnitř organizace se nakonec naplnila i u investorů ze sektoru soukromého.

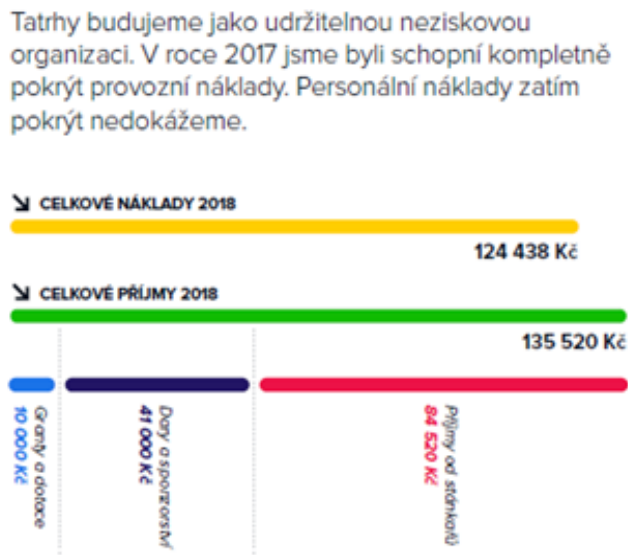
Tato snaha se odtrhnout nebo naopak doplňovat stávající tržní systém je znatelná i v komunikaci systémů navenek a znatelně se promítá do exaktnosti jejich výstupů, které byly zveřejňovány na sociálních sítích nebo v interním serveru Cyclos, které sloužily oběma systémům k oboustranné komunikaci.

Pralets zveřejňuje své statistiky v rámci občasníku s názvem Pralist, kde jsou uváděny údaje jako suma protočených peněz, evidence členů, kladných a záporných zůstatků. Samotný koncept uvádění grafů a výročních zpráv připomíná závěrečnou zprávu konvenčního podniku, ovšem na druhou stranu se zároveň objevují tendence rebelovat, vymanit se z konvenční ekonomiky. Možná i z toho důvodu se v posledních vydáních Pralistů ustoupilo od vedení statistiky úplně.

Oproti tomu finanční bilance projektů spadajících pod Jizerskou korunu jsou velmi pečlivě vedeny a zveřejňovány na Facebookovém profilu. Níže je přiložen příklad zprávy Tatrů z roku 2017, která schematicky naznačuje finanční bilanci. Podobným způsobem jsou pak propracovány i kalkulace budoucích vizí, včetně propočtu nákladů (v ideálním případě by měly být pokryty ze 2/3 poplatky stánkařů, zbytek pokrýt dary a partnerstvím ze soukromého sektoru). Novinkou pro tuto skupinu ovšem je již připouštění čerpání grantů z veřejných financí, ovšem jejich umístění má být specifické: budou sloužit na rozvoj.

Projekty spadající pod Jizerskou korunu se pohybují na hranici neziskového sektoru a sociálního podnikání, ovšem (v kontrastu k Pralets) jsou vedeny oficiální cestou.

Obrázek 11: Finanční bilance Tatrů 2017

Zdroj: Zpráva Tatrů 2018, Facebookový profil Tatrů

Otázka postoje systémů k zákonu je klíčovou v případě, že je jejich cílem se do budoucna rozvíjet. V minulosti, ale i nedávné současnosti byla celá řada alternativ, které byly v momentě prosperity zakázány národní bankou. Odůvodnění k takovému kroku byla celá řada, zejména pak obava o ohrožení stability oficiální měny (inflace) a zejména pak daňové úniky a nemožnost sledovat finanční toky.

LET systémy jsou organizací stojící tak říkajíc bokem oficiální ekonomiky a legislativy. Zákon České republiky zná dvě řešení takové situace, jedná se buď o nelegální práci načerno, nebo o legální sousedskou výpomoc. Objem směny je, v českém prostředí, malý, lidé si mezi sebou směňují drobné služby a předměty a z pozorování objemu pražců, který byly v průběhu výzkumu směněn lze usoudit, že systém spadá do kategorie druhé. Ovšem otázka je, jak by se změnila situace v případě, že se členové rozhodnou rozšiřovat své působení a přecházet na pražcový systém ve větší míře, kdy bude například Pralets substituovat běžné zaměstnání. V takovém případě je pak na samotném členovi, aby své příjmy převáděl na standardní korunu českou a podával daňové přiznání. V rámci Pralets je takový krok možný, ale v případě jiných systémů, například tam, kde se rozhodli používat „hodně málo, málo, víc a hodně“, je již navázání na legální cestu značně problematické.

K podobným závěrům dochází k Lédlová ve francouzském prostředí, která ještě poznamenává, že oko státního dozoru je poněkud shovívavější z důvodu schopnosti LETS řešit některé sociální potíže.

„My jako SEL bychom se měli snažit nebýt státu moc na očích. Kdybychom ukazovali naše aktivity moc hlasitě a viditelně, pak bychom, předpokládám, narazili. Mám ale pocit, že v míře, v jaké to to existuje dnes, to vyhovuje oběma stranám, nám i státu, protože mu tím vlastně poskytujeme službu, když tak trochu regulujeme sociální problémy.“

(rozhovor s Monique, Lédlová, 2018, s. 73)

Cílem Jizerské koruny bylo předejít těmto komplikacím. Proto se její provozovatelé rozhodli požádat o licenci k jejímu fungování Českou národní banku a tím předejít riziku nuceného ukončení činnosti. Znamenalo to vyhovět zákonu o praní špinavých peněz a mimo jiné ještě v té době navazovat na nově zaváděnou elektronickou evidenci tržeb. Vyhovět všem legislativním nárokům byl náročný úkol, který byl nezbytným, protože cílem bylo zapojení místních podnikatelů, které by případné napadení státním aparátem mohlo ohrozit na vykonávání činnosti. Podle iniciátorů měny byla patrně snaha o navázání na legální cestu zásadním zlomovým bodem, na kterém se jejich činnost na dlouhou dobu „zasekla“ a ubrala jim značnou část energie, času a v neposlední řadě pak finančních prostředků, což v konečném důsledku vedlo k ukončení práce na projektu.

5.3.3 Povaha sociálních vztahů mezi účastníky

Tvorba komunity lidí se vzájemně si blízkými vztahy je zmiňována jako hlavní přínos těchto dvou alternativních systémů. Nové sociální kontakty vznikají v rámci skupiny a zároveň funguje i opačný proud, kdy členové své stávající přátele zvou k účasti a tím se rozšiřuje členská základna. Tvoří je síť kontaktů, lidí podobného hodnotového nastavení, která inspiruje a podněcuje osobní aktivitu.

Uživatelé Pralets hovoří o jakési záchranné síti lidí, na kterou se mohou spolehnout, o pocíťované síle ze skupiny, která jim pomáhá přeměňovat zaběhlé struktury ve kterých byli zvyklí přemýšlet ve svém každodenním životě.

„Vychází to z potřeby sdružování se, globálního uvědomění svojí spoluzodpovědnosti, která jde ruku v ruce s nějakou ekologickou, socioekologickou stopou a potřebou nějakých vazeb, který vidí jako smysluplný a potřebou inspirace, jak nějak měnit ten svůj a okolní život.“ (rozhovor s Lucií, Pralets, 5. 4. 2019)

Z rozhovorů i pozorování také vyplývá, že účastníci v LETS zastávají určité role, které se vzájemně doplňují. První z nich jsou nadšení „motivátoři“ ostatních, čile nakupují a nedělají si příliš velké starosti s negativním stavem svého účtu, jsou to většinou idealisticky ladění jedinci, kteří jsou nadšení a snaží se v co nejvyšší míře rebelovat proti tržnímu systému. Druhou kategorií jsou „šetřilci“, lidé, kteří v rámci této struktury pořád uvažují stejným způsobem jako v konvenčním ekonomickém světě, snaží se vydělávat a šetřit. Jsou opatrní a snaží se nedosahovat příliš negativních stavů na svých účtech. Další kategorií jsou „podnikatelé“. Jsou to účastníci, kteří berou LET systém jako trenažér pro svou potenciální budoucí výdělečnou činnost, prostředí alternativního systému jim poskytuje bezpečnou půdu, kde si mohou relativně bez rizika vyzkoušet mechanismy podnikatelské činnosti. Posledním nalezeným typem je „spáč“, je to člověk, který se pro myšlenku směny v rámci tohoto systému nadchne za začátku. To, co ho k účasti nabádá je většinou zvědavost. Sepíše všechny účastnické povinnosti (a někdy ani to ne), vstoupí do systému a provede maximálně několik málo prvotních kroků a pak jeho aktivita postupně odpadá. Důvodem k tomu bývá většinou nedostatek času, ztráta motivace nebo problém s nalezením artiklu, který by mohl skupině nabízet. Tak či onak komunitu stmeluje množství proběhnuvších směn, které (jak bylo popsáno v předchozí kapitole) často hraničí s darem. A povaha daru je zavazující, vzniká díky němu aktivní spojení mezi dárce a obdarovaným, vnitřně si uchovává část duchovní podstaty původního majitele, čímž vzniká trvalé pouto v rámci komunitní ekonomiky. (Mauss, 1999) Právě závaznost takového vztahu vedla Graebera k zařazení konceptu daru k hierarchickému ekonomickému vztahu. (Graeber, 2012)

Komunitní charakter Jizerské koruny je odlišné povahy. Z počátku (ještě před zavedením měny samotné) spolek provozoval Jizerský klub, který stmeloval místní podniky, informoval o nich na sociálních sítích a pracoval na jejich zviditelnění. Každé dva týdny byl vybrán konkrétní podnik, který měl sledující navštívit a plnit různé úkoly, případně měl k dispozici různé poukázky, slevy a podobně. Z celé akce pak byly pořízeny fotografie, které byly opět sdíleny na Facebooku, komentovány zákazníky, sdíleny. Výsledný efekt pak byl

spíše charakteru šíření povědomí o místních malých podnicích, které se tak zviditelnily a přitáhly k sobě pozornost nových zákazníků. Snahou bylo rozšíření a stmelení komunity a jasné ohraničení regionu. V této myšlence prakticky pokračuje po ukončení fungování Jizerské koruny činnost Tatrů a to patrně ve větší míře než předtím. Zatímco dříve v rámci Jizerského klubu vznikala komunita zejména na sociálních sítích, v rámci těchto trhů lidé schází a navazují kontakty osobně.

„Najednou začneš vnímat město jinak, je to místo plný baráků, ve kterých žijou zajímavý lidi a ty který neznám, tak ještě jako poznávám. Jsi obklopená něčím příjemným, co pulzuje.“ (rozhovor s Jurou, JK, 24.5.2019)

S účastí v systému a motivací k zapojení je spojena důvěra v jeho fungování a k jeho členské základně. Zejména v počátcích je výhodné, když nový člen zná některé účastníky podle jejich slov alespoň „od vidění“, velmi mu to usnadní vstup do skupiny. Důvěřování členům je snazší v případě osobního kontaktu, což je v rámci Pralets výrazně podporováno snahou o každoměsíční pořádání setkání spojených s bleším trhem, „pražením“, ke kterému se většinou přidá společné stolování, workshop nebo aktivity pro děti. Problém budování důvěry je ale často zmiňován jako náročný, zejména pak v prostředí velkého města, kde k sobě lidé nemají přirozeně blíže jako na vesnicích.

Spolek Jizerské koruny, se setkával na druhou stranu s problémem důvěry zejména ze strany ideologičtější zaměřených uchazečů, kterým se zdálo podezřelé, že je vedena jako komerční firma. Byli dokonce osočeni ze „znásilnění myšlenky“ lokálních měn a podezřívání z podvodu a marketingových machinací. Propojení vize podpory místní ekonomiky s tržně funkčním řešením, které se zakladatelům jevílo jako jediné schůdné, se zdálo mnohým podezřelé. Přesvědčit místní o svých úmyslech pomohlo dlouhodobější působení v prvotní fázi činnosti Jizerského klubu. V současné době jeden z jejich navazujících projektů, Trisbee, se setkává s nedůvěrou lidí v zabezpečení aplikace a propojení své platební karty s telefonem, ačkoli se dnes stává čím dál tím častěji běžnou praxí.

„Myslím si, že ta důvěra je ten největší kámen úrazu, co tomu brání, že se to nemůže pořádně rozjet. Lidi si říkají aha, to budu mít v mobilu kartu, ale co když mi ho někdo

ukradne? Na druhou stranu když něco takovýho jako Apple Pay vymyslí chlápek s rolákem, tak to je něco jinýho, věří tý značce.“ (rozhovor se Zuzkou, JK, 2. 5. 2019)

K nabírání nových členů, které je nezbytné pro rozvoj obou komunit je využívána celá řada nástrojů. V rámci Pralets jsou to již zmiňovaná setkání, účast v různých tematicky související akcích (již zmíněná konference Naše společná přítomnost, nebo průvod alegorických masek Sametové posvícení) a publikace v tištěných periodících (článek o fungování LETS v Pravém domácím časopise). Tyto komunikační kanály by měly pomoci se vhodněji zaměřit na cílovou skupinu potenciálních členů. Podstatným komunikačním médiem je také Facebook. Prostřednictvím této sociální sítě jsou sdíleny především plánované události, které jsou viditelné i pro potenciální budoucí členy, kteří nemají přístup do vnitřního prostředí Cyclosu. Dále jsou zde sdíleny fotografie ze společných setkání a tipy na zajímavé události pořádané mimo komunitu.

Komunikace v rámci Jizerské koruny probíhá v největší míře oboustranně, a to opět prostřednictvím sítě Facebook. Zde má hlavní stránku právě Jizerská koruna i související projekty. Stránka je stále relativně hodně činná, jsou zde sdíleny další zajímavé události z okolí, fotografie proběhlých Tatrů i informace o místních výrobcích. Zjevnou zálibou autorů stránky je používání krátkých video nahrávek, bumerangů i živých vstupů, které oživují celkové působení profilu. Jsou zde zmiňována ale například i politicky laděná témata, jako nabádání k účasti v místním referendu proti hazardu nebo vyjádření ke konanému referendu o účasti Velké Británie v Evropské unii. Trochu komicky, ale mile působí oslavné zvolání na konci některých příspěvků „sever!“. Jizerská koruna má také fungující webové stránky, na kterých jsou zveřejněny zejména informace a fotografie lokálních podniků. Většina živé komunikace ale přesto probíhá přes sociální sítě, které mají zásadní výhodu v tom, že umožňují oboustranný tok informací.

S budováním důvěry také může pomoci to, že tyto alternativní systémy přitahují jedince s podobným hodnotovým nastavením případně životní situací. V obou systémech je značná převaha žen, v Pralets byla v posledním vydaném Pralistu uvedena jména třinácti koordinátorů, z nichž byli pouze tři muži. V poslední zprávě Tatrů pak bylo uvedeno sedm stěžejních organizátorů a pouze jeden muž, skupina je tak familiárně nazývána „Tatržený“. Nutno podotknout, že u prvotní myšlenky Jizerské koruny stáli zakladatelé mužského pohlaví, kteří zajišťovali zejména technologické zázemí.

Celkově se z pozorování i výstupů obou systémů dá říci, že jsou velmi pro-rodinně založeny, děti účastníků často přímo i nepřímo (po telefonu, v kontextu) vstupovaly i do rozhovorů s účastníky systémů. Zatímco Jizerská koruna a na ní v návaznosti Trisbee jsou spíše projekty hipsterského rázu přitahující zejména mladé lidi a technologické nadšence, Tatrhy a zejména pak Pralets jsou spíš vhodným zázemím pro rodiny, maminky s dětmi. Na setkáních jsou pak aktivity přizpůsobeny právě malým ratolestem.

„Nějaký věci jsem sama začala vnímat víc když jsem byla na mateřský. Jakmile se člověk ocitne v tom, že má nějaký snížený rozpočet tím, že nepracuje, a ještě má ten čas přes den a rád by se seznámil s jinýma rodinama a předával si ty hadry po dětech, tak je Pralets ideální.“ (rozhovor s Medou, Pralets, 1. 4. 2019)

5.3.4 Limity systémů a jejich vize do budoucnosti

Jednou z hlavních výhod těchto systémů, které byly zmiňovány v předchozí kapitole, byla schopnost přilákat osoby podobného hodnotového zaměření, což usnadňuje vznik kompaktní členské komunity. Na první pohled výhoda ale utváří také značné omezení, tvoří se sociální bubliny s relativně špatně propustnou membránou kolem sebe. Skupina láká k zapojení podobný typ lidí, povětšinou se jedná o materiálně dobře zabezpečené obyvatele. Zejména pak v Pralets je tento jev patrný, jedná se v první řadě o ženy intelektuálky ve věku od 30 do 40 let s malými dětmi. Taková skupina, jak již bylo řečeno, je soudržná, je relativně snadné pořádat společné aktivity a setkání, ovšem spektrum nabízených a poptávaných služeb je velmi omezené. Chybí nabídka zručných elektrikářů, zedníků, hodinových manželů, kteří by nabízeli praktické manuální služby, ovšem „sluníčkářský“ charakter LET systému na ně nedosáhne, neosloví je. Podobný příběh, tedy neschopnost překonat hranice bubliny, skupiny členů v podobné životní situaci, a umožnit tak myšlenku lokální měny se rozletět do širšího okruhu lidí, se týká i osob pokročilejšího věku, pro které by se na první pohled mohl zdát tento způsob směny naprosto ideálním.

„Pro starší lidi je to asi taky těžko uchopitelný, možná i chybí lidi co by jim to vysvětlili po jejich. Přece jen já asi přitáhnu tu vrstvu, co je v mém okolí a nevím, jak jim to vlastně

podat. Chtělo by to asi partu aktivních seniorek, kterým by se řeklo dámy je to tak a tak, co si o tom myslíte.“ (rozhovor s Míšou, Pralets, 20. 3. 2019)

Stejným způsobem je LETS fungující v Praze těžko dosažitelný pro potenciální účastníky, kteří se ocitají v ekonomické tísní. Ve chvíli, kdy si jedinec potřebuje obstarat své základní potřeby mu nabídka typu raw veganské dezerty příliš nepomůže z patové situace vybruslit ven. Zároveň pak pro takovou osobu vyvstává problém s tím, co atraktivního by mohl ostatním členům nabízet. Zkrátka existuje zde téměř nepřekonatelná bariéra v nesouladu nabídkovém i poptávkovém mezi lidmi z různých sociálních vrstev. LET systém je dán povahou a charakterem svých členů, což vede k tvorbě kompaktní komunity lidí relativně nepřístupné lidem vybočujícím.

Zároveň je výhodou i limitem pražského systému jeho povaha určovaná lokalitou – hlavním městem, které je na pro směnu drobných předmětů a služeb až příliš velká (to už musí být touha po konkrétní marmeládě velká, aby se vyplatilo jet pro ni na druhý konec Prahy), ovšem tento problém je dobře vyřešen zavedením předávacích truhel. Druhým možným řešením je vyhledáváním v seznamu pomocí filtrů městských částí, který usnadní vyhledávání lidí z bližšího okolí. Oproti alternativnímu systému hlavního města je jizerskohorský poněkud „menší rybník“ a aktivní uživatelé a účastníci komunity se tam snadněji potkávají i v běžném denním životě. Ovšem hipsterský charakter se nevyhnul ani této měně, ačkoli sociální bublina zde není natolik patrná. Je to nejspíše dáno pragmatičtější zaměřením systému, které má šanci přitáhnout širší spektrum účastníků.

Jeden z možných důvodů, proč se nedaří Pralets překonat bariéry své sociální bubliny je skutečnost, že veškeré aktivity spojené s propagací a šířením o povědomí tohoto systému vykonávají členové ve svém volném čase a často i bez (pražcového) honoráře. Problematika administrativy a její ocenění je dlouhodobě úzkým místem LETS, a to nejenom jich, ale i dalších systémů. Najít způsob, jak realizovat své často ideologické myšlenky a zároveň jak se za to nechat zaplatit, zejména pokud má jedinec na sobě závislé rodinné příslušníky, je klíčovým momentem. Pralets si žije v tomto směru do značné míry samovolně, neřízeně. Sbírá přátele přátel a zájemce, kteří se o konceptu doslechnou a intuitivně „zahoří“ pro myšlenku lokální měny. Hlavním pozitivem takového přístupu je, že nových členů tak přichází relativně málo a není tak narušena kontinuita ani důvěryhodnost příliš velkým množstvím „cizáků“. Ovšem problém zpoplatnění administrativní činnosti a šíření této

myšlenky směrem ven z komunity, například i v rámci spojení více LETS dohromady, by mohlo pomoci rozšířit členskou základnu natolik, že by se mohl Pralets vymanit ze statusu systému pro volnočasové zpestření a stát se plnohodnotným doplňkem kde bude možné obstarat si i základní potřeby místo luxusní nadstavby.

Oproti tomu Jizerská koruna byla megalomanským vizionářským projektem, který se snažil skloubit dohromady celou řadu příznivých vlivů na své okolí, což ve výsledku možná vykreslilo stávajícím investorům pocit přílišné rozmělněnosti investované energie i finančních prostředků. Cílem iniciátorů bylo budovat systém odspodu, ale vystavěli konstrukci, která vyžadovala milionové investice. Navíc se drželi přesvědčení, že by neměli čerpat z veřejných peněz, které by měly být využívány spíše na financování projektů, které samy sebe nejsou schopny financovat. Snažili se stát natolik mimo ideologii až si svým způsobem vytvořili ideologii vlastního světa, který se nesetkal s požadavky a představami lidí, kteří jim měli poskytnout finance a projekt se jim rozsypal pod rukama. Nebezpečím takového počínání je, stejně jako u LET systémů, prvotní obrovská motivace iniciátorů, kteří vložili do systému veškerý čas, energii a často i finance, ale zjistí, že ať investují kolik chtějí, zpětná vazba přichází velmi pomalu. Hrozí tak vyčerpání, zklamání a vyhoření, které se stalo osudným velkém množství alternativních ekonomických systémů. Tato krize proběhla v Pralets necelý rok zpátky, podařilo se ji překonat tím, že některé z administrativních úkolů přešly na jiné členy a kontinuita tak byla zachována. Jizerská koruna však stála na aktivitě dvou zakládajících členů, které nebylo možné ve svých pozicích nahradit tak, aby si mohli oddychnout a nabrat nové síly, a ve výsledku se projekt dostal až do současného stádia hibernace. Na druhou stranu ovšem není záhodno vidět celý závěr příliš depresivně, z původní Jizerské koruny, podle slov jednoho z iniciátorů v poslední křeči, vznikly lokální putovní Tatrhy a v provozu zůstala i řada dalších projektů, které jsou popsány v kapitole 5.1.2.

Problémem, se kterým se tyto systémy, setkávají je míra neaktivity některých členů, která může poněkud kazit reputaci a jejich důvěryhodnost směrem ven ze skupiny. V rámci Pralets je problém „mrtvých duší“, což znamená situaci, kdy je člen dlouhodobě pasivní, neuhradí členské poplatky a nereaguje na zprávy koordinátorů, řešen zmrazením účtu. Neaktivní osoba se tak stane neviditelnou pro ostatní v systému, ovšem její aktivita může být v budoucnosti opět obnovena. Neaktivita a špatná komunikace škodí i Jizerské koruně (Trisbee), projevuje se zde zejména v momentě, kdy v podnicích, kde mají uvedeno, že je možné tuto měnu používat, to z nějakého důvodu není možné. Děje se tak, z vlastní

zkušenosti, z několika důvodů. V první řadě stojí nevědomost personálu, což je dáno relativně velkou fluktuací zaměstnanců, zejména pak v pohostinství. Dalším důvodem bývají technické potíže (Trisbee). Jak dokládá screenshot na obrázku číslo 12, platbu se mi nepodařilo provést, chybné hlášení vyvolal údajný limit platební karty. Platbu jsem přes aplikaci vzdala a kartou klasicky přes terminál zaplatila (tedy problém s limitem evidentně nebyl).

Jak již bylo řečeno, tyto komunikační a technické nedostatky mohou vážně uškodit reputaci a důvěryhodnosti systémů, u které platí pravidlo složitého nabytí, ale snadné ztráty. Je tedy třeba snažit se jim v co nejvyšší míře předcházet, spory v komunikaci řešit rychle a transparentně. Eliminaci komunikačních šumů by, zejména v rámci Pralets, mohla omezit inovace. V současnosti je hlavním komunikačním prostředkem počítač, kde se uživatel přihlásí do systému a vyhledává si nabídky, poptávky, píše zprávy. V dnešní době, zejména pak pro mladší uživatele, může být tento systém zbytečně neohrabaný, ke zrychlení a usnadnění směny i zveřejnění nabídek a poptávek by pomohla aplikace v telefonu, instant messaging by pak zjednodušil komunikaci. V současné době je sice možné se do systému přes mobilní telefon přihlásit, ovšem jeho prostředí je pro uživatele nepohodlné. Kvalitní mobilní aplikace je podle mého názoru nástrojem, jak přitáhnout pozornost k LET systémům mladších potenciálních členů, kteří by mohli nabídku oživit. Z rozhovorů s koordinátory systémů vyplývá, že fyzická podoba měny je vhodná jako nástroj k zacílení na starší generaci uživatelů, případně jako fundraisingový prostředek, který může sloužit ke zviditelnění systému, zejména pak mezi jedinci konzervativnějšími, zemitějšími. Technologické vychytávky, zejména pak v mobilní prostředí, přitáhnou pozornost uživatelů mladších, hipsterů, a lákají také častěji zástupce mužského pohlaví. S tímto vědomím by se dalo operovat například v případě, pokud víme, že v LET systému chybí manuálně zruční jedinci, které je třeba k účasti přilákat v případě, že má ambice stát se plnohodnotnější alternativou ke stávajícímu systému a skutečně tak poskytovat služby nezbytné (a ne pouze doplňkové). Otázkou ovšem zůstává, zda má Pralets skutečně také ambice, nebo jeho cílem zůstává spíše konvenční mechanismy doplňovat, utvářet skupinu podobně přemýšlejících lidí a skýtat pocit rebelie proti zaběhnutému řádu, jakkoli je to do značné míry spíše drobnou volnočasovou aktivitou než reálným posunem ke skutečně revoluční nové formě směny. Taková měna by ovšem již musela mít vyřešenou legislativní otázku, aby tak předešla hrozbě zakázání provozu ze strany národní banky.

V případě Jizerské koruny je situace odlišná. Může se zdát, že jsem v porovnání s Pralets, na kterém jsem nenechala nit suchou, tuto měnu vychválila do nebes, ovšem to je dáno patrně tím, že v současné době není v provozu a na něčem co prakticky není se těžko hledají negativa. Za zmínku ovšem stojí pětibodový akční plán, který představili autoři na přednášce v rámci konference PechaKucha v Liberci v roce 2015, který shrnuje, myslím, jejich vize, které platnosti nepozbyly:

- 1) Vytvořit v Jizerkách bezhotovostní zónu
- 2) Naučit lidi jezdit do regionu za kombinací hor a městského životního stylu (vymanit se z představy skla a bižuterie, která postupně skomírá)
- 3) Propojení velkých investorů s malými podniky.
- 4) Nastartovat oběh místních produktů.
- 5) Hájit zájmy malých a místních. (Ibl & Wenisch, 2015)

Co v současné době reálně funguje jsou na ní navazující projekty, z nichž je nejviditelnější Trisbee (které již nespádá pod správu původních iniciátorů) a lokální putovní Tatrhy. Mobilní platební aplikace Trisbee je elegantním, inovativním řešením, otázkou ovšem zůstává, zda v době rozvoje Apple Pay a možnosti platby kartou prostřednictvím mobilních telefonů jí nebyl takřikajíc „vypálen rybník“. Její hlavní výhodou stále zůstává nižší nákladová náročnost pro podnikatele než klasický platební terminál a nulové smluvní závazky.

Poslední výroční zpráva Tatrů obsahuje pak relativně podrobně rozepsané vize budoucího rozvoje, širší výňatek z ní je uveden v příloze číslo 4. Ze zprávy plyne, že v roce 2019 je v plánu uspořádat celkově tyto putovní trhy pětkrát, z toho jednou v nedalekém zahraničí (Zittau). Mezi další plány pak patří příprava projektu komunitního mobiliáře (vratné kelímky, pódium apod) spojeného s omezováním používání plastů zvaným „Basta plasta“, v rámci kterého již organizátoři přistoupili k profinancování z veřejných fondů. Celkově by se dalo říci, že organizace i vize byly „zeštíhleny“, lze v posunu jejich směřování pozorovat vize Lovinse, Lovinové a Hawkena, kteří mluví o odstranění rušivé „mudy“, snaze o docílení produktivity zdrojů, bezodpadové hospodářství (v rámci Tatrů jsou udělovány nálepky jako označení pro prodejce, kteří nepoužívají plasty) a přechod od ekonomiky zboží k ekonomice služeb (nejvyšší podíl stánkařů je z oblasti pohostinství).

Posledním zdůrazňovaným bodem pak je ochrana a rozvíjení přírodního kapitálu, který je v případě Tatrů zastupován snahou o šíření osvěty v environmentální oblasti, otevírání témat jako jsou klecové chovy drůbeže, recyklace odpadu, ale také urban gardening nebo podpora místní ekocenter. (Lovins, Lovinsová, & Hawken, 2003)

Společným bodem obou systémů je jejich snaha se soustředit na lokalitu, ve které působí, ale zároveň docílit i určitého přesahu mimo ni. V rámci lokálních směnných systémů jsou pořádány pravidelné každoroční srazy Českých LETS, které poskytují příležitost se nejen seznámit, ale zejména pak čerpat inspiraci a zkušenosti od dalších uskupení. Tento krok je velmi přínosný, protože jejich diverzita je skutečně výrazná, ale úzká místa fungování bývají ve větší či menší míře velmi podobná a vzájemné porady mohou pomoci dané problémy lehčeji překlenout. Projektům Jizerské koruny, opět zastupované Trisbee a Tatrhy, se daří šíření myšlenky také. Trisbee se podařilo úspěšně zavést v relativně velkém okruhu podniků v hlavním městě a stalo se zde formou pražské hipsterské technologické vychytávky. Putovní trhy zase šíří svou působnost za hranice České republiky a po loňských Drážďanech mají v letošním roce v plánu zavítat do Zittau. Takové počínání je v souladu s principy glocalizace, pomáhá šířit myšlenku důrazu na lokalitu v širším geografickém kontextu.

6. Závěr

Tržní ekonomika je funkčním systémem, který přináší lidstvu mnoho benefitů. Druhým dechem je ale třeba dodat, že není ve fázi, kdy bychom si mohli říci, že je perfektní, oprášit si ruce od práce a spokojeně usnout na vavřínech. V první řadě vyvstává otázka environmentální udržitelnosti. Vědci bijí na poplach, že máme v otázce zachování přírodní rovnováhy za pět minut dvanáct, ale populistický politický aparát, který je nebezpečně propojen s chamtivým ekonomickým světem, není schopen, nebo možná spíše z obavy o ztrátu voličských hlasů, ochoten podniknout zásadní kroky ke změně. Ekonomické moci jsou složitě určovány hranice, zejména pak na globální úrovni, kde chybí dostatečně silná instituce mající neovlivnitelnou moc.

Důvodů k neopěvování stávajícího ekonomického mechanismu je celá další řada. Mizení svérázného lokálního rázu jednotlivých regionů, odliv peněžního kapitálu z venkovských oblastí směrem k finančním centrům, ale i měkčí negativní dopady jako ztráta kdysi běžné komunitní soudržnosti, vznik pomyslných bariér mezi lidmi, odcizení práce a ztráta jejího smyslu, komodifikace světa kolem i uvnitř nás, psychologické dopady. Zkrátka a dobře důvodů k radostné oslavě nalezení perfektního kapitalistického systému rozhodně nemáme, existuje celá škála podnětů, ve kterých je vhodné systém buď pozměnit, doplňovat nebo alternovat tak, aby jeho výsledná podoba byla pro člověka příjemnější. V době klimatické krize se nabízí možná spíše formulace ekonomického systému, který umožní i budoucím generacím život důstojný a plnohodnotný.

První část práce obsahuje teoretickou rešerši souvisejících pojmů, zejména pak týkajících se témat směny, daru, základních ekonomických pojmů, ale také lokality a udržitelnosti. Další část je pak přehledem několika vybraných ekonomických doplňků a alternativ, které mají ilustrovat některé ze zajímavých modelů uvedených do praxe v minulosti. Součástí literárního přehledu je i krátká rešerše dvou diplomových prací napsaných na Katedře sociální a kulturní ekologie, které s tématem úzce souvisí a cílem bylo na jejich provedené výzkumy v co nejvyšší míře navázat tak, aby byla zachycena kontinuita vývoje podoby těchto systémů v prostředí České republiky.

Na literární rešerši již navazuje část empirická, která se věnuje studiu dvou vybraných charakterově zcela odlišných doplňkových systémů. První z nich je lokální výměnný systém (LETS) provozovaný v hlavním městě s názvem Pralets a druhý pak je

Jizerská koruna, elektronická lokální měna z regionu v okolí měst Liberec a Jablonec nad Nisou. Původním záměrem autorky bylo zapojení i dalších doplňkových aktivit, zejména pak globálních kryptoměn (Litecoin) a fenoménu dobrovolnické pomoci. Ačkoli se obou dvou z těchto systémů autorka účastnila a část výzkumu tak tedy byla provedena, nakonec bylo rozhodnuto je do diplomové práce nezahrnout. Pro takový krok bylo hned několik důvodů, první z nich by byla velká rozsahová náročnost práce, která již při zahrnutí pouze dvou systémů překračuje bohatě daný rozsah normostran. Druhým podstatným důvodem je značná povahová odlišnost všech čtyř fenoménů, kterou by bylo možné poněkud zkrotit do jednotné práce, ale v takovém případě by musela být povaha výzkumu od začátku koncipována na konkrétní specifický aspekt těchto systémů. Takové řešení by ovšem ubíralo na komplexitě závěrů, která byla pro autorku práce žádoucí.

K provedení kvalitativního výzkumu v obou systémech byla shodně zvolena metoda zúčastněného pozorování, ze kterého byl veden terénní deník a pořizován vizuální záznam. Aktivní zapojení do skupiny Pralets bylo intenzivní, probíhaly v průměru 2 směny týdně, autorka začala pravidelně každý týden vést lekce výuky anglického jazyka, a naopak nakupovat potraviny. V rámci směny prostřednictvím Jizerské koruny byla situace poněkud složitější, činnost původní lokální měny byla ukončena z finančních důvodů, ale vznikla z ní celá řada navazujících projektů, a tak autorka provedla zúčastněné pozorování v nejvýraznějších z nich, na Tatrzích a aplikaci Trisbee. V prvotní chvíli byla nejistota o směru pokračování výzkumu diplomové práce značná, uvažovala jsem, zda tuto měnu z výzkumu úplně nevyřadit z důvodu ukončení činnosti, nakonec se ale dle mého názoru ukázala cesta výzkumu navazujících projektů jako správné řešení. Jednotlivé rysy původních záměrů se totiž transformovaly do těchto navazujících a původní myšlenka tedy má svou návaznost ačkoli je v jiné podobě i když se již nejedná o typickou lokální měnu jakou byla v prvopočátku.

Na zúčastněné pozorování navazovaly polostrukturované rozhovory, které byly nahrávány, přepisovány a později analyzovány společně s dostupnými dokumenty, čerpanými zejména z jejich webových stránek, Facebooku, Youtube, serveru Cyclos a reportáží z médií. Ke kódování jednotlivých rozhovorů byl použit software Atlas.ti, který poskytla k potřebám této diplomové práce Univerzita Karlova. Zjištění získaná analyzováním dostupné dokumentace a polostrukturovaných rozhovorů společně se zúčastněným pozorováním, byla následně porovnávána s čerpaným teoretickým základem. Autorka považuje výzkumné otázky, které si stanovila v základu v zásadě za zodpovězené,

i když v případě Jizerské koruny byl z důvodu ukončení její činnosti některé ze zkoumaných jevů opět přeneseny na její pokračovatele.

V samotném závěru práce si dovoluji shrnout pro mne osobně nejzajímavější momenty výzkumu. V první řadě bych ráda podotkla, že jsem se setkala s celou řadou zajímavých, bez výjimky naprosto otevřených osobností, které se snaží kreativně hledat svou vlastní cestu a nenechat se svázat konvencemi. Všichni z nich měli svůj vlastní, originální názor, ale zároveň pokoru k postojům ostatních. Tento specifický, chtělo by se říci ideologický, postoj byl jedním z hlavních pozorovaných rozdílů mezi dvěma zkoumanými systémy. Zatímco jeden z nich (Pralets) byl plný členů často ženského pohlaví, kteří se snažili do určité míry rebelovat proti oficiálnímu ekonomickému systému a jejich cílem bylo často zvýšení soběstačnosti. Směna probíhala prostřednictvím online systému, samotné předání pak v rámci truhel umístěných většinou v pražských kavárnách nebo osobně. Hlavním přínosem celého systému byla jeho komunitotvorná funkce, vznik sociálních vztahů velmi podobným sousedským, jaké jsou běžné ve vesnickém prostředí. Oproti tomu Jizerská koruna a související projekty nemá za cíl protestovat proti oficiálnímu systému, ale spíše ho doplňovat. Hlavním motorem byla podpora drobnějších podnikatelů a jejich ochrana v prostředí globální ekonomiky. Tvorba lokální komunity byla také ústředním motivem, ačkoli zde nebyl natolik silným jako v rámci LETS. Pozoruhodným jevem bylo navázání projektů na legální systém, spolupráce s Českou národní bankou, komerčními bankami a soulad činnosti s právním řádem. Povaha projektů byla spíše pragmatická.

Z výzkumu vyplynulo, že u těchto systémů platí možná více než kde jinde české přísloví „vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá“. Zejména v rámci Pralets se ukázalo, že největší část členské základny tvoří relativně kompaktní skupina lidí kolem 30-40 let s malými dětmi, která je environmentálně uvědomělá a osobně aktivní. Na jednu stranu může být tento jev značnou výhodou, skupina si snadno nachází společné téma k hovoru, předmět směny (kupříkladu dětské oblečení) i podnikání aktivit (spojených s vyžitím pro děti). Problematická ovšem může být omezenost nabídková, jsou poptávány zejména služby, které většina ze zúčastněných materiálně dobře zabezpečených intelektuálů nemůže poskytnout. LETS se v tomto případě ukázal ne příliš schopný dosáhnout k lidem mimo tuto sociální bublinu, a to v obou směrech, jak k těm, které by potřeboval Pralets (manuálně zručné jedince), tak k těm, kterým by naopak zapojení do systému přineslo značný užitek (lidé v ekonomicky tíživé situaci, starší lidé).

Projekt Jizerské koruny se tomuto jevu snažil předejít záměrným důrazem na pragmatickou stránku směny tak, aby hlavním hnacím motorem k jejímu využívání nebyla pouze jeho ideologická podstata. Zejména pak na straně podnikatelů se snažili docílit toho, aby se jim účast ekonomiky vyplatila (i kdyby alespoň jako marketingový nástroj). Hranice sociální bubliny se tedy podařilo narušit, problém ovšem nastal v jiném bodě, který se stal v konečném důsledku fatálním. Již zmiňovaná vize o napojení se na právní systém a tím pádem zlegalizování používání této měny se ukázalo jako natolik komplikovaný proces, který zabral měsíce ne-li roky příprav, že nakonec odsál potřebné finance i energii nejen ze samotných iniciátorů, ale také z potřebných investorů. Projekt byl velmi ambiciózní, nabízí se spíše až megalomanský, v konečném důsledku došlo k jeho rozdrobení do menších projektů, ze kterých si může potenciální uživatel vybrat právě ten, který jemu sedí na míru nejlépe.

V průběhu literární rešerše i samotného výzkumu jsem došla k závěru, že lidská historie je lemována snahami o alternativní a doplňující způsoby směny a jinak tomu není ani v dnešní době, kdy se může na první pohled zdát, že jsme již jeho dokonalou formu vymysleli. Osobně mne těší, že lidé nezabředávají do všeobecné skepse, která je mezi environmentálně uvědomělými lidmi často v poslední době pozorována v návaznosti na nejnovější vědecké prognózy. Mísí se ve mne ale dvojí nutkavá tendence, možná podobně jako v ideovém základu obou těchto systémů. První z nich mi velí držet se při zemi a spíše poupravovat chyby systému, který vidíme kolem nás. Doplňovat a drobnými činy tak přispívat k lepšímu světu. Říká mi, že kapitalismus je stoletím prověřený způsob, tím nejlepším, k čemu jsme zatím došli a je třeba ho jen pozvolně vyladit na správnou notu. Druhá část mého já ovšem bije na poplach. Hrozí se blížící se katastrofy, kterou indikují nejen současné vědecké zprávy z oblasti environmentální, ale i situace politická, ekonomický, sociální. Možná je to dvojí tvář modernity Baumana ve mně samotné.

„Je třeba systém reformovat dříve, než dojde k velkému konfliktu či nějaké formě revoluce, protože není pochyb, že na tohle bychom doplatili úplně všichni.“

(Ray Dalio, 25. nejbohatší člověk planety)

7. Citovaná literatura

7.1 Knižní zdroje

- Bauman, Z. (1999). *Globalizace. Důsledky pro člověka.* . Praha: Mladá fronta.
- Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita.* Praha: Mladá fronta.
- Bookchin, M. (2007). *Social Ecology and Communalism.* Chico, California: Library of Congress, AK Press.
- Brundtland, G. H. (1991). *Naše společná budoucnost.* Praha: Academia.
- Cílek, V. (2017). *Poutník časem chaosu.* Praha: Zed'.
- Dalio, R. (květen 2019). *Jak zachránit kapitalismus.* Praha: Respekt.
- Daly, H. E. (1996). *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development.* Beacon Press.
- Eriksen, T. H. (2010). *Syndrom velkého vlka.* Praha: Doplněk.
- Freuchen, P. (1961). *Book of the Eskimos.* World Publishing.
- Fromm, E. (1992). *Mít nebo být.* Praha: naše vojsko.
- Graeber, D. (2012). *Dluh: Prvních 5000 let.* Praha: BizBooks.
- Gudeman, S. (2008). *Economy's Tension: The Dialectics of Community and Market.* New York : Berghahn Books.
- Havel, V. (1991). *Letní přemítání.* Praha: Odeon.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace .* Praha: Portál.
- Johanisová, N. (2014). *Ekonomičtí disidenti: Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení.* Volary: Stehlík.
- Johanisová, N. (2015). Lokální a alternativní ekonomické systémy. *Permakultura cs.*
- Jonášová, S. (2018). *Cirkulární Česko: Cirkulární ekonomika jako příležitost pro úspěšné inovace českých firem.* Praha: Institut cirkulární ekonomiky.

- Kohák, E. (2011). *Zelená svatozář: Kapitoly z ekologické etiky*. Praha: SLON (Sociologické nakladatelství).
- Kotala, R. (2015). Lokální a alternativní ekonomické systémy: Síla komunity, nepeněžní, solidární a místní ekonomika. *Permakultura cs*.
- Křižanová, B. (2011). *Význam času v občianskom práve*. Žilina: Bankovní institut vysoká škola SK.
- Leopold, A. (2000). *Obrázky z chatrče a rozmanité poznámky*. Volary: Abies.
- Librová, H. (2003). *Vlažní a váhaví: Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno: Doplněk.
- Lovelock, J. (1994). *Gaia: Živoucí planeta*. (A. Markoš, Překl.) Praha: Mladá fronta.
- Lovelock, J. (1994). *Gaia: Živoucí planeta*. Praha: Mladá fronta.
- Lovins, A., Lovinsová, H., & Hawken, P. (2003). *Přírodní kapitalismus: jak se rodí další průmyslová revoluce*. Praha: Mladá fronta.
- Mankiw, G. N. (2000). *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing.
- Martinák, T. a. (2015). *Bezhotovostní peníze versus elektronické peníze*. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, s.r.o.
- Maříková, H., Petrušek, M., & Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
- Mauss, M. (1999). *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Slon.
- McDonough, W., & Braungart, M. (2002). *Cradle to Cradle: Remaking the way we make things*. New York: North Point Press.
- Mill, J. S. (2004). *Principles of Political Economy: With Some of Their Applications to Social Philosophy*. Indianapolis: Hackett Publishing Co, Inc.
- Moldan, B. (2015). *Podmaňená planeta*. Praha: Karolinum.
- Pickett, K., & Wilkinson, R. (2014). *Rovnováha: proč je rovnost výhodná pro každého*. Grimmus.
- Piketty, T. (2015). *Kapitál v 21. století Thomas Piketty*. Praha: Universum.
- PraLIST. (jaro/léto 2016). *Novinky z dění ve skupině Pralets*. Praha: Pralets.

- PraLIST. (zima 2017). *Novinky z dění ve skupině Pralets*. Praha: Pralets.
- Rothbard, M. (2001). *Peníze v rukou státu*. Praha: Liberární institut.
- Rynda, I. (2000). *Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání*. Praha: Centrum pro otázky životního prostředí UK v Praze.
- Samuelson, P., & Nordhaus, W. (2007). *Ekonomie*. Praha: NS Svoboda.
- Sedláček, T. (2018). *Druhá derivace touhy I: Člověk duše-vnější - Úvahy nad (ne)končícími otázkami*. Praha: 65. pole.
- Sedláček, T. G., & Chlupatý, R. (2013). *Revoluční ekonomie: O systému a lidech: Rozhovor s Romanem Chlupatým*. Praha: 65. pole.
- Sharma, C. K. (2009). *Emerging Dimensions of Decentralisation Debate in the Age of Globalisation*. Načteno z Indian Journal of Federal Studiies.
- Schumacher, E. F. (1982). *Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered*. Oxford: Harper Perrenial.
- Simmel, G. (2006). *Peníze v moderní kultuře a jiné eseje*. Praha: Slon.
- Smith, A. (2017). *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Grada Publishing.
- Sojka, M., & Konečný, B. (2006). *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. Praha: Libri.
- Sokol, J. (2016). *Moc, peníze a právo*. Praha: Vyšehrad.
- Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Albert.
- Studenta. (duben 2019). Platební revoluce. *Studenta* .
- Štika, P. (2013). *Ekonomie a Štěstí*. Načteno z Institut Ekonomických Studií, Fakulta Sociálních Věd, Karlova Univerzita .

7.2 Internetové zdroje

- Lenka B., anonym. (2013). LETS a časové banky. *Existence: Anarchistická revue - Lokalizace*, stránky <https://nakladatelstvi.afed.cz/existence/existence-c-12013-lokalizace/>. Načteno z Anarchistická federace : <https://www.afed.cz/text/6562/lets-a-casove-banky>
- Belk, R. W. (1988). *Possessions and the Extended Self*. Načteno z Oxford Academic, Journal of Consumer Research: <https://academic.oup.com/jcr/article/15/2/139/1841428>
- Bell, D. (1972). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. Načteno z The Journal of Aesthetic Education, Special Double Issue: Capitalism, Culture, and Education: https://www.jstor.org/stable/pdf/3331409.pdf?seq=1#page_scan_tab_contents
- Douthwaite, R. (2011). *Degrowth and the supply of money in an energy - scare world*. Načteno z Science Direct. Elsevier: http://base.socioeco.org/docs/douthwaite_degrowth-money-and-energy.pdf
- Douthwaite, R., Elliott, J., & Whyte, C. (2003). *Short Circuit: Strengthening Local Economies in an Unstable World*. (Dublin) Načteno z Socioeco: http://www.socioeco.org/bdf_fiche-publication-208_en.html
- Graeber, D. (2013). On the phenomenon of bullshit jobs. New York. Načteno z https://www.researchgate.net/publication/292004047_On_the_phenomenon_of_bullshit_jobs
- Graeber, D. (2013). *On the Phenomenon of Bullshit Jobs: A Work Rant*. Načteno z The Anarchist Library: <https://theanarchistlibrary.org/library/david-graeber-on-the-phenomenon-of-bullshit-jobs-a-work-rant.a4.pdf>
- Hiltzik, M. (2006). Will Overstock.com be bitcoin's great liberator? *La Times*. Načteno z <https://www.latimes.com/business/hiltzik/la-fi-mh-overstockcom-20131220-story.html>
- Ibl, J. (2015). *Jizerská koruna na PechaKucha 2015 | Videozáznam*. Načteno z Youtube kanál Studa Navara : <https://www.youtube.com/watch?v=0lHaO12u0HM>
- Ibl, J. (2016). *Úvodní přehled o programu Jizerské koruny*. Načteno z Youtube kanál Jizerké koruny: <https://www.youtube.com/watch?v=L-30KPfyhoY>

- Ibl, J., & Wenisch, M. (2015). *PechaKucha konference v Libereckém kině Varšava*. Načteno z Youtube kanál Studio Navara: <https://www.youtube.com/watch?v=0IHaO12u0HM>
- Jakubec, I. (2002). *Místní a nouzové měny v minulosti - I*. Načteno z LETS - Local exchange trading system: <http://lets.ecn.cz/ij-hist1.htm>
- Facebookový profil Jizerské koruny, (prosinec 2015). *Jizerská koruna v roce nula*. Načteno z Jizerská koruna, Facebook : https://www.facebook.com/pg/jizerskakoruna/notes/?ref=page_internal
- Facebookový profil Jizerské koruny, (červen 2015). *Jizerská koruna*. Načteno z https://www.facebook.com/pg/jizerskakoruna/about/?ref=page_internal
- Linton, M. (1994). *The LETSsystem Design Manual*. Načteno z Lets: <https://archive.lets.net/gmlet/design/dm1%5E3.html>
- Liu, X. (2018). *The Psychic Life of Money: Rethinking the Relation Between Ecology and Economy*. Načteno z Australian feminist studies: <https://www.tandfonline.com/toc/cafs20/current>
- Youtube kanál Studia Navara, (2015). *Jizerská koruna na PechaKucha 2015 | Videozáznam*. Načteno z Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=0IHaO12u0HM>
- Pešek, J. (červenec 2016). *Zanedbaný kout Libereckých Stínadel se změní na tržiště po vzoru Berlína*. Načteno z iDnes: https://www.idnes.cz/liberec/zpravy/liberecka-stinadla-se-zmeni-na-trziste.A160719_142553_liberec-zpravy_jape?galerie
- Facebookový profil Tatrů, (2017). *Tatrhy*. Načteno z https://www.facebook.com/pg/tatrhy/about/?ref=page_internal
- Webové stránky projektu Malá pokladna (2019). *Malá pokladna*. Funkce. Načteno z <https://www.malapokladna.cz/funkce>

7.3 Diplomové práce

Bartůšková, Š. (2007). *LETS go? Lokální systémy výměnného obchodu a jejich přínos pro lokální komunity a jejich rozvoj v České republice*. Praha: Univerzita Karlova .

Lédlová, E. (2018). *Návrat do budoucnosti: Etnografický výzkum lokálního výmenného systému v Toulouse*. Praha: Univerzita Karlova.

8. Přílohy

8.1 První Pralíst, podzim 2015

PraLIST – Novinky z dění ve skupině Pralets

Podzim 2015

Milí členové,

posíláme vám náš poněkud nepravidelný, ale o to více informačně hodnotný věstník o dění v PRAŽském LETS.

Především připomínáme konání valné hromady v neděli 29. listopadu od 14:30 hodin v Žižkostece (Nám. Barikád 1, P3) – více informací vám přišlo v samostatné pozvánce. Kromě organizačních záležitostí a zvolení nového výkonného výboru nás zde čeká také oblíbené společné hodování a pražcový trh.

Dovolujeme si též zopakovat výzvu, abyste se snažili udržovat své inzeráty aktivní a s podzimem si v nich udělali trochu pořádek. Podle feng šuej jsou na vyhazování starého haraburdí ze skříní, hlavy i Cyclosu nejlepší

větrné slunné dny! Nezapomínejte také inzeráty vypisovat – medailonky jsou spíše doplňkem, nejvíce se vždy vymění díky inzerátům, ať už poptávkovým nebo nabídkovým.

Nakonec jedna trochu nemilá zpráva – ubylo nám předávací místo v dejvickém obchodě Naboso, majitelé si spolupráci s námi rozmysleli. Ale nevadí, protože poblíž je jiné předávací místo – knihkupectví/café Exil.

Jako vždy platí, že všechny své nápady, pochvaly i stížnosti můžete směřovat na svého průvodce nebo na info@pralets.cz.

Těšíme se na setkání poslední listopadovou nedělí!

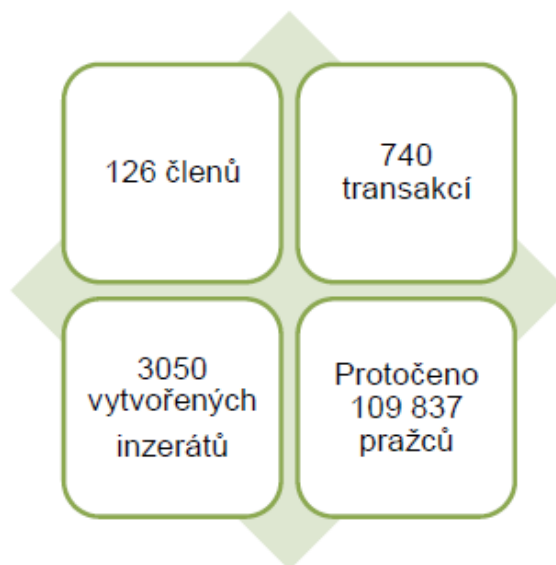
Vaši průvodci

STATISTIKA

Po klidnějším létě se nám podzimní obchodování opět rozjíždí. Sychravé počastí zdá se vyburcovalo členstvo k péči o své zdraví a v kurzu jsou tak aktuálně česnek, křen, šípky, jóga, rýmovník (ať už je to cokoliv), masáže i saunování. Na dlouhé zimní večery se někteří připravují pořizováním knih a psaním básní.

Vypražili jsme už za více než sto tisíc. O trendech, počtech a dalších zajímavých datech za celý rok vám více povíme na valné hromadě.

(Data v tabulce k 19.10.2015)

MEDAILONKY NOVÝCH ČLENŮ

MAJDAKUBA

Jmenujeme se Majda Klárová a Kuba Kyselovič. Majda studuje hoboj na HAMU a Kuba Územní plánování na ČZU. Také jsme vedoucí v turistickém oddíle. Je nám oběma 23 let. Od září spolu bydlíme na Žižkově. Snažíme se zařídit si naši garsonieru s minimálním použitím peněz. V rámci PRALETŠu bychom mohli nabídnout například výuku zobcové flétny, základy hry na klavír či hudební nauku. Dále také různé manuální práce, třeba pomoc se stěhováním, natírání čehokoli či práce na zahradě.

STEPAN

Jmenuju se Štěpán, přezdívku mám Steven Pragois. O Praletsu mi řekla jedna paní, se kterou jsem si psal na hearth.net. Celý život bylím na Starém Městě pražském. Nějak mi teď nejde napsat něco víc, napravím to později, stručně tedy jen 'seznam' toho, co nabízím (tedy když mám čas, sílu a tak). Vše budu mít brzy uvedené na webové stránce, která je zatím v přípravě a jejíž adresa je: <http://www.projects.czweb.org/>

Počítačově-internetové poradenství - Výuka, služby a servis pro uživatele PC, tabletů a mobilů.

Poskytování informací

Sdílení životních situací

Odpovědi na otázky o Praze a Česku / Provádění po Praze a Česku

Lidem z Prahy

Psaní na přání

Zároveň bydlím s mámou, která byla celý život kadeřnicí, takže může někoho ostříhat, anebo i něco náročnějšího s vlasy provést. Je jí 70 let.

LASKOVI

Poptáváme produkty ze zahrádky, protože sami toho moc nemáme, kadeřnici a nějaké zábavné akce. Jsme rodina. Máme 3 krásné děti. Radomír je homeopatický lékař, převážně s praxí v Thajsku. Barbora matka, spoluzakladatelka a průvodce v Lesní školce a škole Země. Před dvěma lety jsme v Revnicích koupili pozemek s chatou, kterou jsme přestavěli k obrazu svému. Na zahradě jsme vysázeli různé stromy a na pozemku se učíme hospodařit v souladu s přírodou. Rádi žijeme, věříme a cestujeme po Asii. Máme rádi přírodu, slunce...čaj...les...moře a těšíme se co nam život přinese.

8.2 Zahradní slavnost Lets Trade Fest

HUDBA

**AUTORSKÁ
ČTENÍ**

**KNIŽNÍ, LP A CD
BLEŠÁK**

**DÍLNY
PRO DĚTI!**

**DIVADELNÍ
WORKSHOP PRO DĚTI!**

**ALTERNATIVNÍ MĚNY
Z DALEKA I BLÍZKA**

**DOMÁCÍ
DOBROTY**

**ZAHRADNÍ
SLAVNOST**

**KNIŽNÍ
LP A CD
BLEŠÁK**

**RESTAURANT
DAY**

**LETS TRADE
FEST**

**SOBOTA 19. KVĚTNA 2018
OD 14.00 DO 18.00**

**ZAHRADA STAROBOLESLAVSKÉ REZIDENCE
SÍDLO RODINNÉHO KLUBU KLÍČEK
M. ŠVABINSKÉHO 371, STARÁ BOLESLAV**

VSTUPNÉ DOBROVOLNÉ

Info pro bleší prodejce: Přihlašovat se nemusíte. Přijďte však alespoň půl hodiny před začátkem.

Restaurant day: Chtěli jste si někdy otevřít restauraci nebo vás jen zajímalo, jaké to asi je? Tenhle den je skvělou příležitostí si to vyzkoušet. Přijďte se podělit o své oblíbené dobroty, rodinné recepty a vše co vás na gastronomii zajímá.

Pořádají:

Disfrubanka

Jamchestra

Samoděj z.s.

Akce se koná za podpory města Brandýs n/L. – Stará Boleslav

8.3 Otázky k polostrukturovaným rozhovorům – původní podoba

- 1.) Jak dlouho danou měnu používáš?
- 2.) Jak ses o té měně dozvěděl/a?
- 3.) Proč jsi se rozhodl/a se připojit?
- 4.) Čím si ta měna získala tvou důvěru?
- 5.) Kdy používáš Pražce/Jizerskou korunu a kdy normální měnu?
- 6.) Zažil/a jsi v souvislosti s používáním dané měny nějaké konflikty, problémy?
- 7.) Čeho se týkaly a jak probíhaly?
- 8.) Co je hlavním předmětem tvého nákupu/prodeje?
- 9.) Účastní se také tví přátelé, rodina?
- 10) Co si o tom myslíš?
- 11) Vidíš nějaké slabiny, nedostatky té měny?
- 12) A co ti naopak připadá jako hlavní přínos, pozitivum?
- 13) Máš nějaký nápad v čem by se mohl Pralets/Jizerská koruna zlepšit?

8.4 Vize Tatrů pro rok 2019

Výhledy do budoucnosti

V roce 2019 chceme experimentovat a posunout se blíž k úplné udržitelnosti. Láká nás také šíření tatrů do dalších měst formou nezávisle organizované akce.

ČTYŘI TATRY V LIBERECKÉM KRAJI

Dubnové tatrohy v r. 2019 jsou již za námi. Spojili jsme se s Krajským Dnem Země a i díky tomu se uskutečnily zatím největší tatrohy, co do počtu stánkařů a návštěvníků. Před námi v tomto roce ještě jsou: tatrohy na výletě (23. 6. Zásada), tatrohy v Jablonci (31. 8.), tatrohy ve Vratislavicích (v druhé polovině října) a možná se podíváme i do Žitavy.

BASTA PLASTA

Vyhlásili jsem také výzvu Basta Plasta! A od roku 2019 označujeme stánky stánkařů, kteří nemají plastové obaly. Nápoje se točí do vratných kelímků. Prodávát na tatrích s plasty nezakazujeme, ale zvýhodňujeme ty stánkaře, kteří nabídnou alternativu.

PŘÍPRAVA PROJEKTU KOMUNITNÍHO MOBILIÁŘE

Chceme vybudovat půjčovnu komunitního mobiliáře (vratné kelímky, pódium, stánky atd...) pro začínající pořadatele nebo sousedské akce.

SPOLUPRÁCE S NĚMECKEM

Láká nás objevovat nové možnosti spolupráce, obzvlášť když to do Německa máme, co by kamenem dohodil. Na vytváření společných trhů se těšíme, i kdy víme, že to rozhodně nebude jednoduché.

→ NEXT BIG THING

Městská tržnice Liberec

V horizontu tří let bychom chtěli připravit projekt výstavby nebo obnovy městské tržnice v Liberci. Koncept vychází z berlínské Markthalleune. Veřejný prostor pod střechou.

tatrohy bez nás

Chceme vyzkoušet, ak by to vypadalo, kdyby tatrohy pořádal někdo jiný v jiném městě. Vymyslet s čím bychom mohli pomoci a jestli by o podobnou iniciativu byl zájem.

tatrohy liberec ▶

tatrohy zásada ○

tatrohy jablonec ∞

pop-up zittau ○

tatrohy vratislavice ○

Fakulta humanitních studií UK

katedra magisterského oboru
sociální a kulturní ekologie

U Kříže 8/661, 158 00 Praha 5-Jinonice

Magisterský obor
sociální a kulturní
ekologie

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Bc. Jitka Preusslerová
2. Osobní číslo (UKČO): 24812073
3. Rok imatrikulace na FHS UK: 2016
4. Datum zápisu na katedru sociální a kulturní ekologie FHS UK: 26. 9. 2016
5. Názvy všech předchozích bakalářských prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: Regionální produkt Jizerských hor, ČZU, PEF obor Provoz a ekonomika, práce obhájena v roce 2016 v Praze
6. Předběžný název DP (česky): Alternativní a doplňkové ekonomické systémy v praxi
7. Předběžný název DP (anglicky): Alternative economical and additional systems in practice
8. Klíčová slova (česky): směna, peníze, obchod, komunita, přírodní prostředí, lokalita
9. Klíčová slova (anglicky): shift, money, trade, community, environment, locality
10. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Ekonomický systém v podobě, v jaké ho známe dnes, je založen na principu neustálé expanze. Žene nás kupředu strach, že pokud ekonomika přestane růst, hrozí fatální důsledky jako skokový nárůst nezaměstnanosti, inflace a celkový kolaps dalekosáhlých důsledků. Z logiky věci ale všichni tušíme, že neomezený růst není v omezených podmínkách planety Země možný, a proto tak trochu očekáváme blížící se katastrofu. Tato práce si klade za cíl prozkoumat způsoby, jakými lze pozvolně a nenásilně dojít ke změně. O možných alternativách k současnému ekonomickému systému, které se vyznačují zejména důrazem na lokalitu, jsem se rozhodla napsat diplomovou práci.
11. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Vlastním předmětem této diplomové práce bude zkoumání alternativních a doplňkových ekonomických systémů v praxi. Předmětem zkoumání bude v první řadě průběh směny v rámci takové komunity lidí. Dále pak důvody, které vedly aktéry k zapojení se do nich a zároveň jaké benefity jim to přináší. Součástí bude i průzkum nedostatků, jaké pociťují. Jedním z výstupů práce by mělo být zhodnocení, do jaké míry konkrétní měnové systémy plní funkci peněz v tradičním pojetí, případně analýza možných dalších, nabízí se až použít termín „alternativních“, funkcí, které tradiční měna nedokáže zabezpečit. Výzkum by se měl soustředit na dva relativně odlišné systémy: lokální výměnný systém (LETS) působící ve městském prostředí a nově vznikající měnu Jizerská koruna, jež je používána v Jizerských horách.
12. Hlavní vstupní hypotéza nebo hypotézy (2–4 na výběr); pro práci 1–2, možno však formulovat výzkumné otázky, event. jen výzkumný problém:

Výzkumný problém pro tuto diplomovou práci shrnují následující otázky:

- Jaké jsou důvody k zapojení aktérů do alternativních/doplňkových systémů?
- Jaké jim to přináší benefity a jaká pociťují negativa?

- Splňují tyto systémy funkce peněz, které rozlišuje standardní současná ekonomická teorie hlavního proudu? Případně splňují navíc nějaké jiné?
- Jaké jsou odlišnosti mezi těmito systémy? V čem se naopak shodují?

První dvě výzkumné otázky budou zodpovězeny kvalitativním šetřením za použití polostrukturovaných rozhovorů, ke kterým bude sloužit sada otázek tazatelských.

13. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: V práci bude využito kvalitativního šetření v terénu. Pomocí zúčastněného pozorování v jednotlivých skupinách budu zkoumat princip fungování systémů a pokusím se popsat plnění jednotlivých funkcí. Ke zjištění motivace k účasti v systémech, jejich pozitivních i stinných stránkách potom polostrukturované rozhovory. Samozřejmostí je vedení si terénních poznámek i deníku. Po provedení výzkumu v terénu proběhne třídění informací za použití příslušného počítačového programu a vyvození závěrů.
14. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Hlavním přínosem práce bude zmapování dvou ekonomických systémů, z nichž jeden funguje již delší dobu a byl již dříve popsán autorkami z katedry Sociální a kulturní ekologie. Výzkum bude tedy navazovat na jejich práce. Druhý ekonomický systém je právě ve stádiu zavádění do praxe, a proto bude popsán vznik zcela nového fenoménu. Součástí popisu bude i popis vlastních důvodů k účasti, negativ i pozitiv, které aktéři vnímají. Podstatnou částí práce je i zmapování plnění klasických funkcí peněz, které jsou vyučovány na ekonomických oborech univerzit. V poslední části dojde k vyvození závěrů.
15. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): V počátcích diplomové práce budu vycházet z teoretických předpokladů z literatury. Zdrojem mi budou zejména autoři, jež RNDr. Naďa Johanisová, Ph.D., nazývá ekonomickými disidenty – tedy lidmi, kteří zastávají jiný než středoproudý směr ekonomie. Ve vlastní práci budu zkoumat, jak se v reálném světě daří komunitám lidí, kteří se rozhodli takto odlišný způsob směny zboží uvést do praxe. Některé z těchto systémů byly popsány ve vědeckém prostředí více a jiné naopak vůbec, v tom vidím hlavní přínos pro vědu.
16. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: V teoretické části práce se budu věnovat komparaci různých autorů i odvětví, které pracují s teorií, že ekonomická (případně celospolečenská) změna je nevyhnutelná. V závěru své práce se pokusím shrnout svá zjištění a porovnat je s dosavadním poznáním dané problematiky.
17. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol): Práce bude klasicky členěna na část teoretickou a praktickou. V literární rešerši se budu zabírat pojmy jako ekonomika, krize, směna, peníze a jejich vývoj v historii. Ve vlastní praktické části pak zejména popisem metodologie, dvou hlavních a ev. dalších alternativních systémů a jejich funkce. Součástí budou již výše zmíněné rozhovory a jejich rozbor. Na závěr proběhne shrnutí poznatků, zodpovězení otázek a diskuse. V závěru shrnu hlavní poznatky v širším kontextu.
18. Předběžná bibliografie k tématu:

BARTUŠKOVÁ, Šárka. 2007. *Let's go? Lokální systémy výměnného obchodu a jejich přínos pro lokální komunity a jejich rozvoj v České republice.* Praha : Univerzita Karlova, 2007.

DOUTHWAITE, Richard. 2000. *The Ecology of Money (Schumacher Briefings).* Cambridge : UIT Cambridge Ltd., 2000. ISBN: 978-1870098816.

LÉDLOVÁ, Eva. 2018. *Návrat do budoucnosti - Etnografický výzkum lokálního výměnného systému v Toulouse.* Praha : Univerzita Karlova, 2018.

FROMM, Erich. 1976. *Mít nebo být?* USA : Aurora, 1976. ISBN: 978-80-7299-106-8.

GRAEBER, David. 2012. *Dluh: prvních 5000 let.* Brno : BizBooks, 2012. ISBN: 0060113790.

JOHANISOVÁ, Nad' a. 2014. *Ekonomičtí disidenti: Kapitoly z historie alternativního ekonomického myšlení.* Brno : Stehlík, 2014. ISBN: 978-80-86913-12-4.

LIBROVÁ, Hana. 2004. *Vlažní a váhaví.* Brno : Doplněk, 2004. ISBN: 978-80-7239-149-3.

NOVOTNÁ, Hedvika. 2017. *přednášky z předmětu Metody kvalitativního výzkumu.* 2017.

HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.* Praha : Portál, 2005. ISBN: 80-7367-040-2.

19. Předpokládaný vedoucí DP: Mgr. et Mgr. Arnošt Novák, Ph.D.

20. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zázemí, praxe a zájem studenta):

Svůj bakalářský titul jsem získala díky studiu ekonomie a podnikání, během kterého jsem se učila, jak s co největší efektivností vyrábět zboží a co největší množství ho pak prodat zákazníkům. V průběhu celého studia jsem měla pocit, že je někde nutně zakopaný pes, že tohle není dlouhodobě možný způsob chodu naší společnosti. Absolvovat magisterské studium jsem se rozhodla na katedře Sociální a kulturní ekologie a mým nynějším cílem je pokusit se najít způsob, jak mohou vědní obory jako ekonomie, ekologie i vědy zkoumající společnost existovat v klidu a míru vedle sebe – nebo dokonce spolupracovat.

Ve své závěrečné práci jsem se věnovala lokální výrobě v pohraničním regionu České republiky. Jedním z problémů, se kterými se území potýkalo, byl odliv kapitálu směrem k velkým městům, případně k zahraničním společnostem. Dalším jevem, který nebylo možné přehlédnout, bylo, že zákazník pocítuje jakési odcizení od výrobce zboží, které si kupuje v anonymním supermarketu. Pocit přílišné vzdálenosti. Logickým řešením by mohlo být zkrácení distribučních cest mezi výrobcem a spotřebitelem, reorganizace obchodních sítí. Nepřehlédnutelným benefitem takového kroku je snížení ekologické náročnosti obchodních transakcí, které by to s sebou téměř ve všech případech přineslo. Jedna z takových možností jsou peer-to-peer obchodní transakce, které doplňují nebo přímo alternují oficiální ekonomický systém. To je hlavní důvod k tomu, proč jsem se rozhodla uvedenou tematiku studovat ve své diplomové práci.

Jinonice 27. června 2018

diplomant

vedoucí DP

vedoucí katedry SKE